

Univerzita Karlova v Praze

**Filozofická fakulta
Ústav českých dějin**

Diplomová práce

Marika Stuchlíková

**MECENÁŠI DANIELA ADAMA
Z VELESLAVÍNA**

Maecenases of Daniel Adam from Veleslavín

Praha 2009

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc.

Děkuji Prof. Čechurovi za jeho trpělivost, připomínky a cenné rady, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 29. července 2009

Marika Stuchlíková

Anotace:

Ve své práci jsem se zaměřila na osoby, jimž jsou dedikovány knihy, ke kterým osobně napsal předmluvu majitel jedné z největších a nejproduktivnějších tiskáren v Čechách v druhé polovině 16. století – Daniel Adam z Veleslavína. Pokusila jsem se vysledovat jejich životní osudy, politické kariéry, soukromé zájmy, náboženské přesvědčení i jiné okolnosti, které mohly být důvodem pro dedikování knihy. V neposlední řadě jsem se zajímala také o to, zda měla daná osoba ke knize či k samotnému tiskaři nějaký osobní vztah, jestli se pohybovali v podobném společenském ovzduší. Osudy jednotlivých dedikací jsem zasadila do celkového společenského a kulturního rámce doby, se zvláštním zaměřením na kulturu knižní.

Klíčová slova:

České země - 16. století - Knihtisk a tiskaři - Kultura urozených a měšťanů - Typy mecenátu

Summary:

In my study I focus on the persons who are the recipients of the book-dedications which were written by Daniel Adam from Veleslavín. This printer and writer owned one of the most significant and productive book-printer in the 16th Century Bohemia. I had tried to research the life stories of this persons, political careers, privat interests, religion and other factors which could be the reasons for this book-dedications. Not at last I was interested whether this persons had any personal relationship with the printer or whether they lived in the same social environment. The stories of book-dedications are accompanied by the picture of contemporary social and cultural lifestyle with the special focus on the book culture.

Key Words:

Czech lands - 16th Century - Bookprint and Printers - Culture of Nobles and Citizens - Types of Maecenates

Obsah:

Úvod	8
1. Kapitola	
1. Renesance a humanismus v českých zemích	14
1.1 Renesance	14
1.2 Humanismus	19
1.3 Výtvarné umění	21
1.3.1 Malířství	21
1.3.2 Odívání	22
1.3.3 Architektura	22
1.3.4 Sochařství	23
2. Kapitola	
Počátky pražského knihtisku	24
2.1 Český knihtisk	24
2.2 Šíření knihtisku	25
2.3 Cenzurní opatření	26
2.4 Přehled pražského knihtisku druhé poloviny 16. století	28
3. Kapitola	
Tiskárna melantrišsko-veleslavínská	30
3.1 Jiří Melantrich z Aventinu	30
3.2 Daniel Adam z Veleslavína	31
3.2.1 Úloha Veleslavína v tiskárně Melantrichově	32
3.2.2 Správcem tiskárny za Jiřího Melantricha mladšího	32
3.2.3 Samostatný tiskař	34
4. Kapitola	
Tiskař a čtenář	39
4.1 Knihovny	39
4.1.1 Knihovny šlechtické	39
4.1.2 Knihovny měšťanské	40
4.1.3 Knihovny duchovních a klášterů	41
4.2 Povaha knižní kultury	41

5. Kapitola

Tiskař a dedikace	45
--------------------------	-----------

6. Kapitola

Tiskař a mecenáš	48
-------------------------	-----------

7. Kapitola

Mecenáši v dedikacích a předmluvách Daniela Adama z Veleslavína 50

7.1 Dedikace roku 1583	53
7.1.1 Vilém starší z Malovec z Malovic a na Butovicích	53
7.1.2 Ladislav ml. z Lobkovic a na Zbiroze a Mostě	56
7.1.3 Petr Vok z Rožmberka	58
7.2 Dedikace roku 1585	65
7.2.1 Eva Flavínová z Pokratic	65
7.2.2 Václav Říčanský z Říčan	67
7.3 Dedikace roku 1586	69
7.3.1 Václav Šturm z Hiršfeldu	69
7.3.2 Jan Jestřibský z Rysumburku	71
7.3.3 Jiří ze Sudet	73
7.3.4 Vilém Ostrovecký z Kralovic	75
7.4 Dedikace roku 1587	76
7.4.1 Křištof Betengl z Najenpergku	76
7.4.2 Jan Labounský z Labouně	78
7.4.3 Vít Flavín z Rottenfeldu, Matyáš z Aventina	80
7.5 Dedikace roku 1588	81
7.5.1 Juliana Mamingarová z Vitenče	81
7.6 Dedikace roku 1589	82
7.6.1 Bohuslav Griespek z Griespachu, Adam Zilvár z Pilníkova	82
7.6.2 Michal Kheck ze Schwarzpachu	86
7.7 Dedikace roku 1591	89
7.7.1 Bratři Slavatové	89
7.8 Dedikace roku 1592	90
7.8.1 Karel ze Žerotína	91
7.8.2 Jiří Fuňka z Olivetu	95
7.9 Dedikace roku 1593	97

7.9.1 Magdalena Zilvarová	97
7.10 Dedikace roku 1594	98
7.10. 1 Vít Flavín z Rottenfeldu, Jan ml. a Přech z Hodějova	98
7.10. 2a Petr Vok z Rožmberka, Fridrich ze Žerotína a na Židlochovicích	100
7.10.2b Jan nejst. z Valdštejna, Hertvík Zejdlíc, Jan Malovec a Křištof Vratislav	102
7.11 Dedikace roku 1595	105
7.11.1 Markéta z Vrchovišť, Dorota z Harasova	105
7.12 Dedikace roku 1596	106
7.12.1 Petr Vok z Rožmberka, Adam z Hradce	106
7.13 Dedikace roku 1598	111
7.13.1 Bernard a Jan Jiří z Hodějova	111
7.14 Shrnutí	112
Závěr	119
Seznam použité literatury	122
Seznam příloh	129
Přílohy	I-XI

ÚVOD

Pod termínem mecenát můžeme seskupit nejrůznější projevy štědrosti. Zahrnuje širokou škálu investičních aktivit určených na finanční podporu rozdílných osob: literátů, učenců, studentů, umělců, hudebníků, alchymistů, duchovních, ale také třeba sirotků, vdov či žebráků. Již tento pouhý výčet ukazuje, že k mecenátu musely nutně vést nejrůznější podněty a různily se i vynaložené částky. Stejně jako není jediná forma mecenátu, nemůžeme ani přesně vymezit postavu mecenáše. Vedle starých panských rodů či vysokých zemských hodnostářů nacházíme rytířské zbohatlíky a nobilitované příslušníky stavu městského, zpravidla čerstvě povýšené. Mecenát znamenal možnost, jak prostřednictvím majetku demonstrovat svou kulturní vyspělost, politické či společenské postavení, zbožnost nebo milosrdenství. Mohl být svému původci vhodným zdrojem reprezentace, zviditelnění, ale také „jen“ dobrého pocitu. V případě dvorů velkých panských rodů, jakými byli Rožmberkové nebo páni Hradce, o císařském dvoru nemluvě, patřilo vydržování jistého okruhu umělců a vzdělců ke společenské normě. U nižších šlechticů a měšťanů s omezenějšími finančními možnostmi pak musíme počítat s mecenátem méně nákladným, uváženějším a často vycházejícím z vlastní životní zkušenosti nebo osobních známostí. Mezi takové můžeme řadit podporu místních škol, které třeba dříve sami navštěvovali, studentů, co odjížděli za vyšším vzděláním do Prahy či pomoc při vydávání literárních děl svých poddaných.¹ Vyloučit samozřejmě nemůžeme ani konkrétní zájmy jednotlivce, které mohly mecenášské zájmy podstatně ovlivnit, podobně jako třeba konfese. Nicméně je třeba zdůraznit, že veškeré formy mecenátu znamenaly podstatný příspěvek k rozvoji renesanční kultury v Čechách.

Zdaleka nejvyšší částky odčerpával mecenát náboženský.² O nákladnosti literární podpory se pak můžeme jen dohadovat. Důkazy o přímých výdajích na daný tisk či spis pak často ani vlastně nemáme. Obvykle potom vycházíme z autorovy, překladatelovy či tiskařovy dedikace, kterou je zpravidla kniha někomu připisována. Při zkoumání dedikací se ocitáme v situaci, kdy máme v rukou hotový výrobek a jsme odkázáni na to, co nám o sobě prozradí. Je ovšem trochu problematické klást samozřejmě rovnítko mezi dedikanta a mecenáše. I když pozitivní reakce v podobě úhrady nákladů tisku byla asi obvyklá.

---

¹ Na regionální úrovni se pak pohyboval i mecenát městských rad. Čímž samozřejmě nechci v žádném případě vyloučit místní podporu i u větších šlechticů. Nicméně pravdou zůstává, že jejich zvýšené nároky na reprezentaci pro ně znamenaly i nutnost mecenátu v odlišném měřítku.

² MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 264.

Vyplývala nejen z tradice, ale i faktu, že autoři dedikací si osoby, jimž dílo připisovali, přirozeně vybírali mezi jedinci s kladným vztahem k literárnímu umění. Prozaickou skutečností byla možnost zviditelnění, kterou podpora knihtisku přinášela. Dedikace přinášela jistý druh reklamy, ovšem dedikant zároveň do určité míry přebíral záštitu nad vydáním knihy i jejím obsahem. Literární mecenáš však také často vycházel ze složité spleti osobních vztahů. Podpora, na kterou autor dedikace spoléhal, mohla být příslibená a následně neprovedená, odpověď mohla být i protislužba či doporučení. Naopak je ale také možné, že za jediným přípisem mohla stát dlouhodobá podpora finanční či poskytovaná v jiné formě. Proto je třeba především pozorně číst jednotlivé dedikace a rozkrývat výše zmíněné vztahy, jež se v tomto svébytném světě vyskytují. Autor sám, i když zpravidla společně s řadou zdvořilostních frází, které si vyžadovala doba a zvyk, často prozradí, co jej motivovalo připsat dané dílo konkrétní osobě. Zda ho vedla podpora finanční, přátelské vztahy či třeba zájmy dedikanta.

Odhlédneme-li tedy od faktu, že ne každá osoba, které je kniha dedikována, ji musela finančně podpořit, je třeba v neposlední řadě uvážit ještě jednu skutečnost. Uveřejňování předmluv a dedikací patřilo k dobovému zvyku. Dedikace byly zhusta považovány za součást samotné knihy, proto se otiskovaly, i když už nebyly aktuální. Přetiskování nezměněné dedikace patřilo k dobové zvyklosti, ale mohlo se jednat i o projev úcty či vděčnosti vůči významné osobě. Edice starších autorů obvykle přejímají předchozí materiál bez zvláštního upozornění. Typický dokument tohoto druhu je nepodepsaná předmluva, která často bývá tak neutrální, že se na první pohled hlásí k peru tvůrce publikace, kdežto ve skutečnosti je výtvorem anonymního překladatele či třeba ještě upravovatele rukopisné předlohy. Není neobvyklé, že nacházíme knihu připsanou osobě již nežijící, která z tohoto prostého faktu už nemohla k vydání knihy nijak přispět. Opatrnost je třeba i v případě, kdy je kniha věnována příliš mladé osobě, často dítěti nebo mladým žákům zahajujícím svá studia. V tomto případě se pak fakticky jednalo spíše o dedikaci jejich rodičům. Samozřejmě tedy počítat s finanční podporou dedikanta by bylo přinejmenším nesprávné. Pokusila jsem se nastínit základní problémy, na které je třeba brát ohled při zkoumání dedikace literárního díla jako svébytného pramene pro literární mecenáš.

Při rozboru struktury a grafické stránky předmluv a dedikací je ještě třeba mít na vědomí fakt, že nemáme před sebou jen dílo literární, ale zároveň i výrobek podléhající

určitým technickým zákonitostem.³ Tiskařům nešlo jen o hledisko estetické, ale projevoval se i jejich smysl pro užitečnost a ekonomickou úsporu. A tak leckterý přípis nebo dodatek vznikl nikoli z původního plánu, ale ze snahy šetrně využít nepotištěné strany. Totéž leckdy platí i o výtvarném doprovodu.

Přestože se životnímu stylu české a moravské renesanční aristokracie věnuje historiografie již dlouhou dobu, nemáme zatím – s výjimkou Rožmberků a pánů z Hradce – k dispozici prakticky žádné komplexní zpracování jejího literárního mecenátu. A to navzdory tomu, že v českém prostředí existují mimořádně hodnotné soupisy vydaných tisků, jakými jsou *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*⁴ a *Knihopis českých a slovenských tisků*.⁵ Mecenát, a to včetně literárního, jakožto kulturní a společenský fenomén, byl předmětem zájmu prací zabývajících se životním stylem a každodenností renesanční společnosti. Samostatnou kapitolu týkající se mecenátu věnoval ve své knize *Svět české aristokracie* Petr Maťa.⁶ Na nejruznější typy mecenátu, především ale podporu výtvarného umění, pak naráží i článek Jiřího Peška *Poznámky ke struktuře a zaměření mecenátu Rudolfa II.*⁷ Rožmberskému nejen literárnímu mecenátu se věnoval Jaroslav Pánek jak ve svých *Posledních Rožmbercích*,⁸ tak i úžeji zaměřené knize vztahující se pouze k Petru Vokovi.⁹ Nesmíme zapomenout jmenovat ani jeho studii *Dva typy šlechtického mecenátu v době Rudolfa II.*,¹⁰ která vychází rovněž ze zevrubných znalostí rožmberského prostředí. Podpoře, kterou poslední dva zástupci tohoto rodu věnovali soudobým tiskům, se nevyhnula ani publikace zabývající se dvory posledních pánů z Růže,¹¹ ale nepřináší v tomto směru už nic nového. Naopak velmi přínosnou studií vypovídající leccos o knižní kultuře nejen na rožmberském dvoře, ale celkově v českém i středoevropském prostředí, jsou *Knihy na dvoře Rožmberků*.¹² Kniha mimo jiné přináší i zevrubný soupis všech děl dedikovaných posledním Rožmberkům, včetně těch neobsažených v *Knihopisu*. Specifická forma mecenátu posledních Rožmberků byla

³ BOHATCOVÁ, M., *Předmluva v českých předbělohorských tiscích*. In: Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory, ed. ŠMAHEL, F., Praha 1970, s. 87.

⁴ HEJNIC, J.-MARTÍNEK, J., *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století 1-5*, Praha 1966-1982.

⁵ *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII.století II/1-8*, ed. TOBOLKA, Z.-HORÁK, F., Praha 1925-1967.

⁶ MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, Praha 2004.

⁷ PEŠEK, J., *Poznámky ke struktuře a zaměření mecenátu Rudolfa II.* In: *Folia Historica Bohemica* 11/1987, s. 365-375.

⁸ PÁNEK, J., *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 261-264, 296-299.

⁹ PÁNEK, J., *Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka*, Praha 1996, s. 140-149.

¹⁰ PÁNEK, J., *Dva typy šlechtického mecenátu v době Rudolfa II.*, *Folia Historica Bohemica* 13/1990, s. 159-186.

¹¹ BŮŽEK, V.-HRDLIČKA, J. a kol, *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997, s. 150-160.

¹² VESELÁ, L., *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.

námětem pro Jana Schreiba a jeho článku, který se věnoval hudební kultuře jihočeských pánů.¹³ Literárnímu mecenátu pánů z Hradce pak věnoval důležitou studii Josef Hrdlička, ve které se podrobně věnoval všem dílům věnovaným posledním hradeckým pánům.¹⁴ Především statisticky důkladně za pomoci *Knihopisu* zpracovaný příspěvek k literárnímu mecenátu nižší šlechty přinesl Václav Bůžek.¹⁵ Na základě jmen obsažených v dedikacích přináší obraz hojné účasti rytířstva a erbovních měšťanů na podpoře rozvoje knižní publikační činnosti v předbělohorských Čechách. Nebere však v úvahu výše zmíněný problém, že některé dedikace už v době svého zveřejnění nebyly aktuální, protože zůstaly otištěny v reedicích starších děl, což přináší jisté nesrovnalosti.¹⁶ Tematicky jiným směrem je zaměřen příspěvek Jana Martínka *Humanisté a mecenáši*,¹⁷ který upozorňuje na závislost humanistických prací na mecenátu a přináší i zajímavou periodizaci podpory tohoto druhu literárních děl od konce 15. století do Bílé hory. Konkrétně pro mou práci pak neocenitelný přínos znamenala publikace Mirjam Bohatcové *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*,¹⁸ která kromě podrobné analýzy tisků vyšlých z jejich významné tiskárny, přináší i edici předmluv, jež do jednotlivých tisků napsal sám Melantrich, Veleslavín a jeho dědicové.

Pro úvodní kapitoly týkající se kulturních dějin a knižní kultury bych jmenovala především Josefa Janáčka a jeho *České dějiny*¹⁹ a *Českou společnost*²⁰ Josefa Války. Díla jsou sice staršího data, ovšem neustále přinášejí cenné poznatky. K dějinám každodennosti vyšlo v poslední době více titulů, já jsem využívala především knihu *Člověk českého raného novověku*,²¹ která přináší přehledné studie z oblastí politického, společenského i

---

¹³ SCHREIB, J., *K hudebnímu mecenátu posledních Rožmberků*. In: Opera Historica 4/1995, s. 77-87, podobně také PÁNEK, J., *Renesanční velmož a utváření hudební kultury šlechtického dvora (K hudebnímu mecenátu Viléma z Rožmberka)*. In: Hudební věda 26/1989, s. 4-17.

¹⁴ HRDLÍČKA, J., *Literární mecenát posledních pánů z Hradce*. In: Opera Historica 6/1998, s. 349-367.

¹⁵ BŮŽEK, V., *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*. In: Husitství-Reformace-Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, ed. PÁNEK, J.-POLÍVKA, M.-REJCHRTOVÁ, N., Praha 1994, s. 831-843.

¹⁶ Například u Viléma Malovce z Malovic a na Butovicích či bratrů Hodějovských.

¹⁷ MARTÍNEK, J., *Humanisté a mecenáši*. In: Listy filologické 110/1987, s. 25-31. Literární mecenášství dělí následovně:

- 1) Nevýrazné působení v jagellonské etapě.
- 2) Značný vliv jediného mecenáše na celou oblast literatury v Čechách v polovině 16. století. (Miněn Jan st. Hodějovský z Hodějova).
- 3) Regionální působnost velkého počtu podporovatelů literatury před Bílou horou.

¹⁸ BOHATCOVÁ, M., *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha 2005.

¹⁹ JANÁČEK, J., *České dějiny. Doba předbělohorská I/1*, Praha 1971.

²⁰ VÁLKA, J., *Česká společnost v 15.-18. století. (Úvod do problematiky dějin pozdního feudalismu) I. Předbělohorská doba*, Praha 1972.

²¹ *Člověk českého raného novověku*, ed. BŮŽEK, V.-KRÁL, P., Praha 2007.

uměleckého života, a potom také *Každodennost renesančního aristokrata*,²² která je ovšem zaměřena výhradně na šlechtické prostředí.

Dějínám knihtisku v našich zemích je věnováno vícero publikací. Vyjmenovávat je zde by asi nepřineslo valný užitek. Za všechny bych chtěla jmenovat *Českou knihu v proměnách staletí*,²³ především pak pasáž pojednávající o knize renesanční, zde nese název: rozvoj knihy z ručního lisu. A potom novou *Encyklopedii knihy*,²⁴ jež vyplnila prázdné místo, které dosud v tomto tematickém okruhu a nás bylo. Samostatný životopis věnoval Veleslavínovi Milan Kopecký,²⁵ ovšem kniha je laděna spíše populárně, aby byla přístupná širšímu čtenářskému publiku.²⁶ Kvalitní tematický rozbor veleslavínsko-melantrišské tiskárny pochází z pera Mirjam Bohatcové,²⁷ podobně i jeho knižního skladu, který je znám jednak z pozůstalosti po Jiříkovi Melantrichovi mladším, potom také z roku 1606 po smrti Anny Adamové.²⁸

V kapitole pojednávající o životních osudech jednotlivých dedikantů z veleslavínových předmluv je třeba v první řadě upozornit, že dějinný význam jednotlivých osobností se promítl ve značné nevyrovnanosti zachovaného materiálu ke každému jednomu z nich. Zatímco o pánech z Hradce, Griespecích či Rožmbercích by bylo možné napsat mnohem více než jediný stručný oddíl, o jiných, stěží regionálně významných rytířích, se nám zachovalo sotva pár kusých informacích. K tomuto bylo nutné při psaní přihlédnout. V případech, kde máme k dispozici větší množství materiálu jsem se snažila zachytit především to období života dané osobnosti, ve kterém jí byla daná kniha dedikována, případně jsme věnovala pozornost i jejím dalším kulturním zálibám. U jiných postav ovšem bylo k dispozici velmi omezené množství informací, a proto jsem se rozhodla použít všechny údaje, které byly k dispozici. V tomto ohledu se pak práce může jevit poněkud nevyrovnaně, je to ovšem způsobeno výše zmíněnými okolnostmi. Neocenitelnou pomůckou zde pak byla rodopisná hesla v *Ottově slovníku naučném*,²⁹ jejichž autorem je z větší části August Sedláček, a která zatím nebyla překonána ani v novějších příručkách zabývajících se šlechtickými genealogiemi. Od stejného autora pak

²² KOLDINSKÁ, M., *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001.

²³ BOHATCOVÁ, M. a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.

²⁴ VOIT, P., *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a koncem 18. století*, Praha 2006.

²⁵ KOPECKÝ, M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962.

²⁶ Podobně i JÍLEK, F., *M. Daniel Adam z Veleslavína*, Přerov 1947.

²⁷ Viz. pozn. 18.

²⁸ PEŠEK, J., *Melantrišská pozůstalost z roku 1586*. In: Documenta Pragensia I/1980, s. 77-101, BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578-1620)*. In: Folia Historica Bohemica 9/1985, s. 291-388.

²⁹ *Ottův slovník naučný I.-XXVIII.*, Praha 1888-1909.

pochází i *Hrady, zámky a tvrze Království českého*,³⁰ dílo, v němž shromáždil různě podrobné poznatky téměř o třech tisících šlechtických sídlech, ale vyličil i řadu osudů lidí, kteří tato místa obývali. Vzhledem k torzovitosti materiálu týkajícího se životů méně významných šlechticů, bylo často třeba uchýlit se k záznamům, které nám o nich poskytují dobové doklady jejich politické aktivity na zasedání stavovských sněmů.³¹ Další využitá literatura je zmiňována průběžně v textu.

Ve své práci nepojednávám o literárním mecenátu jako celku. Zaměřila jsem se na osoby, kterým sám ve svých předmluvách dedikoval Daniel Adam knihy, jež tisknul. Většinou byl zároveň i jejich překladatelem. Snažila jsem se, kde to bylo možné, u jednotlivých postav zachytit prostředí, ze kterého vycházely, jejich vzdělání, vyznání a politickou či jinou kariéru. Dále jsem se pokusila vysledovat jejich vztah, osobní či profesionální, k Veleslavínovi nebo některému z jeho spolupracovníků. Věřím, že tato studie může přispět k lepšímu poznání zaměření veleslavínské tiskárny i osobnosti Daniela Adama.

---

³⁰ SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze Království českého I.-XV.*, Praha 1882-1928, poslední vydání 1993-1998.

³¹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I.-XII., XV./I-2* (různí editoři), Praha 1877-1929.

1. Kapitola

RENESSANCE A HUMANISMUS V ČESKÝCH ZEMÍCH

(stručná charakteristika období)

1.1 Renaissance

Reneseance byla kulturní epochou ve vývoji Evropy. Kolébkou jí byla Itálie a odtud se šířily její prvky do ostatní Evropy, kde vývoj renesance probíhal mnohem složitěji. V Evropě za Alpami pak tento kulturní proud nevznikal jen z italských podnětů, ale především z podmínek vlastního kulturního prostředí. Její rozvoj byl také podmíněn hospodářskou a společenskou vyspělostí země a celých oblastí. Rozhodující nástup renesance začal po předchozích roztržkách a různorodých projevech po druhé polovině 15. století a jeho první vlnu představoval humanismus. Humanismus zahrnoval jednak ideologické a světonázorové představy plynoucí právě z nových podnětů způsobovaných nástupem renesance, jednak v užším smyslu literárně učený proud vědomě navazující na dědictví řeckého a římského starověku.³² V českých zemích je v této době příznačným jevem převaha měšťanské kultury, jejímž nejdůležitějším momentem se stalo vzdělání. Jeho vzestup se stal nejcharakterističtějším znakem první epochy české renesance. Bylo nutno, aby měšťanstvo udrželo krok s tempem hospodářského života a aby rychle přijímalo všechny nové podněty. Na vytvoření příznivých podmínek v tomto směru měl vliv vnitropolitický vývoj, nenarušovaný delšími válečnými konflikty, rozšíření hlavních zásad humanismu a především knihtisku. Ten znamenal doslova revoluci: usnadňoval základní vzdělání, pomáhal šířit informace, zbavoval ostychu před psaným slovem. Recept renesance byla však nutně v měšťanském prostředí omezena. Determinace byla především v městském praktikismu, který kladl důraz na účelnost kulturního projevu.³³

Ale teprve v období pozdní renesance se kultura střední Evropy více otevřela vlivům svých západních a jižních sousedů a tyto se staly hlavním podnětem k vlastní tvůrčí aktivitě. Renesancí kultura pronikala do střední Evropy ze severní Itálie jednak prostřednictvím panovnického dvora v Budíně, jednak od přelomu 15. a 16. století díky uměleckému rozmachu při dvoře římského krále Maxmiliána I. v Innsbrucku a ve Vídni,

---

³² Ke kořenům českého humanismu viz. ŠMAHEL, F., *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002. Zvláště kapitola IV. Humanistica.

³³ JANÁČEK, J., *České dějiny I/1*, s. 230.

který ovlivňoval pochopitelně i kulturní vývoj v českých zemích. Části utrakvistických intelektuálních elit byla však renesance stále odmítána jako součást katolického světa, v němž se hříšný papežský dvůr obracel ke starověké „pohanské“ kultuře. K obecnému přijetí renesance v českých zemích proto docházelo před polovinou 16. století hlavně v oblasti literatury a drobné grafiky, tedy v té části „spotřební kultury“, která z hlediska uživatele díky rozvoji knihtisku nevyžadovala mimořádné finanční nároky nebo byla snadno importovatelná.³⁴

Z hlediska dlouhodobých kulturních vazeb se stala velmi důležitým předělem léta 1551-1552, kdy byla z českých zemí vypravena do severoitalského Janova početná výprava složená z několika desítek domácích šlechticů, včetně příslušníků nejvýznamnějších rodů.³⁵ Za všechny jmenujme alespoň Viléma z Rožmberka (bylo mu teprve šestnáct let), Zachariáše z Hradce, Vratislava z Pernštejna a Jindřicha Kurcpacha.³⁶ Severoitalské končiny nebyly pro šlechtu z českých zemí neznámou oblastí, ale janovská výprava měla jiný průběh než obvyklé studijní či kurýrní cesty. Příjezd královského páru, který měli šlechtici doprovodit při cestě do střední Evropy, se značně opozdil, a tak museli účastníci výpravy trávit v severní Itálii řadu týdnů bezúčelně a na vlastní útraty. Určitá improvizace, spojená s několikerým přejížděním mezi místními městy a blízkým poznáváním života renesanční Itálie, významně ovlivnila kulturní návyky reprezentativní skupiny šlechty z českých zemí. Zkušenosti a poznatky, týkající se architektury, hudební a výtvarné kultury i dalších aspektů, se účastníci výpravy snažili uplatnit při budování svých domácích sídel a jejich vybavení.³⁷ Pozvolna tak ve společnosti mizí nedůvěra ke vzdělání a s jejím ústupem se objevuje v širším měřítku touha po cestování i po písemném styku s cizími světy, četba knih, mecenášství a ojediněle i vlastní tvorba.³⁸

Kontakt s širším intelektuálním světem se v Čechách, které se obdobím husitských válek a náboženských zmatků ocitly v izolaci, pomalu obnovoval a úzce souvisel s nejednotností náboženského vyznání. Sama kultura však přinejmenším do roku 1600 zůstávala bez zřetelných rozdílů daných vyznáním. Kultura šlechty i měšťanstva byla v pozdním 16. století vysoká,³⁹ navíc byla i nutně kosmopolitní. Dlouhá izolace však

---

³⁴ VOREL, P., *Velké dějiny země Koruny české VII., 1526-1618*, Praha 2005, s. 314.

³⁵ Podrobněji viz. PÁNEK, J., *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, Praha 1987.

³⁶ JANÁČEK, J., *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 25.

³⁷ VOREL, P., *Velké dějiny VII.*, s. 315-322.

³⁸ JANÁČEK, J., *České dějiny I/1.*, s. 232.

³⁹ Viz. např.: WINTER, Z., *Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech XVI. věku*. In: Časopis českého musea 67/1893, s. 46-104, PEŠEK, J., *Měšťanská kultura a vzdělanost v rudolfínské Praze*, In: Folia Historica Bohemica 5/1983, s. 173-193, Týž, *Měšťanská kultura a vzdělanost v předbělohorských*

značně snížila úroveň v Čechách poskytovaného vzdělání. Karlova univerzita ztratila na významu⁴⁰ a ani jezuitská kolej, ani kvalitní bratrské školy ji nemohly nahradit.⁴¹ Proto ti, kteří si to mohli dovolit, se stále častěji vydávali na mnohdy několikaleté zahraniční cesty, jejichž součástí bylo i studium na zahraničních školách.⁴² Katolíci obvykle směřovali na italské univerzity v Bologni a Padově i na akademie v katolických oblastech Svaté říše římské, jako bylo jezuitské učení v Ingolstadtu či Dillingenu. Luterány a novoutrakvisty lákal nepříliš vzdálený Wittenberg a Lipsko. Kalvínsky orientovaní především členové Jednoty bratrské pak odcházeli na akademie ve falckém Heidelbergu, Herbornu a zvláště Basileji a Ženevě.⁴³ Prostřednictvím těchto cest si česká kulturní společnost rozšiřovala geograficko-politický horizont a překonávala omezující provincialismus. Jedním z podstatných výsledků takových peregrinací bylo, že se v Čechách objevila soudobá zahraniční literatura, kterou si studenti i cestovatelé vozili do domácích knihoven. Čeští nakladatelé však již předtím začali budovat vlastní tradici.

Ve druhé polovině 16. století začala druhá epocha české renesance, která trvala až do počátku třicetileté války. V ní se renesance rozvíjela v prostředí městském i šlechtickém současně. V prostředí urozených byl její vliv navenek patrný především v architektuře, kde se šlechta zasloužila o doslovný import renesančního stavitelství. Vliv dvorského prostředí i přímé podněty ze zahraničních cest pochopitelně nejvíc ovlivňovaly velmožskou vrstvu, představující relativně málo početnou, i když nejbohatší a nejvlivnější složku společnosti. Její vztah k umění, literatuře a vůbec ke vzdělání byl důležitý z toho důvodu, že formoval základní orientace společenských kulturních norem a díky individuálnímu mecenátu a poptávce po umělecké produkci poskytoval finanční zdroje k importu a rozvoji domácí umělecké tvorby.

Z hlediska kulturní úrovně celé země však byla významnějším a trvalejším kritériem otázka úrovně vzdělání a společenských norem v prostředí městské inteligence. Z městského prostředí pocházela naprostá většina soudobých domácích intelektuálů a umělců, ale i soudobí ideologové a teologové. Vzdělání měšťané nacházeli uplatnění nejen

---

Čechách 1547-1620; Praha 1993, MAŤA, P., *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 1994, kol. aut., *Věk urozených*, Praha 2002.

⁴⁰ *Dějiny Univerzity Karlovy I., 1344/48-1622*, ed. SVATOŠ, M., Praha 1993. Zvláště s. 219-245.

⁴¹ EWANS, R.J.W., *Rudolf II. a jeho svět*, Praha 1997, s. 163. Viz také: JANÁČEK, *České dějiny I/ I.*, s. 235.

⁴² Zvláštní úlohu díky svému izolovanému postavení měly pak školy Jednoty bratrské. Viz. např.: MOLNÁR, A., *Českobratrská výchova před Komenským*, Praha 1956.

⁴³ Seznamy studentů viz. MENČÍK, F., *Studenti z Čech a Moravy ve Witenbergu od r. 1502 až do r. 1602*. In: *Časopis českého musea* 71/1897, s. 250-268, ŠIMÁK, J., *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.-XVIII. století*. In: *Časopis českého musea* 79/1905, s. 290-297, 419-424, ŠIMÁK, J., *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XVI.-XVII. století*. In: *Časopis českého musea* 80/1906, s. 118-123, 300-305, 510-539.

v městských kancelářích, ale také jako písaři nebo vedoucí personál ve většině zemských úřadů i ve správách šlechtických velkostatků.⁴⁴ Vzdělání a kulturní zájmy se tak stávají jednou z priorit městského intelektuálního prostředí.⁴⁵ Rozvíjí se síť městských partikulárních škol, většinou financovaných z městských rozpočtů.⁴⁶ Bez základů gramotnosti se neobešli nejen ekonomicky činní měšťané, ale i ženy, které se buď samy nebo v manželově živnosti staraly o obchod a řemeslo. Ekonomický život tak v tomto období stavěl základní postulát gramotnosti.⁴⁷ Hlavním impulsem, který vyvolal podstatné změny v uplatnění měšťanů v kulturních aktivitách, se stal kvalitativně nový systém šíření informací, vzniklý na jedné straně intenzivním přímým kontaktem s jinými kulturami v důsledku rozvoje cestování, ať již z důvodu obchodních, studijních či služebních, na druhé straně rychlým rozvojem a komerčním využitím knihtisku.⁴⁸

Co se týká české literatury, ta v 16. století výrazně reagovala právě na rozvoj poznání v období renesance. Dokázala spojit tuto novou funkci literární tvorby s demokratizační tendencí, která byla vlastní české literatuře druhé poloviny 14. století stejně jako literatuře husitského hnutí.⁴⁹ Odlišnost žánrového modelu české literatury od některých literatur západních, které jsou považovány za epicentrum vývoje renesanční a humanistické tvorby, nemusí být nutně považováno za projev deformace. Česká literatura se v duchu domácích literárních tradic snažila překlenout výlučnost vědeckých poznatků, k nimž renesance dospěla, jež byly zpravidla uzavřeny v odborné latinské literatuře, a přiblížit je širšímu, hlavně měšťanskému publiku. I když tedy v oblasti beletrie zůstala domácí literatura do značné míry stranou renesančního proudu,⁵⁰ dokázala tvůrčím způsobem rozvinout druhou stránku renesančního úsilí, tendenci k rozšíření vědeckého poznání světa a člověka.⁵¹

V době Rudolfa II. byl s Čechami úzce spjat habsburský dvůr a tato jednota našla výraz právě především v kultuře. Zde mluvíme hlavně o Praze, ovšem pražský císařský

---

⁴⁴ PEŠEK, J., *Měšťanská kultura a vzdělanost v rudolfinské Praze*. In: *Folia Historica Bohemica* 5/1983, s. 173-193, Týž, *Měšťanská kultura a vzdělanost v předbělohorských Čechách 1547-1620*, Praha 1993.

⁴⁵ Měšťanským elitám je věnován také sborník: *Pražské městské elity středověku a raného novověku*, Documenta Pragensia XXII., Praha 2004.

⁴⁶ Závislost škol na městské správě měla častěji spíš negativní důsledek. Až na výjimky nevydávali měšťané více, než bylo nezbytně nutné. Tíživé poměry škol městských vedly k četnému zakládání škol soukromých, hlavně nejnižšího stupně. Tohoto typu byly i nově vznikající školy dívčí. JANÁČEK, *České dějiny I/ I.*, s. 234.

⁴⁷ JANÁČEK, *České dějiny I/ I.*, s. 233-234.

⁴⁸ VOLF, J., *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*, Praha 1926; VOIT, *Encyklopedie knihy*. Počátky knihtisku, především pražského, jsou v této práci pojednány dále v samostatné kapitole.

⁴⁹ KOPECKÝ, M., *Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory*, Brno 1979.

⁵⁰ Až na některé výjimky, k nimž patřil například Hynek z Poděbrad.

⁵¹ HLOBIL, I.–PETRŮ, E., *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 12.

dvůr byl vzorem i pro ostatní části země. Praha byla městem střetání konfesí, národnostních skupin i společenských vrstev. Vznikl zde dostatečný prostor, aby se mohly vedle sebe vyvinout různé životní styly a ve vzájemné konfrontaci se obohacovat nebo doplňovat. Základ kultury tvořila kosmopolitní svoboda. Přestože se zakládala na privilegiích a závisela na aktivitách šlechtických či královských patronů, dělicí čára mezi ochráncem a chráněncem nebyla vždy jasná. Společenský status učence a literáta v průběhu 16. století rychle stoupal. Jak vlastní habsburské země, tak říši jako celek, propojovala síť osobních i písemných kontaktů, s uzlovými body v nejvýznamnějších městech a univerzitách střední Evropy. Za života Rudolfa II. byla kulturním střediskem Praha, ale význam si samozřejmě podržela i Vídeň.

Jedním z charakteristických rysů rudolfínské Prahy, pokud pomineme již výše zmíněný zájem o četbu, vzdělávání a také vyvinutý smysl pro hudbu, byla řada dalších náležitě inspiračních podnětů. Zmiňme alespoň velkolepé neuvěřitelně nákladné turnaje, hry a výpravné inscenace.⁵² Dalším rysem, který tuto situaci dokresluje, jsou literární snahy pražských humanistů. Učenost 16. století zůstala těsně spjata s klasickými vzory a latinou. Latinské básně byly oblíbeny nejen pro své formální a estetické možnosti, ale zejména jako forma výpovědi o intelektuálním prostředí, v němž vznikaly. Nejrozličnější literární formy plnily mezi spřátelenými humanisty funkci společného jazyka; zároveň prokazovaly erudici, kultivovaly učené narážky, historické, antikvářské či filologické zájmy, hru se slovy a emblematickou, to jest celou komplikovanou symboliku manýrismu.⁵³ Dílo básníků je obtížné rekonstruovat, neboť mnohé verše měly vyloženě příležitostný charakter. Dochovaná poesie však svědčí především o rozsahu a důvěrnosti vzájemných kontaktů pozdních humanistů.⁵⁴ Ti, kteří se věnovali poesii, netvořili zvláštní skupinu, jejich základní zájmy – klasická latina, vědecká erudice, přijímání tradičních hodnot spojené s intelektuální zvědavostí – byly běžnou součástí pozdního humanismu a patřily k jeho mentalitě. Básníci dodali rudolfínské Praze literární rozměr, podobně jako jí astronomové, botanici a chemici poskytli vědecký základ.⁵⁵

Ani první jezuité se nestavěli proti proudům humanistického a manýristického myšlení. Jezuitská horlivost pro reformu vzdělání se projevila i v cílevědomé výuce

---

⁵² Mimo jiné výbuch Etny a divadelní výjevy z antické i české mytologie, zorganizované na Staroměstském náměstí u příležitosti konání sněmu říšské šlechty roku 1570. Více viz. LEDVINKA, V.-PEŠEK, J., *Praha*, Praha 2000, s. 310.

⁵³ EWANS, *Rudolf II.*, s. 180.

⁵⁴ Vyčerpávající množství autorů a básní zaznamenává *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-5*.

⁵⁵ Za všechny jmenujme alespoň Tadeáše Hájka z Hájku, Johanna Keplera a Tychona Brahe.

příslušníků první kněžské generace. Jezuitům záleželo na získání podpory lidu. Proto v kázáních a traktátech používali českého jazyka⁵⁶ a konali výpravné obřady, dramatická představení a oslavy. Svými společenstvími a bratrstvy se navíc přiblížili ideálu učených či tajných společností. Jako první se v Praze objevila mariánská bratrstva v letech 1574 a 1575.⁵⁷

Z domácích učených kruhů je třeba uvést na předním místě Tadeáše Hájka z Hájku, matematika a astronoma evropské úrovně a pověsti, přitom osobního lékaře Rudolfa II. Právě Hájek se mimo jiné zasloužil o příchod Tychona Brahe a Keplera do Prahy. Jeho mladším druhem v oboru lékařství byl zakladatel české anatomie, Slovák Jan Jessenius. O nové botanické názvosloví se zasloužil Adam Zalužanský ze Zalužan, z právníků-teoretiků je třeba vzpomenout Jana Kocína z Kocinětu. Studium antiky zasvětil svůj život Matouš Kolín z Chotěřiny, latinská filologie a historie měla i více pěstitelů. Zároveň je to doba prvních obhajob a obran národního jazyka i doba české renesanční poezie, kde lze jmenovat například profesory pražské univerzity Jana Campana, Jiřího Carolidese a jiné.⁵⁸

1.2 Humanismus

Humanismus byl jedním z projevů renesance bez ohledu na to, s jakou intenzitou se v určitých oblastech projevoval. Ve své klasické podobě byl kulturním proudem, ovlivňujícím bezprostředně vědu a literaturu, avšak zasahujícím i do širšího kulturního života. Rozvíjel se ze všech věd nejnapadněji ve filologii, ač zájmy humanistů byly jistě mnohem širší.⁵⁹ Počátky humanismu (označované spíše jako protohumanismus) v Čechách spadají do 14. století.⁶⁰ V českém prostředí se prolínaly jak vlivy antické kultury, běžné v celém středověku, tak nové podněty, které ojediněle přicházely ze vzdálené Itálie, a zároveň podněty nastupujícího husitského hnutí. Po husitských válkách zůstala země po nějakou dobu v izolaci a reintegrace ve formě opožděné renesance bylo dosaženo prostřednictvím usmíření se s převážně katolickým, nebo nanejvýš melanchtonovským, světem Itálie a jižního Německa. Tento proces zahájila česká katolická šlechta, zvláště Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Rožmberkové. V další fázi se zapojili staroutrakvisté

---

⁵⁶ VAŠICA, J., *České literární baroko*, Praha 1938, s. 177nn.

⁵⁷ EWANS, *Rudolf II.*, s. 193.

⁵⁸ KRATOCHVÍL, M.V., *Čas hvězd a mandragor*, Praha 1972, s. 61.

⁵⁹ ŠMAHEL, *Mezi středověkem a renesancí*, s. 285-314, JANÁČEK, *České dějiny I/ I.*, s. 242.

⁶⁰ První setkání české kultury s humanismem v době Karla IV. vedlo jen ke vzniku velmi omezené humanistické enklávy v císařově okolí, soustředěné hlavně k jeho kancléři Janovi ze Středy.

a nakonec i čeští bratři. V utrakvistickém prostředí pak přestával být humanismus výlučnou záležitostí úzkého okruhu vzdělanců, nýbrž měl promlouvat k širším vrstvám společnosti. V praxi to znamenalo psát humanistická díla česky.⁶¹ Lidové náboženské zanícení, vyvolané kdysi husitstvím, se pokoušeli oživit nejen protestanti, ale svými důmyslně propracovanými obřady i jezuité.⁶²

Humanista,⁶³ hledající v humanistických studiích své poslání, byl odkázán na mecenášské prostředí panovnických a šlechtických dvorů, univerzit a tiskáren;⁶⁴ nemohl však najít uplatnění v životní praxi. Rozpor mezi životní praxí a zdánlivě exkluzivním posláním humanismu, přehlízejícího bezprostřední vztahy k soudobé společnosti, byl hlavním důvodem k tomu, že se působnost humanismu tříštila ve své účinnosti od hlubokých projevů lidského ducha až po vulgární, bezobsažné spisování, na němž ze skutečného humanismu zbývala jen vnější slupka úcty k latině. Většina humanistů byli lidé, kteří se museli živit jiným způsobem než literaturou nebo vědeckou prací.⁶⁵ Na vývoj českého humanismu nemůžeme hledět jako na homogenní proud, ale spíše je třeba jej chápat jako střetávání specifického vývoje jednotlivých humanistických center.⁶⁶ Z časového hlediska lze nejjednodušeji rozdělit český humanismus na raný (1471-1526) a vrcholný (1526-1620),⁶⁷ tematicky na latinský a národní.

Latinizující humanismus se sám postupně odsuzoval ke sterilitě, kterou výjimečně překonalo jen několik autorů, jakým byl třeba Matouš Kollin z Chotěřiny. Stával se tak postupně formalistickou a módní záležitostí. Ani cesta národního humanismu nebyla přímočará. Tím, že se vzdával exkluzivity, získával si i větší životaschopnost. Stal se převládajícím směrem už ve 30. letech 16. století jak ve vědě, tak v literatuře. Ve vědě pak zahrnoval především tři obory – právo, historii a filologii.⁶⁸

---

⁶¹ Jako první tento požadavek přednesl v předmluvě ke *Knihám o napravení padlého* od Jana Zlatoústého na konci 15. století Viktorin Kornel ze Všehrd. Později se do obdobného proudu zapojil i Václav Písecký, Řehoř Hrubý z Jelení či Daniel Adam z Veleslavína.

⁶² EWANS, *Rudolf II.*, s. 162-163.

⁶³ Pro studium českého humanismu je důležitá především *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století 1-5*.

⁶⁴ MARTÍNEK, *Humanisté a mecenáši*, s. 25-31.

⁶⁵ JANÁČEK, *České dějiny I.*, s. 242-245.

⁶⁶ HLOBIL-PETRŮ, *Humanismus*, s. 12.

⁶⁷ LEHÁR, J. a kol., *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2006, s. 106. Složitější dělení nabízí ve své monografii KOPECKÝ, M., *Český humanismus*, Praha 1988.

⁶⁸ Poněkud stranou stojí neméně významná literární činnost Jednoty bratrské, která byla svých charakterem ale spíše reformační a humanistickou vzdělanost nikdy beze zbytku nepřijala LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 107.

1.3 Výtvarné umění

Jestliže zaalpské země přizpůsobovaly renesanční výtvarný názor svým podmínkám, platí to tím spíše o českém prostředí, v němž husitské dědictví posílila nastupující reformace. Proto má česká výtvarná renesance svůj typický ráz. Postrádá monumentalitu a působí zdrobnělým, tichým dojmem, který nezapře určitou provinciálnost. Přechodové období mezi pozdně gotickým a renesančním slohem je kladeno přibližně do let 1490-1550, přičemž v každém období výtvarného umění se tento přechodný proces odehrál za specifických podmínek. Jedná-li se o výtvarné umění, hlavním objednavatelem děl s neustále převážně náboženskou tematikou zůstávalo bohaté měšťanstvo a šlechta.

1.3.1 Malířství

Přejímání renesančních slohových prvků se v nástěnném a deskovém malířství uplatnilo mnohem rychleji než v jiných oborech umělecké činnosti.⁶⁹ Silná přizpůsobivost cizím vlivům (jihoněmecká a dunajská oblast) však svědčí o jeho slabé pozici především v uměleckém smyslu. Tuto skutečnost nelze vysvětlit jinak než společenskými příčinami, a to těsným sepětím malířství vůbec s měšťanským cechovním prostředím.⁷⁰ Průřez malířstvím v Čechách mezi léty 1526 – 1620 představuje vlastně historický dokument. Ukazuje totiž postupné odumírání středověkého oltářního obrazu, odrážející někdejší šířku univerzalistických idejí. Ty pak do jisté míry nahradila utrakvistická knižní malba, která však byla pevně zakotvena v pozdní gotice.⁷¹

Ve šlechtickém prostředí rovněž vznikají první renesanční díla portrétního malířství. V českých zemích se však v té době nevytvořilo žádné významnější samostatné umělecké centrum. Přechod od forem pozdně gotických k renesančním je ve výtvarném umění českých zemí plynulý a s výrazným vlivem pozdní gotiky se setkáváme až do počátku třicátých let 16. století. Mezi korunními zeměmi nejsou v tomto směru podstatné rozdíly, pouze lze na základě osobních vazeb jednotlivých šlechtických rodů nebo měst vysledovat vazby na jiná centra renesančního umění.⁷² Pro soudobé umělce představovali

⁶⁹ KRČÁLOVÁ, J., *Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě*. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátků renesance do závěru baroka, Praha 1989, s. 62-92.

⁷⁰ JANÁČEK, *České dějiny I/I.*, s. 254.

⁷¹ ČECHURA, J., *České země v letech 1526-1583. První Habsburkové na českém trůně I.*, Praha 2008, s. 290-291.

⁷² VACKOVÁ, J., *Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526-1620*. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátků renesance do závěru baroka, Praha 1989, s. 92-115.

zajímavé zákazníky především domácí velmoži, na jejichž objednávku vznikala výzdoba interiérů zámeckých sídel a sakrálních prostorů sloužících k reprezentačním účelům. Druhý hlavní okruh zákazníků představovala zeměpanská města, jež také z reprezentačních důvodů investovala značné finanční prostředky do nového umělecky hodnotného vybavení veřejných prostor.⁷³

1.3.2 Odívání

Také renesanční módní prvky v oblékání,⁷⁴ ale i v úpravě běžného spotřebního zboží se v českých zemích rozšířily již v průběhu první čtvrtiny 16. století stejně rychle jako v ostatních částech střední Evropy. Dělo se tak díky pravidelné obchodní směně a běžným cestám českých a moravských šlechticů i kupců do ciziny.

1.3.3 Architektura

Nástup renesanční architektury a změna životního stylu kráčely neoddělitelně pospolu. Snad nejzřetelněji se to projevilo právě na sídlech. Řada šlechtických majitelů opouštěla nepohodlné gotické hrady a začala v renesančním stylu přestavovat či budovat nová sídla – zámky. Avšak u stavitelských děl, která byla spjata s náboženským životem, přetrvávaly ve všech korunních zemích velmi hluboko do 16. století pozdně gotické formy. Jednalo se především o samotné sakrální stavby, ale také užité umění spojené s praxí náboženského života, a to i v prostředí, kde se světské stavby budovaly již v renesančním slohu.⁷⁵ Uvedená skutečnost bývala do značné míry ovlivněna přáním zadavatele i obecnými představami o žádoucí podobě výsledného díla. Druhým důvodem tohoto tradicionalismu formy byl fakt, že soudobé stavební huti, předávající si zkušenosti výhradně praktickým školením, jen velice pomalu absorbovaly technické a umělecké novinky. Pokud tedy někdo v Čechách chtěl mít v té době na svém panství renesanční sídlo, musel si pozvat zahraniční architekty i zedníky, neboť domácí stavební huti takovou zakázku nebyly schopny realizovat.⁷⁶ Prvním z Českých velmožů, kdo k podobnému kroku přistoupil, byl Jan z Pernštejna, který si zjednal skupinu italských stavitelů k provedení renesančních stavebních úprav na pardubickém zámku v polovině třicátých let 16. století.⁷⁷

---

⁷³ VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 327-329.

⁷⁴ KYBALOVÁ, L., *Dějiny odívání – renesance*, Praha 1996.

⁷⁵ VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 330.

⁷⁶ K renesančnímu stavitelství více viz. ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, Praha 1961.

⁷⁷ Tamtéž, s. 334-339. V ostatních korunních zemích bylo v té době renesanční stavitelství na pokročilejší úrovni, neboť tam působila již nová generace domácích stavitelů seznámených s renesanční architekturou na základě vlastní zkušenosti. Na Moravě máme doloženu vyspělou renesanční architekturu na

Pouze ve dvou případech (Pardubice a Nové Město nad Metují) pronikla před polovinou 16. století do měst renesanční architektura ve velkém měřítku, když byla města po požárech přestavována, obou případech však byla architektonická koncepce záležitostí vrchnosti - Pernštejnů.⁷⁸ Pokud se týká Prahy, pak zde byl v počátcích import renesančních prvků také záležitostí italských stavitelů, kteří pracovali ve službách krále Ferdinanda nebo šlechtických rodů. Roku 1534 převzali Italové stavební hut' na Pražském hradě a o rok později se začalo se stavbou Královského letohrádku. Příliv italských stavitelů a dělníků dostával stabilní charakter. V určitých oblastech se projevovaly i vlivy slezské. Přesto o vítězství renesančního slohu můžeme mluvit až po polovině 16. století.⁷⁹ Výrazným impulzem pro stavitelství v hlavním městě byl požár Pražského hradu v roce 1541; uvolnily se tak nemalé stavební plochy.

Ke konci 16. století na stává ve vývoji české renesanční architektury nová etapa. Pod tlakem tzv. severské renesance, přicházející z Nizozemí a Saska, i nových podnětů italských, se dosavadní styl mění. Došlo k porušení rovnováhy mezi dekoračními a funkčními prvky ve prospěch prvně jmenovaných. Tím se renesance vydala na cestu manýrismu, prosazujícího se i v jiných oblastech výtvarného umění. Za první rozsáhlou stavbu tohoto typu je možné označit jezuitskou kolej u svatého Klimenta v Praze.⁸⁰

1.3.4 Sochařství

Stavitelství ovlivnilo i vývoj sochařství, na něj kladlo zvýšené nároky. Do vývoje plastiky zasahovala renesance s větší silou, ačkoliv musela svádět obdobný boj s pozdní gotikou jako architektura.⁸¹ Jedním z podstatných důvodů byla menší ekonomická náročnost a také kratší předpokládaná životnost, což způsobilo, že renesanční prvky a motivy pronikaly do plastiky výrazněji už před polovinou 16. století a že našly i vhodnější podmínky recepcy v měšťanském prostředí. I zde se však v prvních fázích jednalo o import italských vlivů, v menší míře i saských (Krušnohoří) a slezských.

šlechtických sídlech už počátkem 90. let 15. století (Tovačov, Moravská Třebová). Ve Slezsku se stává centrem renesanční kultury Vratislav.

⁷⁸ JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 249.

⁷⁹ JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 252.

⁸⁰ Více viz. ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, především s. 78-102.

⁸¹ KORÁN, IVO, *Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě*. In: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*. Od počátků renesance do závěru baroka, Praha 1989, s. 117-135.

2. Kapitola

POČÁTKY PRAŽSKÉHO KNIHTISKU

2.1 Český knihtisk

Prvním tiskem v Čechách, lépe řečeno prvním tiskem, na kterém je uveden přesný časový údaj, jsou latinská Arnoštova statuta vytištěná v Plzni roku 1476. Jako problematický jazykově český prvotisk s nimi soupeří překlad spisu Quidona de Columna Trojanská kronika s datací do roku 1468, ze kterého ale pochází i její rukopisná předloha.⁸² Od té doby se knihtisk na našem území utěšeně rozrůstal. Mocnou oporou se stává renesanční literatuře jako jeden ze základních předpokladů počeštění, zlidovění a zesvětštění nejen literatury, ale i kultury obecně.⁸³ Až do 40. let 16. století, kdy u nás začaly soustavně vycházet humanistické latinské tisky, měla česká produkce téměř monopolní postavení.⁸⁴ Literární dílo se teď mohlo poměrně rychle a mnohem levněji šířit na větším území a proniknout do širších společenských vrstev, čehož dokladem je například vznik měšťanských knihoven, které sice bývaly poněkud nahodilým souborem knih, přece ale dosvědčují zájem o stále více dostupnou knihu.⁸⁵

Důsledkem vynálezu knihtisku byla tedy demokratizace knižní kultury a vzdělanosti vůbec. Kolem roku 1500 měla ještě tištěná kniha význam především pro vzdělance, o padesát let později již byla kulturní nezbytností v nejširším slova smyslu. Vítězný nástup knih ke čtenářům, charakterizovaný hlavně rozšiřováním populární literatury, byl tak silný, že dovedl poměrně snadno překonat i ekonomické překážky v drahé výrobě knihy, a tudíž i její vysoké ceně. Nehledíme-li k příležitostným tiskům

---

⁸² Je tedy otázkou, zda mohla být v této době ve stejném roce kniha šířena rukopisem i vyjít tiskem. Viz: KNEIDL, P., *Kronika trojanská a nejstarší prvotisky vytištěné v Čechách*. In: Strahovská knihovna 11/1976, s. 160-188.

⁸³ Už před rokem 1500, kdy u nás můžeme napočítat na 39 tištěných titulů, z nichž bylo pouze 5 latinsky, což řadí Čechy v užívání národního jazyka na bezkonkurenčně první místo v Evropě. Toto ovšem zahrnovalo i stinnou stránku, poněvadž se netiskli antičtí klasikové, scholastická literatura ani zahraniční projevy raného humanismu. Jazykově české tituly zase nebyly atraktivní pro zahraničí. Situace na Moravě byla poněkud odlišná. Viz: VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 181.

⁸⁴ Zde je také řeč o českém prostředí, Morava na tom byla prakticky opačně, hlavně díky působení německých tiskařů. Více viz: BAĐUROVÁ, A.-BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., *Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě*, Folia Historica Bohemica 11/1987, s. 321-364.

⁸⁵ Viz. PEŠEK, J., *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620*. In: Folia Historica Bohemica 2/1980, s. 247-282, Týž: *Měšťanská kultura a vzdělanost v rudolfínské Praze*. In: Folia Historica Bohemica 5/1983, s. 173-193, Týž: *Měšťanská kultura a vzdělanost v předbřlohorských Čechách 1547-1620*. Praha 1993.

nebo tiskům vydávaným jednotlivými skupinami – jako Jednota bratrská – byla větší část produkce vázána na poptávku a koupěchtivost čtenářů.⁸⁶ Knihtisk se tak postupem času stal také jedním z důležitých odvětví obchodního podnikání.

2.2 Šíření knihtisku

Z Plzně se knihtisk rychle šířil i do ostatních měst, především Prahy, kde pak do roku 1620 působilo celkem 83 tiskařů, Litomyšle a Kutné Hory. Samozřejmě také na Moravu, kde se nejdůležitějšími místy knihtisku stala bratrská centra. Do roku 1500 známe v Plzni významného tiskaře Mikuláše Štětinu zvaného Bakalář, který se do kulturních dějin zapsal především vydáním *Knih o napravení padlého* od Jana Zlatoústého s předmluvou Viktorina Kornela ze Všehrd, jež vytyčovala program národního humanismu. V Praze pak vznikla staroměstská tiskárna Severina kramáře⁸⁷ pravděpodobně v domě u Bílého lva na Starém Městě, a s ní ještě dvě další.⁸⁸ V Kutné Hoře známe tiskárnu Martina z Tišnova. Po roce 1500 se tiskárny, především po Praze, ohromně rozrostly. Z nejvýznamnějších byla staroměstská tiskárna Mikuláše Konáče z Hodiškova, který pomohl významně šířit Všehrdem vytyčený program národního humanismu,⁸⁹ a Pavla Severina z Kapí Hory.⁹⁰ Příležitost dostali i tiskaři cizí, roku 1512 vzniká první hebrejská tiskárna na sever od Alp, mezi lety 1517-1519 tiskl v Praze František Skorina, tiskař běloruského původu, tisky cyrilicí.⁹¹

Technicky se knihtisk přibližně do poloviny 16. století nezbavil závislosti především na německém prostředí. Jednalo se hlavně o výpůjčky dřevořezů pro knižní ilustrace a nákup matric. Na nakladatelskou činnost nemělo však valný vliv. Navíc se ještě

---

⁸⁶ SLAVÍKOVÁ, M., *Daniel Adam z Veleslavína a jeho význam pro rozvoj tiskařské a vydavatelské činnosti v 16. století*. Diplomová práce FF UK v Praze 1983, s. 8.

⁸⁷ V dřívější literatuře (např. VOLF, *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*.) považován za Jana Kampa. Dnes je za původce tisků vyšlých z této tiskárny před rokem 1500 označován za Tiskaře Pražské bible, pokračovatelem stejné tiskárny až do roku 1515 je právě Severin kramář. K tomu viz: BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 23.

⁸⁸ Pro jednoho tiskaře, ve starší literatuře označovaného jako Jonata Bohutský z Vysokého Mýta, se pro nejasnost pramenů dnes užívá označení „Tiskař žaltáře 1478“, druhým je tiskař je pouze pěti tisky zastoupený „Tiskař Korandy“.

⁸⁹ Např. v Konáčem psané předmluvě lukiánského dialogu Chárona s Palinurem z roku 1507 nebo 1509 přídavek k překladu boccaciovské rozprávky O Cimonovi hlupém. O Konáčovi viz: KOPECKÝ, M., *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha 1962, MARTÍNEK, J., *O tiskaři překladu Píseckého Řeči Isokratovy k Démonikovi*. In: Listy filologické 96/1973, s. 47.

⁹⁰ Tento Severin byl snad synem Severina kramáře, po jeho smrti pokračovala tiskárna pod vedením manžela jeho sestry Jana Kosořského z Kosoře až do 50. let 16. století. Viz: SPUNAR, P., *Příspěvek k dějinám severýnské tiskárny v Praze*. In: Časopis Národního muzea 122/1953, s. 56-61, BOHATCOVÁ, M., *Otázky nad publikační činností pražských Severinů*. In: Listy filologické 109/1986, s. 97-115.

⁹¹ VOIT, P., *Minulost pražského knihtisku*. Praha 1987, s. 21.

i počátkem 16. století v Německu tiskly i některé české knihy. Nejdéle si zachovali vliv na český knihtisk Norimberčané, což souviselo s jejich ochotou tisknout pro Jednotu bratrskou.⁹²

2.3 Cenzurní opatření

Přirozené periodizační meze dějin knihtisku bývaly vždy a všude tvořeny politickými a kulturními dějinami země. V Čechách byl prvním takovým výrazným předělem rok 1547, druhým rok 1621. V obou případech doprovázela politická vítězství vládnoucí habsburské dynastie řada cenzurních opatření a zákazů, jež přivodily stagnaci nebo i zánik dosavadních tiskařských dílen. Životní realita spolu s ekonomickými zájmy tiskařů však často dokázaly rozmělnit či obejít strohá úřednická nařízení, jak je vidět z jejich neustálých obnovování. Dokonce i v roce 1547 si dvorní tiskař Netolický stěžuje, že perzekvovaní tiskaři tisknou dále a označují své knihy falešnými letopočty s ranějším rokem vydání. Králi nakonec nezbylo než knihtisk raději postupně opět povolovat, ovšem za příslušných cenzurních podmínek. Obcházení předpisů byl zjev běžný, netýkal se jen literatury náboženské.⁹³ Když pak byly tiskárny po zákazech postupně znovu povolovány, děllo se tak za jiných provozních podmínek, požadoval se od nich jiný publikační repertoár, anebo vůbec přecházely do rukou nových typografických podnikatelů žádoucího ideologického profilu. V první polovině 16. století působil co do počtu v Čechách v Praze i na venkově téměř stejný počet tiskařských dílen. Ovšem v důsledku habsburského potrestání měst, zhruba od šedesátých let 16. století až do roku 1620, se stává jediným významným centrem publikační činnosti Praha. Ve venkovských lokalitách pokračuje nebo nově vzniká tiskařská činnost jen ojediněle.⁹⁴

Jednotlivých zákazů bylo v 16. století mnoho. Za klíčový lze označit zejména svatojakubský mandát Vladislavův z roku 1508 proti Jednotě bratrské. Roku 1526 byl vydán mandát nařizující nejprve předběžnou cenzuru rukopisu u katolické konzistoře a poté ještě dodatečnou cenzuru vytištěné knihy u pražského purkmistra a konšelů. Z důvodu lepší kontroly tiskařů byl v roce 1537 omezen knihtisk na Prahu a Plzeň (v Plzni v této době žádný tiskař nebyl) a všechny vytištěné knihy podléhaly cenzuře konzistoře

---

⁹² JANÁČEK, *České dějiny I*/I., s. 238-239.

⁹³ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 211.

⁹⁴ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 154.

podjednou i podobojí.⁹⁵ O dva roky později bylo cenzurní právo dáno i rektorovi pražské univerzity. Venkovští tiskaři ale zřejmě tiskli knihy dál, a proto bylo v roce 1541 vydáno nařízení, aby byly všechny vytištěné knihy označeny místem vydání a jménem tiskaře. Ani toto nařízení nebylo často dodržováno. Knihy byly rozšiřovány bez impresa, nebo se udávala fingoaná místa tisku. Navíc při vydávání nekatolické literatury a pamfletů proti habsburskému domu tyto předpisy žádnou váhu neměly a při práci v tiskárně se obcházely. Nejspíš také pracovaly některé tajné tiskárny a sílily i obchodní vazby s Německem a Moravou.⁹⁶

Znovu počátkem roku 1547 žádal Ferdinand I. Pražany, aby sami potrestali autory a šířitele nežádoucí literatury, za několik měsíců je pro neuposlechnutí výzvy už obeslal před královský soud. Z konce roku 1547 pak pochází Ferdinandův zákaz všeho knihtisku s výjimkou osvědčeného tiskaře Bartoloměje Netolického.⁹⁷ Šlo o potrestání stavovské opozice ze Šmalkaldské války. Zároveň došlo k obnovení svatojakubského mandátu. I Netolický však neustále podléhal cenzuře obou konzistoří a dohledu královského hejtmana. Činnost mu ale usnadňovaly královské výsady na výhradní tisk určitých publikací. Tato privilegia byla ovšem později v praxi mnohdy porušována, četná udání a stížnosti Netolického to dokládají.⁹⁸ Protože král Ferdinand I. zakázal knihy tisknout a nikoliv prodávat, stali se ze všech tiskařů takřka přes noc knihkupci. Tiskli tajně a prodávali své knihy s falešně vytištěným dřívějším vrocením. Když Ferdinand I. poznal bezúspěšnost svých nařízení, začal na požádání udělovat jednotlivým knihtiskařům povolení k tisku. Cenzura byla nadále prováděna administrátory obou konzistoří a navíc ještě hejtmanem Pražského hradu. Od roku 1562 byla z osobního popudu Antonína Bruse z Mohelnice cenzurní pravomoc svěřena také pražskému arcibiskupovi. Na Moravě podléhaly všechny vytištěné knihy cenzuře prostřednictvím hejtmana Markrabství moravského a olomouckého biskupa.⁹⁹

Arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice byl ustanoven předsedou komise tridentského církevního sněmu, která měla vypracovat seznam knih zakázaných v katolických zemích. Jemu ani jeho nástupcům se nepodařilo tuto práci úspěšně provést a

---

⁹⁵ Zákaz se pravděpodobně alespoň po nějakou dobu dodržoval, jediným známým mimopražským tiskařem byl litomyšlský Alexandr Ujezdecký, který pracoval i pro jednotu bratrskou. VOIT, *Minulost*, s. 30-31.

⁹⁶ Tamtéž, s. 31.

⁹⁷ Ferdinandovo vítězství v tzv. Šmalkaldské válce 1546-1547 přineslo nutnost vydání veřejné apologie habsburské politiky a strategie, která vyšla pod názvem *Akta těch všech věcí* 8. října 1547 v pražské tiskárně Bartoloměje Netolického, o den později byl zakázán veškerý knihtisk právě s výjimkou této loajální tiskárny.

⁹⁸ VOIT, *Minulost*, s. 31.

⁹⁹ MAŠEK, P., *Význam Bartoloměje Netolického pro český knihtisk 16. století*. Praha 1987, s. 15-18.

v Čechách i na Moravě docházelo jen k dílčímu obnovování cenzurních opatření. Veškerá cenzurní opatření vydávaná pro české země po celé 16. století vycházela z předpokladu, že v legální pozici zde stojí literatura utrakvistická i katolická. Konečná rozhodnutí však vždy zůstávala v rukou krále a iniciativní roli měla později i dobrozdání jezuitů. Teprve v posledních letech předbělohorského státu nastal v důsledku protihabsburského povstání prudký zvrat situace a publikační činnost se nakrátko vyvíjela nekontrolovaně a živelně.¹⁰⁰ Několik nových tiskařů především německého původu přivedl do Prahy Fridrich Falcký, ale jejich působení bylo v podstatě epizodní. Po porážce stavovského odboje roku 1621, odcházejí ti tiskaři, kteří se do něj aktivně zapojili, do exilu a jejich majetek je zabavován státem. Jiní volí mezi dobrovolným exilem nebo konverzí ke katolictví. Návaznost na předchozí období se udržuje jen prostřednictvím několika katolických tiskařů. Tento stav byl definitivně potvrzen zákazem veškerého nekatolického knihtisku roku 1624.¹⁰¹

2.4 Přehled pražského knihtisku druhé poloviny 16. století

Postavení pražských knihtiskařů nebylo v této situaci jednoduché. Profitovali sice z toho, že v pražské aglomeraci a mezi jejími návštěvníky bylo i v rudolfínské epoše mnoho knihomilných lidí, kteří stále preferovali česky tištěné knihy, museli však také počítat, že velká část publika zakoupí bez váhání dovezenou latinskou nebo německou verzi literárního díla, které nebude k dispozici v češtině. Praha, kam se na přelomu 16. a 17. století koncentrovala absolutní většina skokem rostoucí bohemikální produkce, mohla mezinárodním importům konkurovat především v oblasti jazykově české, do velké míry překladové nebo adaptační, literatury a úředních tisků, dále na poli početné drobné, latinsky psané produkce příležitostné poesie, školské literatury, nebo samozřejmě u textů českých. Početní tiskaři produkovali na zakázku i mnohé zajímavé latinské, řecké, německé, ale také například španělské nebo italské či maďarské tisky.¹⁰² Sami se však i ti největší pražští tiskaři na komerčně nejisté pole jinojazyčných tisků pouštěli jen zřídka. Většina pražské produkce totiž směřovala k českým zájemcům.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Dokladem toho je i výrazný rozdíl v kvantitě jazykově české produkce. Zatímco ostatní desetiletí 17. století vykazují objem jazykově české produkce vždy přibližně 230 titulů za deset let, za roky 1601-1610 je to 370 a 1611-1620 dokonce 700. VOIT, *Encyklopedie*, s. 183, BOHATCOVÁ, *Česká kniha*, s. 212.

¹⁰¹ VOIT, *Encyklopedie*, s. 155

¹⁰² To byl případ hlavně Jiřího Nigrina, který na výborné úrovni pracoval pro řadu objednavatelů dvorského okruhu.

¹⁰³ LEDVINKA-PEŠEK, *Praha*, s. 310.

Z významných pražských tiskáren a tiskařů v 16. století, vedle tiskárny melantrišsko-veleslavínské, které bude věnována pozornost samostatně, je třeba dále jmenovat Jana Hada,¹⁰⁴ Šebestiána Ochse z Kolovsi, tiskárnu Jičínských,¹⁰⁵ Jiřího Jakubova Dačického, Jiřího Nigrina z Nigropontu,¹⁰⁶ Michala Peterleho staršího,¹⁰⁷ Buriana Valdu, Daniela Sedlčanského, který byl původně pomocníkem v tiskárně Veleslavínově, tiskárnu rodiny Šumanů,¹⁰⁸ Mikuláše Pštrose (Strausse), Sixta Palmu Močidlanského,¹⁰⁹ Pavla Sessia a Daniela Karolidese z Karlšperka.¹¹⁰ Tento přehled může působit poněkud telegraficky, ale knihtisk a knižní produkce nabývala koncem 16. století na takové síle, že jen jeho stručný přehled by vydal na samostatnou práci. Proto jsem se uchýlila k prostému uvedení jmen a základní literatury, jež se vztahuje ke zmiňovaným tiskařům.

¹⁰⁴ Více: BOHATCOVÁ, M., *Hayd-Haden-Had: Tři jména jednoho tiskaře?* In: Strahovská knihovna 1/1995, s. 77-106.

¹⁰⁵ ROHANOVÁ, M., *Neznámý tisk Jana Jičínského staršího a průřez jeho českou tiskařskou tvorbou.* In: Miscellanea 5/1988, s. 139-146, PEŠEK, J.- WIZDÁLKOVÁ, B., *Impresí Jana staršího a Jana Filomena Jičínských (1563-1590).* In: Documenta Pragensia 1/1992, s. 135-207.

¹⁰⁶ Jeho první manželka byla vdovou po Janu starším Jičínském, jehož osiřelou tiskárnu do roku 1586 spravoval, třetí ovdovělá manželka se zase provdala za Jonatu Bohutského, který byl původně tovaryšem v tiskárně Daniela Adama, později se oženil s vdovou po svém mistru. BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., *Knihtiskař Jiřík Nigrin a jednorázové „Proroctví“ Jindřicha Demetriana.* In: Sborník Národního Muzea, řada A-Historie, 2/1981, s. 73-134, KAŠPAROVÁ, J., *Španělské tisky 16. století z dílny pražského tiskaře Jiřího Nigrina.* In: Documenta Pragensia 1/1990, s. 209-218.

¹⁰⁷ 1577-1578 tiskl spolu s Jiřím Nigrinem. KNEIDL, P., *Michal Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskař 16. století.* In: Strahovská knihovna 1/1995, s. 107-133, BOK, V., *Poznámky a doplňky k produkci pražské tiskárny Michala Peterla staršího a Michala Peterla mladšího (1562-1593).* In: Strahovská knihovna 3/1997, s. 125-135.

¹⁰⁸ VEČEŘOVÁ, P., *Šumanská tiskárna (1588-1625).* Praha 2005.

¹⁰⁹ ŠKARKA, A., *Ze zápasu nekatolického tisku s protireformací. (Literární a tiskařská aféra z roku 1602).* In: Český časopis historický 42/1936, s. 1-55, 286-332, 484-520. Původním povoláním krejčí se v dějinách knihtisku proslavil především různými aférami ohledně drobných nekatolických spisků, za které byl roku 1602 dokonce vypovězen z Prahy.

¹¹⁰ Seznam pražských tiskařů a tiskáren od počátku knihtisku ve městě přibližně do poloviny 17. století viz. BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 23-28, WINTER, Z., *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620),* Praha 1909, s. 330-332.

3. Kapitola

TISKÁRNA MELANTRIŠSKO-VELESLAVÍNSKÁ

3.1 Jiří Melantrich z Aventinu

Jiřík Černý Rožďalovský se narodil v Rožďalově na Jičínsku kolem roku 1511.¹¹¹ Na pražském vysokém učení dosáhl roku 1535 hodnosti bakaláře. Poté se pravděpodobně vydal podle běžného zvyku na zkušenou do ciziny.¹¹² Přes nedostatek přímých důkazů lze předpokládat, že nějakou cestu do ciziny podnikl, protože způsob jeho knihtiskařského podnikání svědčí o značném zahraničním rozhledu a konexích.¹¹³ V cizině se také pravděpodobně rozhodl podle dobového zvyku a módy změnit své jméno na Melantrich, kterého užívá již od svých prvních tisků. Do Čech se určitě vrátil kolem poloviny čtyřicátých let a dočasně působil u prostějovského tiskaře Jana Günthera.¹¹⁴ Někdy v polovině roku 1547 zkusil Melantrich tisknout samostatně v Praze na Starém Městě,¹¹⁵ ale jeho další tiskařské plány byly zmařeny politickými událostmi. Aby mohl pokračovat v započaté činnosti, poněvadž se do odboje aktivně nezapojil, využil jediné legální cesty a vstoupil do tiskárny malostranského tiskaře a knihkupce Bartoloměje Netolického. Společně vydali na 20 tisků, ovšem Melantrich je výslovně uveden pouze na vydání Bible z roku 1549.¹¹⁶ Tuto nepříliš výdělečnou tiskárnu, což bylo zaviněno také částečně bojkotem knihkupců, dokonce roku 1552 odkoupil.¹¹⁷ O rok později byl potvrzen i převod

---

¹¹¹ Udáváný rok 1511 vychází z Kalendáře historického Daniela Adama, podle kterého se Melantrich dožil 69 let.

¹¹² Antonín Rybička ve svém článku udává i konkrétní místa Melantrichova pobytu (např. Vitenberk, Basilej, Tubinky nebo Norimberk), ovšem bez uvedení pramenů, ze kterých svá tvrzení čerpal. Melantrichovo jméno se nenalézá ani v žádném seznamu zahraničních studentů na cizích univerzitách, což ovšem dokládá pouze to, že se nesnažil dosáhnout vyšší akademické hodnosti. Přednášek se mohl účastnit i bez oficiálního zápisu. RYBIČKA, A., *Melantrichové z Aventina a jejich tiskárna*. In: Časopis českého musea 39/1865, s. 123-142 a s. 209-221.

¹¹³ PEŠEK, J., *Jiří Melantrich z Aventína - Příběh pražského arcitiskaře*, Praha 1991, s. 2-3. To, že by měl Veleoslavín nějaké vztahy například k Frobeniově tiskárně v Basileji dokládá jen okolnost, že mezi jeho signety je napodobenina Frobeniova signetu s hady. Nicméně toto nebyl jediný Melantrichův signet a podobný používal například i ve stejném období činný benátský tiskař Baldassarre Constantini. VOIT, *Encyklopedie*, s. 581, BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 214.

¹¹⁴ VOIT, *Encyklopedie*, s. 580

¹¹⁵ PEŠEK, *Jiří Melantrich*, s. 5.

¹¹⁶ Seznam tisků Jiřího Melantricha staršího viz. BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 33-71.

¹¹⁷ PEŠEK, *Jiří Melantrich*, s. 6.

všech privilegií, která do té doby Netolický jako oficiální tiskař obdržel.¹¹⁸ Tiskárnu pak přestěhoval na Staré Město, nejprve do ulice sv. Ducha, později do ulice Kunešovic, která se dnes po něm jmenuje Melantrichova.

Dobrých třicet let bylo Jiřímu Melantrichovi dopřáno formovat českou knižní kulturu. Za ten čas u něj vyšlo alespoň 223 publikací. Jeho tiskárna měla zaměstnance specializované i pomocné, k roku 1577 to bylo asi 11 osob.¹¹⁹ Výkon tiskárny se pohyboval mezi 3-14 publikacemi ročně.¹²⁰ Tisk a prodej knih však nebyl jedinou Melantrichovou obživou, byl i vinařským podnikatelem a měl ve svém domě šenk.¹²¹ Zasedal rovněž v radě Starého Města pražského. Staroměstské měšťanství získal již roku 1551, erb s přídomkem z Aventina, podle jednoho z římských pahorků, roku 1557.¹²² Zemřel roku 1580, o 4 roky dříve provdal nejstarší dceru Annu za Daniela Adama Pražského, jehož jméno se začalo objevovat po boku Melantrichově i na některých tiscích již od roku 1578.

3.2 Daniel Adam z Veleslavína

Daniel Adam se narodil v Praze roku 1546. Vysvědčení o řádném zrození, tedy potvrzení sňatku jeho rodičů, a propůjčení městského práva Danielu Adamovi se dochovalo v pražských městských knihách.¹²³ Jeho otec Štěpán Adam pocházel z Veleslavína a měl v nájmu staroměstské mlýny. Matka Rejna (Regina) byla dcerou kutnohorského sochaře Jakuba a Alžběty, rozené Lorecké z Elkuše (Lkouše).¹²⁴ Roku 1568 dosáhl Daniel Adam na pražské univerzitě bakalářské hodnosti a o rok později magisterské, na zahraničních školách se nevzdělával. Brzy na to se vzdal stolice dějepisu na univerzitě Prokop Lupáč a uprázdněné místo obdržel právě Daniel Adam. Na univerzitě

¹¹⁸ K tiskařským privilegiím viz: BERÁNEK, K., *Tiskařská privilegia České dvorské kanceláře v Státním ústředním archivu v Praze*. In: Strahovská knihovna 12/13 (1977/1988), s. 69-104.

¹¹⁹ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 216.

¹²⁰ Není třeba se domnívat, že šlo o nějaké kolísání nákladu, je třeba vzít v úvahu, že příprava na vydání náročnější knihy mohla trvat i dva roky.

¹²¹ Roku 1554 koupil první dům a zřídil v něm hostinec, roku 1558 přikoupil vinici a byl poprvé zvolen do městské rady. VOIT, *Encyklopedie*, s. 580. Přesné vyjmenování majetku Melantricha staršího obsahuje také jeho závěť, kde je mezi majetkem, který se odkazuje Melantrichovi mladšímu uváděn: dům v Kunešovic ulici, tzv. dům u Dvou velbloudů, ve kterém Melantrich bydlel, vinice na Letné a Brusce se vším příslušenstvím, poustka nad Hrdlořezy, dvůr ve Vysočanech výslovně se vším obilím, dobyt看, koňmi, veškeré vybavení tiskárny a knihy včetně těch, které měl Veleslavín „v opatrování“, hotové peníze, šaty, klenoty a domácí vybavení. Ke kšaftu Jiřího Melantricha staršího pozn. 133.

¹²² PEŠEK, *Jiří Melantrich*, s. 15-16.

¹²³ AHMP rkp. 1058, fol. 226, přetiskuje TEIGE, J., *Adamové z Veleslavína*. In: Časopis českého musea 73/1899, s. 436-437.

¹²⁴ *Kalendář historický národa českého*, ed. VOCHOČ, M.J., Praha 1940, s. 1055.

učil 7 let a jako učitel a organizátor požíval značné vážnosti – spravoval například univerzitní důchody a podílel se na vypracování systému přednášek.¹²⁵ V době své profesury vypracovával Daniel Adam vlastní soukromé studie a přípravy k pozdějším pracem,¹²⁶ přitom však za doby pobytu na univerzitě nevydal veřejně žádné své dílo

3.2.1 Úloha Veleslavína v tiskárně Melantrichově

Již v době svého působení na univerzitě navštěvoval Daniel Adam tiskaře Jiřího Melantricha a vypomáhal mu jako korektor latinských i českých spisů. Roku 1576 se rozhodl oženit s nejstarší dcerou Jiřího Melantricha a podle tehdy stále platných pravidel univerzitního života musel opustit své učitelské místo. Již roku 1578 vychází první kniha, která má v impresu vedle jména Melantrichova uvedeno i jméno Adamovo.¹²⁷ Od tohoto roku až do úmrtí Jiřího Melantricha mladšího roku 1586, tedy v období kdy měl v tiskárně pravděpodobně statut tovaryše, byl Daniel Adam uveden v impresu asi třiceti publikací. Jaké bylo přesné postavení Adamovo v tiskárně, je těžké určit, jisté okolnosti je ale možné vyvodit z několika zpráv, které se zachovaly ohledně sporů v tiskárně.¹²⁸ Zdá se, že Adam přiděloval a řídil práci ostatních tovaryšů v době, kdy byl Melantrich starší zaměstnán správou obchodu vínem, vinic a venkovského dvorce, navíc až téměř do své smrti byl také zaneprázdňen zasedáním ve staroměstské radě. Čeněk Zíbrt uvádí slova impresorského tovaryše Daniela Sedlčanského: „Melantrich bez Mistra Daniela nic neučinil, ani tovaryše nevzal, kdykoliv šli jsme se ptát pána, co budem dělati, vokázal nám na Mistra Daniela.“¹²⁹ Z toho lze vyvozovat, že Daniel Adam měl od počátku určitý podíl na hospodaření podniku.¹³⁰ V tomto období byl roku 1583 Daniel Adam povýšen do šlechtického stavu, ale teprve roku 1585 obdržel přízvisko z Veleslavína.¹³¹

3.2.2 Správcem tiskárny za Jiřího Melantricha mladšího

Když Melantrich zemřel, ujal se Veleslavín správy tiskárny za nedospělého syna Jiřího Melantricha mladšího.¹³² Nicméně Melantrich starší odkázal všechn svůj majetek

¹²⁵ *Rukověť humanistického básnictví I*, s. 38.

¹²⁶ Zajímal se přirozeně především o historii, zvláštní zálibu našel ve srovnávání letopočtů, které se pokoušel stanovit s největší přesností.

¹²⁷ Jedná se o *Kalendář historický*, Praha 1578. Knihopis 58.

¹²⁸ AHMP rkp. 1059 fol. 305 a rkp. 1060 fol. 14.

¹²⁹ ZÍBRT, Č., *Dějiny československého knihtiskařství*, Mladá Boleslav 1939, s. 77.

¹³⁰ VOIT, *Encyklopedie*, s. 38.

¹³¹ Což dosvědčují i knihy, které vydával. Do tohoto roku se podepisuje pouze jako Daniel Adam nebo Daniel Pražský.

¹³² Toto běžně uváděné tvrzení zpochybňuje VOIT, *Encyklopedie*, s. 582-583. Odporuje zde konstatováním, že v samotném testamentu Jiřího staršího chybí jakákoli zmínka o nějakém přechodném období. Dále o

nejbližším dědicům a zejména celou tiskárnu zdědil syn. Daniel Adam není v závěti zmiňován vůbec. Svým sestrám a matce měl Melantrich mladší vyplatit poměrně vysoké částky, s čímž měl později zjevně potíže. Každá ze sester měla obdržet po 1500 kopách míšenských, své manželce Melantrich starší zanechal 600 kop, menší částky zanechal také svým strýcům a tetě. Melantrich pamatoval i na možnost předčasně synovy smrti, takže pokud by tento nezanechal žádné dědice, měl jeho majetek připadnout polovinou sestrám a polovinou Melantrichovým strýcům.¹³³

Práce tiskárny se Veleslavínovou zásluhou nezastavila, ale jen některé knihy vycházely pod jeho impresem.¹³⁴ Mladý Jiří převzal tiskárnu roku 1584, v jejím čele stál pouze dva roky. Přesto se mu podařilo zavléct ji do značných dluhů, které nikdy nebyly spolehlivě vysvětleny. Jsou u něj doloženy i půjčky od Židů,¹³⁵ také že zastavil jednu z vinic Janovi z Lobkovic.¹³⁶ Narovnání o pozůstalosti Melantricha mladšího bylo sepsáno roku 1586 a realizováno o tři roky později, k poslední kvintaci došlo dokonce až roku 1593.¹³⁷ Veleslavín, vzhledem k tomu že měl u Jiříka Melantricha největší pohledávku, asi tisíc kop míšenských, obdržel se svou manželkou polovinu melantrišského majetku, jež byl oceněn přibližně na šest tisíc kop míšenských.¹³⁸ Byl tím ovšem nucen zaplatit také polovinu melantrišského dluhu, jehož výše se pohybovala pravděpodobně kolem dvou tisíc kop grošů míšenských. O tuto částku se přihlásilo celkem 22 věřitelů.¹³⁹ Značná část melantrišské pozůstalosti spočívala v knihách, proto i řada věřitelů byla jimi vyplácena,

---

tom svědčí formulace impres, kdy již měsíc po úmrtí otce přichází formulace „u Jiříka Melantricha z Aventýnu“ nebo „in officina Georgii Melantrichi ab Auentino“, přičemž obě formulace se užívají až do roku 1585. Vedle toho se ale zároveň objevují v letech 1580 a 1581 tisky označené „typis Melantrichianis“, což by napovídalo, že v uvedeném dvouletí tiskárna v jistém provizoriu fungovala. Asi 30 dalších tisků mezi lety 1582 a 1586 podepsal již plným jménem sám Daniel Adam. O nedospělosti Jiřího mladšího v době úmrtí jeho otce však svědčí okolnost, že v záznamu o napadení závěti Melantricha staršího, které se událo roku 1581, jsou uváděni jak poručníci za nejmladší dceru Melantricha staršího Dorotu, tak Jiřího mladšího. Napadení závěti a nové narovnání mezi dědici viz. RYBIČKA, *Melantrichové*, s. 131-133.

¹³³ Kšaft Melantricha staršího viz: TEIGE, *Adamové*, s. 438-439, uvedená městská kniha (rkp. 2205), ze které čerpal, se v Archivu hl. m. Prahy nedochovala. V následujícím roce sestry Melantricha mladšího kšaft napadly a podle nového ujednání jim měl bratr každé vyplatit o 500 kop víc, než bylo uvedeno v závěti. Přesné znění nového narovnání mezi sourozenci ve zkrácené verzi uvádí TEIGE, *Adamové*, s. 439-440.

¹³⁴ Celkem 10 tisků v letech 1580-1583, ve stejném období vychází 12 tisků s impresem melantrišským a tudíž v melantrišský finanční prospěch.

¹³⁵ Viz seznam věřitelů v pozůstalostním řízení po Jiřím mladším Melantrichovi: WINTER, Z., *Dluhy Melantrišské (Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých)*. In *Časopis českého musea* 1890, s. 279-281.

¹³⁶ Proti čemuž protestovala sestra Anna a její manžel Daniel Adam, viz. AHMP rkp. 2016, fol. 533-534.

¹³⁷ PEŠEK, J., *Melantrišská pozůstalost z roku 1586*, s. 79.

¹³⁸ PEŠEK, *Melantrišská pozůstalost*, s. 79. Jedná se ale jen o částku za knihy a inventář tiskárny. Viz. pozn. 142.

¹³⁹ Jiří Pešek uvádí přibližnou částku 2 tisíce kop. PEŠEK, *Melantrišská pozůstalost*, s. 79. Zikmund Winter v doplňku ke článku RYBIČKA, *Melantrichové*, s. 123-142 a s. 209-221, upravuje dle AHMP rkp. 1136 fol. 261 počet věřitelů a celkový počet dluhu sečetl na 2081 kop 55 grošů míšenských. WINTER, Z., *Dluhy melantrišské*, s. 279-281.

což nám dnes umožňuje poznat cenu některých titulů.¹⁴⁰ Další věřitele vyplácel i částmi vybavení tiskárny.

3.2.3 Samostatný tiskař

Tiskárnu získal po vyplacení ostatních dědiců Veleslavín, a to hlavně obratným manévrováním a díky vstřícnému postupu ze strany přátelsky nakloněné staroměstské rady. Dluhy potom ovšem splácel ještě sedm let. Právě ze splácení dluhů během roku 1589 je zřejmé, že inventář melantrišského knižního skladu z roku 1586¹⁴¹ není zdaleka soupis veškerých knih, které měla tiskárna v době úmrtí Melantricha mladšího k dispozici. Jde o přibližně 7500 knih za 4551 kop, ovšem řada knih je uváděna v příliš malých počtech na jednotlivá vydání, drahé tisky nedávných let byly uváděny pouze v několika exemplářích. Během pozdějšího vyplácení věřitelů pak Veleslavín používal i knihy, které na seznamu vůbec nefigurují. Této inventarizaci tedy podlehla jen ta část skladu, která byla uložena přímo v domě U dvou velbloudů, patřila bez výhrady mladému Melantrichovi a byla určena k aktuálnímu prodeji. Hlavní sklad, umístěný nejspíš v Karolinu, byl pravděpodobně považován za Veleslavínův a bylo z něj přiznáno pouze za 50 kop knih společných, o kterých inventář hovoří.¹⁴² Hypotézu o neevidovaném knižním skladu potvrzuje i inventář z roku 1606, který vznikl po smrti Anny Adamové¹⁴³ a který i přes jistou stagnaci v produkci tiskárny po smrti Veleslavínově stále čítal přes 40 000 knih, z nichž jen malá část byla uložena v domě U dvou velbloudů. Je velmi nepravděpodobné, že by se objem knih zpětinásobil, zvláště když je evidentní, že se Veleslavín orientoval především na vydávání dražších a propracovanějších tisků, kdežto drobné a příležitostné omezil na minimum.

Veleslavín tiskl samostatně pouze 18 let (1582-1599) a za ten čas vyšlo z jeho tiskárny nejméně 134 tisků,¹⁴⁴ z toho 63 latinských - hlavně humanistických

¹⁴⁰ AHMP rkp. 2230, fol. 275-276, přetištěno TEIGE, *Adamové*, s. 442-444.

¹⁴¹ Zachoval se v AHMP rkp. 1173, fol. 100-104.

¹⁴² K tomuto inventáři je ještě později dodán vdovou po mladém Melantrichovi soupis knih uložených v podkroví domu U dvou velbloudů, které byly připraveny pro svatováclavský jarmark, a soupis knih deponovaných u pěti pražských knihařů. Objevuje se zde i zmínka o dvou inventářích, z níž není zřejmé, zda se jedná o tyto uvedené, nebo existoval ještě jiný, který později nebyl do městských knih vložen. Podle Peška činí tento dochovaný zápis o pozůstalosti dojem, že hlavní snahou Veleslavína i Lidmily, vdovy po mladém Melantrichovi, bylo přiznat co nejmenší podíl majetku před úředníky i před sebou navzájem. Uvedeno je jen to nejnutnější. Úplně chybí jakékoli záznamy o obchodě vínem, pražských vinicích a dvoru ve Vysočanech, které figurují v pozdějších napadeních závěti. Viz: PEŠEK, *Melantrišská pozůstalost*, s. 79-81.

¹⁴³ AHMP rkp. 1174, fol. 247-251.

¹⁴⁴ Soupis Veleslavínových tisků viz: BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 125-150. Některé tisky byly vydány ještě za života Melantricha staršího, proto je autorství obtížné určit.

příležitostných básnických tisků, na nichž se redakčně nepodílel, 14 vícejazyčných tisků učebnicového a slovníkového typu, pouze 1 německý tisk a ostatní jeho tisky byly programově české.¹⁴⁵ Knihtiskařská činnost ale nebyla pro Veleslavína, podobně jako pro jeho tchána, zdaleka jedinou; působil v městské správě, na zemských sněmech zastupoval Staré Město, jako člen několika komisí účinkoval v důležitých náboženských jednáních na konzistoři podobojí i při sporech na univerzitní půdě.¹⁴⁶ Pečlivým hospodařením získal několik domů, vinic a polností.

Rozsáhlá vydavatelská činnost předpokládala samozřejmě i značný přehled o literatuře, a to nejen domácí. Veleslavín kolem sebe v průběhu doby shromáždil okruh spolupracovníků, s jejichž pomocí uskutečňoval vydavatelské záměry. Nejblíže tiskaři stáli Jan Kocín z Kocínětu, bakalář svobodných umění, který po studiích a mnohaletém pobytu v cizině vynikl jako znalec církevních dějin, a Adam Huber z Rysnpachu, jež dosáhl mistrovského gradu v medicíně ve Vitenberku a pak byl profesorem na univerzitě v Praze. Literárně-historicky jsou však významní i jiní členové Adamovy družiny – bakalář svobodných umění, překladatel Matouš Hosius Vysokomýtský, Václav Plácel z Elbinku, Abraham z Gynterrodu, překladatele z řečtiny, mistr právnické fakulty a staroměstský kancléř Pavel Krystyán z Koldína a Trojan Heřmanoměstecký.¹⁴⁷ Veleslavín byl nejen organizátorem těchto spisovatelů a překladatelů, ale také stylistickým a jazykovým upravovatelem jejich děl a často k nim psal i úvody.¹⁴⁸ Na vlastní spisovatelskou činnost pak Veleslavínovi prakticky nezbýval čas. Práce věnující se tiskařské činnosti Veleslavínově vyzdvihují především jeho úlohu jakožto zprostředkovatele mezi novými vědeckými poznatky doby a jejich spotřebiteli a uživateli. Jako kdyby Daniel Adam své profesorské místo nikdy úplně neopustil. Jeho tisky skutečně zahrnují širokou tematickou škálu děl filologických, slovníkářských, historických, přírodovědných, mravoučných, náboženských, cestopisných či právnických. V přemluvách naléhavě a jadrnou řečí horuje pro užívání češtiny, která se v této době může už směle zařadit nejen po bok ostatních národních jazyků v Evropě, ale i jazykům starověkých. To se ostatně snažil dokázat v praxi především svými slovníkářskými počiny. Těmito snahami se zapojil do proudu národního humanismu.

Otázka, zdali byl Daniel Adam členem Jednoty bratrské, není v jeho postavení zcela adekvátní. Je třeba si uvědomit, že Jednota v této době stála v jakési poloilegalitě.

---

¹⁴⁵ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 224-225.

¹⁴⁶ VOIT, *Encyklopedie*, s. 37.

¹⁴⁷ KRATOCHVÍL, *Čas hvězd a mandragor*, s. 89-90.

¹⁴⁸ SLAVÍKOVÁ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 15-16.

Teoreticky sice byla povolena Maxmiliánovým ústním potvrzením české konfese, ke kterému došlo roku 1575, ale privilegovanou částí šlechty byla spíše ignorována nebo nenáviděna. I po nástupu Rudolfa II. přicházely nové mandáty proti Jednotě. Opakované vydávání úředních zákazů však odráží skutečnost, jak malý vliv měly tyto normy v každodenním životě.¹⁴⁹ Je možné spíše tvrdit, že Jednota považovala tiskaře za svého. K tomu máme jeden zajímavý argument. Na synodu v Přerově v roce 1594 žádali kněží, aby do připravovaného kvartového vydání kancionálu byly „přitištěni žalmové zpěvací“, které zpracoval Jiří Strejc a jež se dočkaly velkého zájmu nejmenovaných tiskařů mimo Jednotu. Tenkrát v Přerově Starší označili takovou edici za nepotřebnou, uvedli k tomu deset argumentů. Devátý zněl: „Aby impressorům M. Danielovi a Šumanovi, když bychom na ně exemplář znovu vytiskli, k další nevoli příčina dána nebyla, jakož prvé mezi nimi vznikla, když jeden na dni s dovolením našim tiskl, a druhý nočně a ukrytě.“¹⁵⁰

Přes veškeré potíže, které se vyskytly před samotnou Veleslavínovou činností, a kterým musel pravděpodobně čelit i během ní, tiskl několik knih ročně, o menších pracech jako byly nejruznější minuce či sněmovní artikuly nemluvě. Že náklady tisků nebyly malé lze posoudit z inventáře, který se zachoval z Veleslavínovy pozůstalosti; kde je uvedeno například 1700 výtisků knihy Putování svatých nebo 1085 výtisků Karionových kronik světa.¹⁵¹ Veleslavínova tiskárna byla jedním z největších pražských tiskařských podniků, a proto mnozí místní i venkovští knihkupci odtud odebírali knihy. Je nepochybné, že tiskárna měla velké příjmy, na druhé straně je třeba počítat i s řadou výdajů.

O rodinných poměrech Daniela Adama velké podrobnosti neznáme. Kromě výše zmíněného poznamenání jeho rodičů a sňatku s Annou Melantrichovou, se můžeme dočíst v předmluvě Anny Adamové k *Výkladu žalmu XCI.* vydaného roku 1599 ještě z pozůstalosti Daniela Adama, že zemřely manželům všechny děti během moru roku 1582. O těchto dětech nic víc nevíme. Pět dětí, jejichž jména známe, se narodilo později. Byl to syn Samuel narozený roku 1592, Daniel, který zemřel jako tříletý roku 1593 a Jiří,

---

¹⁴⁹ ČECHURA, *České země*, s. 313.

¹⁵⁰ ed. GINDELY, A., *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha 1865, s. 261-262. Tento tisk u Daniela Adama skutečně vyšel. Bohatcová jej ve svém soupisu Veleslavínových tisků (BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 125-150) uvádí pod číslem W 76/1590 jako „bez tiskaře, pravděpodobně Daniel Adam“. Absence impresaria vedla k teoriím, že tisk mohl vyjít i v Kralicích. Ovšem správnost domněnky o tom, že tisk je skutečně Adamův, potvrzuje Břežanův záznam v katalogu rožmberské knihovny. Břežan zřejmě původ tisku znal a chybějící údaj o tiskaři a místu vydání *Žalmů* doplnil v katalogovém záznamu Veleslavínovým jménem. Podrobněji viz: VESELÁ, *Knihy*, s. 132.

¹⁵¹ Ve skutečnosti se jedná o soupis knižního skladu v době smrti Anny Adamové, tedy k roku 1606 – AHMP rkp. 1174, fol. 274-251. Ovšem autoři, kteří se soupisům knižního skladu Veleslavínské tiskárny věnovali (Jiří Pešek, Mirjam Bohatcová), předpokládají, že tiskárna po smrti Daniela Adama stagnovala, a tedy je tento soupis velmi blízký stavu po jeho smrti.

narozený roku 1596, který zemřel roku 1606. Dcera Magdalena, narozena 1593, zemřela dva měsíce před otcem, dále měl ještě dceru Dorotu, někdy zmiňovanou jako Annu, která se dožila dospělosti.¹⁵² Z jiných příbuzných je znám jen Jan Kahna z Veleslavína, ovšem je nejisté, zda se jednalo o strýce nebo bratra.¹⁵³

Daniel Adam zemřel na náhlou nemoc během několika dní v říjnu 1599. Zda se jednalo o mor, který v té době zasáhl Prahu, nebo úžeh, nebo snad jistý druh otravy způsobený dlouhodobou prací s jedovatými látkami v tiskárně, není spolehlivě rozhodnuto. Péči o tiskárnu převzala jako jediná dědička manželka Anna, která v tiskárně prožila celý svůj život, takže byla s provozem dobře obeznámena. Neměla tedy potíže s udržováním tiskárny v chodu, i když z větší části vydávala knihy, které k tisku připravil ještě její manžel, či reedice jeho starších tisků. 24. ledna 1605 se vdala za Jonatu Bohutského z Hranic, který byl asi původně tovaryšem ve Veleslavínově tiskárně. Po Veleslavínově smrti se Bohutský podílel na správě tiskárny ještě před sňatkem s Annou. Tak lze vysvětlit okolnost, že vedle edic Anny Adamové už od roku 1599 vycházely také knihy s impresem „dědiců Daniela Adama z Veleslavína“. Anna však ještě stejného roku v prosinci umírá.¹⁵⁴ V letech 1608-1612 se impresum mění na „dědic“, protože z Veleslavínových dětí zůstal naživu pouze syn Samuel. Absolvoval studia v Herbornu,¹⁵⁵ Heidelberce¹⁵⁶ a Marburku.¹⁵⁷ Ten se od roku 1612 objevuje jako samostatný tiskař pod impresem Samuel Adam z Veleslavína. Do té doby zůstával neustále správcem tiskárny Samuelův otčímatel Jonata Bohutský, který se nově oženil s vdovou po tiskaři Jiřím Černém z Černého Mostu.¹⁵⁸

Roku 1613 vyplatil Samuel Adam příbuzné a tiskl samostatně až do roku 1620.¹⁵⁹ 1612 se oženil s Annou z Javorníka. Z tohoto manželství pocházela dcera Anna.¹⁶⁰ Později byl ženatý ještě jednou. V tiskařské činnosti příliš kreativní nebyl, soustředil se spíše na reedice starších děl svého otce. Projevoval ovšem nejspíš zájem o hudbu, byl totiž jedním ze zakládajících členů sdružení *Collegium musicum*.¹⁶¹ Protože během protihabsburského povstání dal svou tiskárnu plně k dispozici vzbouřeným stavům, včetně tisků politických, a zúčastnil se dokonce jako praporečník bitvy na Bílé hoře, takže se roku 1621 ocitl na

---

¹⁵² BOHATCOVÁ, Anna Adamová, s. 454.

¹⁵³ SLAVÍKOVÁ, Daniel Adam z Veleslavína, s. 17.

¹⁵⁴ BOHATCOVÁ, Anna Adamová, s. 453.

¹⁵⁵ Roku 1606 zapsán jako Samuel Adami Pragensis. ŠIMÁK, J., *Studenti z Čech*, s. 120.

¹⁵⁶ Roku 1607. ŠIMÁK, J., *Studenti z Čech*, s. 296.

¹⁵⁷ Roku 1607. ŠIMÁK, J., *Studenti z Čech*, s. 121.

¹⁵⁸ VOIT, *Encyklopedie*, s. 39.

¹⁵⁹ Soupis tisků Samuela Adama viz. BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 170-180.

¹⁶⁰ *Rukověť humanistického básnictví I*, s. 41.

¹⁶¹ *Rukověť humanistického básnictví I*, s. 42.

vytištěném ortelu odsouzených k popravě na Staroměstském náměstí. Zachránil se jen tím, že uprchl do Nizozemí a byl v nepřítomnosti odsouzen k smrti, ke ztrátě cti a majetku.¹⁶² Později se pravděpodobně do Čech vrátil a přebýval v Nižboře, kde však byl chycen. Když přímluvou přátel získal u císaře milost, přestoupil na katolickou víru a dožil v Milíně. Tiskárna se tak stala majetkem jezuitů, kteří ji prodali i s domem tiskaře katolického vyznání Juditě Bylinové.¹⁶³

---

¹⁶² Seznam zkonfiskovaného movitého majetku po Samuelovi Adamovi uvádí BÍLEK, T., *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1882, s. 848-849, také ROZUM, J.V.M., *Daniele Adama z Veleslavína práce původní*. Praha 1853, s. XVI a s. XXI-XXII.

¹⁶³ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 225-227.

4. Kapitola

TISKAŘ A ČTENÁŘ

Zatímco v 15. století bylo vlastnictví knih spíše výjimečné, o sto let později se kniha stává běžnou součástí života raně novověkého člověka, a to nejen jako dříve mnohdy nedostižný objekt sběratelského zájmu či symbol vědění, který byl přístupný jen vyvoleným vzdělancům, ale jako nepostradatelná pomůcka k vlastnímu vzdělávání nebo pobavení. To umožnilo jednak rozšíření znalosti čtení, jednak rozšíření samotných nositelů vědomostí – knih. Ke slovu postupně přišla vlastní individuální čtenářská aktivita všech, zejména privilegovaných vrstev společnosti. Roli přitom sehrála i stále zřejmější potřeba vzdělání, jak se stále více projevovalo v mnoha oblastech společenského života. Dostupnost četby byla ovšem do značné míry dána knižním trhem; a zároveň byla omezována seznamy nežádoucích a zakázaných knih. V raném novověku se vlastní držba několika exemplářů, zejména tištěných knih, stávala téměř samozřejmostí a to i mezi venkovským obyvatelstvem.¹⁶⁴

4.1 Knihovny

4.1.1 Knihovny šlechtické¹⁶⁵

Pro měšťany, duchovní (v menší míře i venkovské obyvatelstvo) představují prakticky jedinou možnost ke studiu knih, které vlastnili, inventáře majetku a jejich testaments. Pro šlechtu jsou kromě toho nezřídka k dispozici skutečně dochované knihovny. Knihovna byla jedním z mnoha symbolických výrazů reprezentace. V rozsahu a tematické skladbě se odrážely dobové podněty a individuální zájmy šlechticů, které se utvářely pod vlivem rodinné tradice a výchovy. Dost výrazně se v nich zrcadlil i vlastní průběh života. V některých rodech se knihovna utvářela delší dobu, což se projevilo i v její skladbě či způsobu roztrídění knih. V rámci reprezentace byly knihy ve šlechtickém majetku nezřídka opatřovány jednotnými bibliofilskými vazbami a vlastními supralibros.

---

¹⁶⁴ Mezi mezi nejvzdělanější příslušníky vesnické společnosti patřili mlynáři.

¹⁶⁵ K šlechtickým knihovnám podrobněji nejnověji také: VESELÁ, *Knihy*, s. 23-35.

Kromě Rožmberků a Lobkoviců patřily významné knižní soubory v 16. století Janu staršímu z Hodějova a Janu Zajíci z Házmburku na Budyni.¹⁶⁶

Obsah většiny knihoven je podobný. Jejich majitelé se snažili o vybudování velkých encyklopedických souborů, které měly reprezentovat literaturu všech oborů a oblastí lidské činnosti. Tak v nich byla zastoupena literatura především katolických oblastí Evropy, a to spisy, které se týkaly filosofie, historie, teologie, zeměpisu, práva, matematiky, botaniky, astronomie, alchymie, medicíny, později i ekonomie a zemědělství. Nacházely se zde samozřejmě i spisy antických autorů, krásná literatura, beletrie, cestopisy, apod.¹⁶⁷ V některých bibliotékách měly místo i knihy zakázané, jejich majitelé se ale museli vykázat povolením římské kongregace svaté inkvizice, ale i to mělo časově omezenou platnost. Někdy se takové tituly lišily vazbou nebo byly umístěny odděleně. Ve srovnání s četnými zahraničními tituly nebyla ve šlechtických knihovnách příliš zastoupena bohemikální literatura.

4.1.2 Knihovny měšťanské

Příslušníci měšťanstva si v 16. století uvědomovali potřebu vzdělání ještě více než šlechta.¹⁶⁸ V Praze je možné v předbělohorské době předpokládat vlastnictví knih zhruba u každého druhého až čtvrtého měšťana, na konci 17. století u poloviny nebo dokonce u dvou třetin z nich.¹⁶⁹ Mnozí měšťané ale vlastnili jen jednotlivé exempláře a v naprosté většině nepřesáhla velikost knihovny sto svazků. V mimopražských městech bylo vlastnictví knih méně časté. Mezi majitele knih patřili jak významní úředníci, ať už městské nebo zemské správy, právníci, univerzitní profesori, lékaři či advokáti, tak obchodníci či řemeslníci, většinou příslušníci středně majetných vrstev. Převahu tvořila náboženská literatura, která představovala více než dvě třetiny knih. Nejčastěji se vyskytovala Bible, většinou v češtině, četné byly i nejrůznější postily, kancionály a knihy modliteb.¹⁷⁰ Další velkou skupinou byly spisy právnické, zejména díla, která byla nejvíce potřebná – soubory městských práv v rozličných exemplářích. Dobové humanistické zájmy odrážela díla klasické literatury, která často souvisela se školní výukou, ale užívaly se nejrůzněji dlouho po skončení školní docházky.¹⁷¹ Jelikož četba latinských a řeckých titulů

---

¹⁶⁶ RYANTOVÁ, M., *Čtenář*. In: *Člověk českého raného novověku*, s. 405.

¹⁶⁷ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 406.

¹⁶⁸ PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 30-58.

¹⁶⁹ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 409.

¹⁷⁰ Dále v této skupině byla zastoupena i kázání, životy církevních otců, častá byla i sepsání jednotlivých konfesí. Z reformátorů byli přirozeně zastoupena díla Husova, Lutherova a Melanchthnova.

¹⁷¹ Nejčastěji se jednalo o díla historická, tragédie, poesie a řečnictví.

vyžadovala znalost jazyků, byly součástí knihoven i nejrůznější gramatické příručky a slovníky, učebnice, které nezdávka pocházely ještě z dob studií. Velmi oblíbená byla také historická a cestopisná literatura. Z praktických důvodů se pak v měšťanských knihovnách vyskytovaly nejrůznější knihy zabývající se domácím lékařstvím, porodnictvím, znalostí bylin, spisy protimorové, apod. Jazykově byly měšťanské knihovny většinou bilingvní (česko-německé), nebo trilingvní (česko-německo-latinské), přičemž v 16. století převládala čeština. Ta ale směrem do 17. století svou pozici zejména u odborných titulů ztrácela ve prospěch němčiny.¹⁷²

4.1.3 Knihovny duchovních a klášterů

Dalším typem knihoven byly knihovny duchovních. Ti měli často v předpisech, jaké knihy si mají obstarat. Požadavky ovšem nebyly příliš náročné a obvykle odpovídaly skutečným potřebám spojeným s výkonem kněžského povolání. Mají podobnou strukturu jako knihovny měšťanské, což ostatně bylo prostředí, odkud většina příslušníků nižšího kléru pocházela. Častější je ale přirozeně menší tematická pestrost a větší zastoupení náboženské a teologické literatury na úkor titulů zábavného charakteru.¹⁷³ Vedle Biblí byly nejdůležitější součástí různé breviáře, sbírky kázání a postil, katechismy, martyrologia. Předepsaná byla usnesení tridentského koncilu. Početné byly i spisy z oblasti dogmatické, polemické a morální teologie, ale také nejrůznější životy svatých a literatura historická – jak od autorů současných, tak antických. V menší míře nalézáme ale i knihy právnické, ekonomické či hospodářské povahy, které sloužily praktickým účelům. Jazykovou skladbou se jednalo především o knihy latinské, v menší míře se vyskytovala němčina a čeština. V souvislosti s knihovnami duchovního zaměření je potřeba vyzdvihnout význam, jakého dosáhly knihovny klášterní.¹⁷⁴

4.2 Povaha knižní kultury

Skutečností je, že se v knižní produkci prosazovaly velmi důrazně naučné, v moderním smyslu populárně psané knihy, z nichž řada dosahovala v poměrně krátké době několika vydání za sebou. Vedle spisů domácích autorů se úspěšně šířily i cizí knihy a jejich překlady a mezi nimi zaujímala čelní místo také populárně naučná literatura. Nešlo

---

¹⁷² K měšťanským knihovnám také PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 64-103.

¹⁷³ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 415.

¹⁷⁴ Za všechny jmenujme alespoň premonstrátské kláštery na strahově a v Teplé, knihovny řádu svatého Františka v Bechyni, Českém Krumlově a Jindřichově Hradci, arcibiskupskou knihovnu v Kroměříži či biskupskou knihovnu v Českých Budějovicích.

o literaturu objevnou, ale spíše o spisy shrnující základní informace a bezprostředně sloužící praktickým potřebám, jejichž šíření bylo příznačné především pro měšťanské prostředí. Velký výběr titulů od učebnic jazyků, přes učebnice matematiky a historie až k výběrům moralistních sentencí svědčil o značně širokém zájmu o vzdělání, který ale nebyl příliš hluboký a nevzdaloval se od praktického života. Měšťanské prostředí si zachovalo v nárocích na naučnou literaturu poměrně vysoký průměr, tento průměr však nepřekračovalo. Na druhé straně však svým zájmem a vkusem už kolem roku 1550 ovlivňovalo do značné míry nakladatelskou produkci.¹⁷⁵

Věcná literatura zaznamenává i růst počtu žánrů, mezi nimiž najdeme jak žánry tradiční, tak nově konstituované (kalendář, kosmografie, apod.). To souvisí jednak se snahou autorů poskytnout širšímu okruhu čtenářů informace z těch oblastí vědeckého poznání, které jim byly nedostupné z odborné latinské literatury, ale které byly zároveň předmětem jejich živého zájmu. Dále je tento proces ovlivněn postupnou demokratizací literatury, která představuje jeden ze základních vývojových trendů starší české literatury od druhé poloviny 14. století. Pozoruhodné je, že se v rámci této věcné literatury uplatnila jak díla, která bychom z dnešního hlediska chápali jako populárně vědecká, tak díla, jejichž žánrový charakter by mohl být chápán jako analogie dnešní literatury faktu.¹⁷⁶

Od 70. let 16. století nabývala česky psaná literatura velkého rozsahu a vypracovala si takovou jazykovou kulturu,¹⁷⁷ že se od dob národního obrození začalo mluvit o období do Bílé hory jako o „zlatém věku české literatury“. Česky psaná literatura se rozrůstá, latinská se oproti tomu dostává do pozadí.

Po technické stránce se tištěná kniha druhé poloviny 16. století zdokonalovala. Byla pravidelně opatřena titulním listem, který byl často pro přitáhnutí pozornosti vyzdoben dekorativně, jindy ilustračně. Co však na titulní stranu tiskař umístil a kam se podepsal nebo nepodepsal, záviselo na jeho vůli a dobové módě. I ty nejzákladnější informace o původu knihy se často musí hledat po celém svazku. Pokud neměl tiskař zvláštní důvod neuvádět své jméno, nezřídka je v tisku doplnil i osobním signetem.¹⁷⁸ Následující strany někdy přinášely erby nebo podobizny autorů, vydavatelů či osob jinak spojených se

¹⁷⁵ SLAVÍKOVÁ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 9.

¹⁷⁶ HLOBIL – PETRŮ, *Humanismus*, s. 11.

¹⁷⁷ O jazykové agitaci národních humanistů je pojednáno výše v kapitole o národním humanismu a počátcích knihtisku.

¹⁷⁸ Právě 15. a 16. století bylo pravou doménou tiskařských signetů. Ne všichni tiskaři měli své signety, ale mají je často i tiskaři chudí a málo významní. V podstatě nebyla tato renesanční móda měšťanů-knihtiskařů příliš vzdálena všeobecnému měšťanskému bažení po vlastním šlechtickém přídomku a erbu, jak ostatně dokazují četné signety heraldického typu. Inspirací pro ikonografické náměty byly často signety proslulých evropských tiskařských domů. BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 206-207.

vznikem dané knihy. Časté pak bylo uvedení jak předmluvou autorovou, tak případně překladatelovou či tiskařovou, jindy oslavnými básněmi. Paginaci či údaj o výši nákladu bychom však hledali marně. Ilustrace byly z největší části prováděny prostřednictvím dřevořezů, které si udržely své výsadní místo od dob prvotisků. Z barev se k tisku používala pouze červen, s dodatečným ručním kolorováním se počítalo jen u herbářů.¹⁷⁹ Knihy se prodávaly převážně nesvázané,¹⁸⁰ především šlechta z reprezentativních účelů svazovala knihy sama a jednotně, aby podle toho náležitě vypadal i celý soubor knihovny.¹⁸¹

Jak se vlastně knihy získávaly? Nejčastěji koupí. V Praze bylo možné knihy zakoupit u tiskařů a knihařů,¹⁸² školní literaturu zřejmě prodávali učitelé, zpěvníky a část náboženské literatury snad šířili i kantoři jednotlivých kůrů. Šlechta byla často napojena na nejvýznamnější zahraniční knihkupce, od nichž si knihy objednávala dle nabídkových katalogů.¹⁸³ Objednané zahraniční knihy byly poměrně rychle dodány, pokud lze soudit podle exlibris či jiných přepisů v knihách. Knihy z domácí produkce byly dosažitelné ještě lépe. Mnozí šlechtici využívali kromě služeb agentů k nákupu knih a rozmnožování svých sbírek i vlastních cest do zahraničí, ať už byly spojeny s výkonem diplomatických služeb, politických funkcí, a nebo měly ryze studijní charakter.¹⁸⁴ Další možností získávání knihy byly dary, které si posílali zejména šlechtici navzájem, nebo jim je darovali sami autoři. Darování nebylo vyloučeno ani mezi měšťany a duchovními, případně docházelo k zprostředkování koupě. Nepominutelným zdrojem bylo příležitostné odkupování¹⁸⁵ či dědění knižních pozůstalostí, či později pak zisk knihoven konfiskacemi.¹⁸⁶ Zapůjčování knih je doloženo mezi Žerotíny a pány z Pohlheimu, knihy půjčoval svým klientům i Jan starší Hodějovský z Hodějova. Šlechtické knihovny bývaly přístupné dvořanům,

---

¹⁷⁹ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 152.

¹⁸⁰ Ke knižní vazbě viz. např.: NUSKA, B., *Česká renesanční vazba*. In: BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 244-253.

¹⁸¹ Knihy Petra Voka zdobil na svrchní desce rožmberský znak, uvnitř vlepené exlibris. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic si dával pořizovat nákladné knižní vazby z bílého nebo červeného safiánu.

¹⁸² K šíření knih prostřednictvím vrchnosti na svých panstvích viz. PÁNEK, J., *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době*. In: Documenta Pragensia X/1990, s. 239-253.

¹⁸³ Byl to především Frankfurt nad Mohanem, Norimberk, Augspurk či Vídeň. Ze vzdálenějších i Paříž a Ženeva, Antverpy či Benátky.

¹⁸⁴ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 422.

¹⁸⁵ Doložené například u Petra Voka, kde se o ně vedle Břežana staral i básník a německý sekretář Theobald Hock z Zweibrückenu nebo bratrský kazatel Simeon Větrník.

¹⁸⁶ Například bibliofilskou knihovnu Ladislava Žejdlice ze Šenfeldu, původně uloženou na zámku v Encovanech, získali Lobkovicové. Knihovna Václava Budovce z Budova přešla do bibliotéky Jaroslava Bořity z Martinic.

úředníkům či rodinným příslušníkům, i soukromým badatelům, ale půjčování knih mimo knihovny bývalo výrazně omezováno.¹⁸⁷

V úzké souvislosti s knihovnami je také prostor, který jim byl vyhrazen, jeho úprava či případné vyhrazení konkrétních budov. Umístění jednotlivých titulů záleželo na prostorových možnostech, na významu, jaký majitel svým knihám přičítal, i na míře jejich využívání. Přes všechny výše zmíněné důvody knihy neustále sloužily svému hlavnímu účelu, ke čtení, proto soubor knihovny nebyl nikdy zcela kompletní, byl spíše jakýmsi živým organismem, který se neustále doplňoval a proměňoval. V této souvislosti bych ještě uvedla, že především větší knihovní celky se dočkaly i svých katalogů, které plnily jak praktickou funkci, tak i reprezentační.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 423.

¹⁸⁸ Asi nejznámějším je katalog rožmberské knihovny pořízený Václavem Břežanem, nejnověji zpracovaný Lenkou Veselou.

5. Kapitola

TISKAŘ A DEDIKACE

„Přebělohorský tiskař“ je pojem nesmírně nestabilní. Jednotlivých tiskařů, kteří založili, zakoupili, vysoudili nebo vyženili tiskařskou dílnu bylo mnoho. Úkol těchto tiskařů nespočíval jen v technické stránce výpravy knihy; některá svá díla psali, upravovali a překládali díla cizí, korigovali je a tiskli, nakládali a vydávali. Často se jednalo o lidi vzdělané, stále ve styku s univerzitou či vědeckým okruhem přátel, literárně činné. Kromě toho se na provozu knihtiskařských dílen nepodílely jen profesionální síly, nýbrž často i širší zájmový okruh činitelů, jako šlechtičtí majitelé tiskáren, příležitostní nakladatelé a mecenáši jednotlivých děl či autorova nebo tiskařova vrchnost. Definitivní čísla o působnosti přebělohorských tiskařů českých knih uvést nelze, ne všechny tisky bývaly tiskařem podepsány, což byl důsledek především neustálých cenzurních zákazů, ale především tištěná produkce se neuchovala v úplnosti. Mezi lety 1501 a 1600 vyšlo v Čechách a na Moravě celkem kolem 4400 českých a jinojazyčných tisků. V Čechách přitom působilo přes 67 tiskařů, na Moravě 24.¹⁸⁹ Tiskaři pracovali každodenně s olovem, proto často umírali předčasně, po jejich smrti vedla tiskárnu vdova za pomoci tovaryše, za kterého se nezřídka provdala. I když pak nový přiřazený mistr převzal tiskárnu, obvykle byl smluvně vázán k průběžnému finančnímu vyrovnání se sirotky, a také dosavadní majetek býval ve prospěch sirotek podrobně sepsán v úředně pořízeném inventáři.¹⁹⁰

Uvádění tisků předmluvami je v tomto období charakteristický jev. Tradice věnovat spis konkrétní osobě či okruhu příjemců se rozvinula především v době renesance. Rozšíření užívání dedikací ukazují například následující fakta: dedikaci obsahovalo 69% všech knih vydaných v letech 1580 – 1715 ve Francii, ve Španělsku byl tento podíl ještě vyšší.¹⁹¹ Mechanismus literárního mecenášství byl složitým systémem založeným nejen na osobních vazbách, ale i na ekonomické bázi. V pozadí dedikací stála snaha nejen získat mecenáše, který by autorovi nebo nakladateli odpovídal protislužbou, doporučením, dárkem nebo finančním obnosem, ale i humanistická touha prosadit se a upozornit mecenáše na svoji osobu a tvorbu. Za dedikaci panovníkovi mohl být i erb a šlechtický

---

¹⁸⁹ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 155.

¹⁹⁰ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha*, s. 203.

¹⁹¹ VESELÁ, *Knihy*, s. 211-212.

přídomek.¹⁹² Dedikace tak představuje především zjištnou záležitost, přestože nelze předpokládat, že jejímu autorovi kýženou finanční podporu vždy přinesla.¹⁹³

S případy, kdy dílo není čtenáři nabízeno jako odosobněný fakt, ale z rukou ručitele, konkrétní osobnosti, která se za ně staví, je možné se setkat nejen u nezprostředkovaných autorských vydání, ale i u překladů. Všecko nasvědčuje tomu, že předmluvy vznikaly až po dokončení vlastního díla, a někdy dokonce s časovým odstupem až ve chvíli, kdy se naskytla možnost k uveřejnění díla. Typy předmluv jsou v předbělohorském období v podstatě dva, v jednom díle se mohou vyskytnout i oba typy najednou:

1) dedikační, obracející se ke konkrétnímu adresátovi, kterým je buď soukromá osoba (popřípadě více osob), anebo společenská instituce (nejčastěji hodnostáři městského úřadu, král, vysoký zemský úředník).

2) všeobecný, obracející se k všeobecné čtenářské veřejnosti, jen ojediněle blíže specifikované (ženy, vdovy, žáci, farníci apod.).¹⁹⁴

Nejstarší autorskou dedikací na českém území je výše zmíněná předmluva ke *Knihám o napravení padlého* od Jana Zlatoústého napsaná Viktorinem Kornelem ze Všehrd vytištěná v Plzni roku 1501. Pro dedikaci tohoto období je charakteristická epistolární forma.¹⁹⁵ Knihtiskaři a vydavatelé knih v 16. století byli ve svých předmluvách a dedikacích často mnohomluvní, ale málokdy odpovídali na otázky, které klademe dnes. Mluví-li o své publikaci, jistě uslyšíme, s jakou péčí a morální i finanční obětavostí se jí podjali, že jde o knížku, které se už dávno nedostává a po které mnozí volají, anebo jaká ještě dosud nebyla vytištěna. Často tu nehrály roli rozdíly majetkové, konfesijní ani společenské. Vedle pragmatičnosti byla specifickým znakem dedikace také aktuálnost. Tak, jak se často nehodnotilo kriticky množství adresátů, nebylo proti soudobým pravidlům ani vyměňovat dedikaci. Tyto výměny inicioval především sám autor. S věnovacím textem se samozřejmě manipulovalo i při opakovaných vydáních. Na druhou stranu by se našla i díla, která mecenáši finančně podpořili, ale jejich jméno v dedikaci uvedeno není.¹⁹⁶ V tomto případě je ještě třeba podotknout, že tatáž nezměněná dedikace

¹⁹² Za dedikaci překladu Giviovy „*Knihy o věcech a způsobech národu tureckého*“ synům krále Ferdinanda I. dostal erb a predikát spolu s bratrem Ambrožem Sixt z Ottersdorfu. JANÁČEK, *České dějiny I/I*, pozn. 38, s. 248.

¹⁹³ Při četbě Veleslavínových předmluv mně jako pravděpodobnější připadá, že ze strany dedikantů se spíš jednalo o dlouhodobější náklonnost a podporu, kterou tiskaři poskytovali. Ovšem jednorázovou podporu především u děl, která sami dedikanti iniciovali, samozřejmě nevylučuji.

¹⁹⁴ BOHATCOVÁ, M., *Předmluva v českých předbělohorských tiscích*, s. 83-106.

¹⁹⁵ VOIT, *Encyklopedie*, s. 201.

¹⁹⁶ VOIT, *Encyklopedie*, s. 201.

se často objevovala i v dalších vydáních knihy, autor možná spoléhal na opakovaný příspěvek ze strany dedikanta, vydání tisku ale mohlo být i natolik úspěšné, že další podpora nebyla třeba, a dedikace byla zachována z vděčnosti, úcty nebo ze zvyku. Dedikace jsou často přetiskovány i po smrti dedikanta, kdy už je tedy přímá podpora zjevně vyloučena, a jedná se spíš o výraz dobové literární normy, která tuto praxi vyžadovala.¹⁹⁷

O nějaké instituci autorského práva nelze v této době mluvit, existovaly jen individuální vzájemné úmluvy mezi autory nebo tiskaři a zámožnými jedinci, kteří byli ochotni stát se nakladateli určité knihy, anebo mezi autorem a tiskařem. Autorským honorářem bývala část nákladu knihy, jindy odměna za její dedikaci, od krále někdy i erb a šlechtický přídomek, nebo nemovitost, úřad a podobně.¹⁹⁸ Zřídka se pak z dedikace dozvídáme nějaké další informace o knize. Je obtížné odpovédět na otázku po výši nákladu českých předbělohorských tisků. Obecně lze říci jen tolik, že byla přímo úměrná jak poslání knihy, tak i ekonomickým a technickým možnostem tiskaře. Lze snad říci, že náklad kolem 1000 exemplářů byl slušný průměr u obsáhlých knih zaručeného odbytí.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ VESELÁ, *Knihy*, s. 212-213, uvádí příklady z oblasti mecenátu Rožmberků.

¹⁹⁸ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha.*, s. 206.

¹⁹⁹ BOHATCOVÁ a kol., *Česká kniha.*, s. 159.

6. Kapitola

TISKAŘ A MECENÁŠ²⁰⁰

O nákladnosti literárního mecenátu české šlechty se dnes můžeme jen dohadovat. Mnohem větší částky než literární mecenát odčerpával mecenát náboženský. Stovky českých, německých, latinských a italských tisků publikovaných během 16. a 17. století nesou věnování jednotlivým českým šlechticům. Lze soudit, že byly vydány s jejich uskutečněnou nebo alespoň přislíbenou finanční podporou. Zřejmě však nelze bez výhrad považovat za jisté, že tisk každé z dedikovaných prací byl automaticky financován osobou, již byla práce věnována.²⁰¹ Ovšem jaké konkrétní částky plynuly od mecenášů k jejich tiskařům, autorům nebo překladatelům, se nám dnes vesměs nedostává informací.²⁰² Finanční podpora v nově vydané knize bývala oplácena nejen sdělením o finanční účasti, ale i vytištěním erbu mecenáše a osobní dedikací autora nebo nakladatele. Výrazněji bývala podporována literatura náboženská, menší pozornost byla věnována literatuře s historickou a přírodovědnou tematikou, na okraji zájmu stála literatura právní, mravoučná, filosofická, hospodářská, lingvistická, lékařská a zábavná.²⁰³ Literární mecenát samozřejmě odrážel konkrétní zájmy daného šlechtice.

Knihy, na nichž se finančně podíleli nižší šlechtici v předbělohorské době, byly vytištěny ve třech desítkách pražských tiskáren, více než polovina pocházela pouze z pěti pražských oficín, jejichž majiteli byli Jiří Nigrin, Daniel Adam, Jiří Jakubův Dačický, Jan starší Šuman a Daniel Karel z Karlsperku. Jen zanedbatelný počet knižních titulů financovaných šlechtou byl vydán v mimopražských tiskárnách. Jestliže v dlouhém časovém období let 1526-1604 se konkrétně nižší šlechta podílela na vydání asi 120 knižních titulů, pak v krátkém časovém úseku mezi lety 1605-1620 to bylo asi 90 děl. Pokud je brána i zcela nahodilá finanční podpora mecenáše směřující k vydání jediné knihy, podporovalo tištěnou knižní produkci v předbělohorských Čechách téměř 150

---

²⁰⁰ K základnímu studiu literárního mecenátu české aristokracie viz. *Knihopis*.

²⁰¹ Viz. MAŤA, *Svět*, pozn. 457.

²⁰² Ojediněle se dozvídáme například, že Jáchym z Hradce slíbil kolem poloviny 16. století autorovi překladu Münsterovy Kosmografie 100 a Vilém z Rožmberka dokonce 200 tolarů. MAŤA, *Svět*, s. 262.

²⁰³ Dle rozboru na základě *Knihopisu* vyhodnotil Václav Bůžek, že nižší šlechta mezi léty 1526-1620 finančně podporovala asi 217 titulů, z nichž plných 62% mělo náboženskou tematiku, 8% historickou, 7% přírodovědnou a na zbylá témata dohromady připadalo 23%. Viz: BŮŽEK, V., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*. Praha 1996, pozn. 404.

nižších šlechticů z 82 rodů. Pětina z nich navíc byla samostatně literárně činná.²⁰⁴ Na opačné straně stojí skupina devíti šlechticů,²⁰⁵ kteří se podíleli na vydání až deseti knižních titulů. Pokryli tak asi třetinu všech knižních titulů, které byly vydány za finanční podpory nižší šlechty. Naprostá většina těchto mecenášů byla politicky činná na různých úrovních krajské, zemské i říšské správy.

Hlavní motivační podnět k jednorázové finanční podpoře tištěných knih nevycházel až na výjimky z dosažené úrovně vyššího vzdělání, ani nesouvisel s literární činností konkrétní osoby a zpravidla ani nebyl přímo ovlivněn výší majetkového zázemí. Pro mnohé jednorázové podporovatele literatury bylo daleko směrodatnějším motivačním východiskem jejich zařazení v různých orgánech předbělohorského politického systému. Především nižším úředníkům poskytoval přímý podíl na výkonu moci dostatek podnětů k vytváření osobních kariér. Do jejich společenského rámce patřily i kontakty s literáty a tiskaři.²⁰⁶ Šlechtici, kteří podpořili od tří titulů výše už zpravidla dosáhli vyšších akademických hodností a řada z nich byla i samostatně literárně činná, a tak byl jejich mecenát již promyšlenější.

Že tiskařina byla práce nákladná a náročná, dosvědčuje sám Veleslavín v jedné ze svých předmluv: „Což se pak mé vlastní snažnosti a nákladu na knihu tuto dotýče, jaký ten, a jak veliký býti musil, aspoň z toho každý porozumí, že teď blízko půldruhému létu s čeládkou při vytisknutí jejím jsem pracoval. A mně jistě nevelmi zásobnému, nikoli nebylo možné, tak veliké a ustavičné outraty a vydání na papír, čeládku i jiné potřeby, zakoupiti a podniknouti, kdyby mi v tom moji dobří páni přátelé pomocné ruky nepodali, a mne dosti velikou summu peněz dobrotivě a z lásky nezaložili.“²⁰⁷ I když odmyslíme možnou nadsázku, kterou tiskař patrně přikrášlil své zásluhy o tisk knihy a utvrdil případné další mecenáše v potřebě věnovat se podpoře knihtisku, v základních rysech nemáme důvod autorovi nevěřit. Tiskárna měla nepochybně vysoké náklady. Sazba i tisk se prováděly ručně a pomalu, papír bylo třeba před samotným tiskem arch po archu vlhčit, barva se musela vyrábět, podobně jako řada jiných věcí. Zhotovení knihy tak nezřídka trvalo rok i déle, veškeré drahé nezbytnosti bylo nutno nakoupit předem a po celou dobu se

---

²⁰⁴ Což tvořilo na počátku 17. století asi jedno procento všech žijících rytířů (včetně žen a dětí). BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 135 a s. 138.

²⁰⁵ Byli to: Přech z Hodějova, Kašpar Kaplíř, Michal Španovský, Burian a Jan Rudolf Trčkové, Radslav Vchynský, Václav Vřesovec, Hertvík Žejdlík a Kryštof Želinský. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 139.

²⁰⁶ BŮŽEK, *Literární mecenát*, s. 837.

²⁰⁷ Předmluva k Eusebiově Historii církevní, kterou Veleslavín vytiskl roku 1594. Přetiskuje BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 330.

musela vyplácet mzda dělníkům. Po měsících výroby následovaly další, než se kniha rozprodala, další rizika přinášel například požár či nejrůznější cenzurní opatření.²⁰⁸

---

²⁰⁸ SLAVÍKOVÁ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 16-17.

7. Kapitola

MECENÁŠI V DEDIKACÍCH A PŘEDMLUVÁCH

DANIELA ADAMA Z VELESLAVÍNA²⁰⁹

Daniel Adam vytiskl mezi lety 1578 a 1599, nejdříve jako společník Jiřího mladšího Melantricha a později samostatně, na 137 knih.²¹⁰ Předmluvu ale napsal osobně pouze do 35 z nich. Přesto však jsou jeho dedikace mnohem četnější než ty, které psal do svých tisků jeho tchán. Melantrich starší vytiskl na 256 knih, předmluvu však osobně napsal pouze do 15.²¹¹ Daniel Adam nám tak četností předmluv a dedikací, kterými své tisky vybavil, poskytl jedinečnou možnost k bližšímu poznání jeho přátel, dobrodinců a spolupracovníků. Vzhledem k Veleslavínově mnohomluvnosti zde totiž nacházíme celou řadu nejrozličnějších informací. Veleslavín se z větší části v dedikacích neřídil úzce stavovským hlediskem, nýbrž sledoval spíše širší kulturně politický program, jak vyplýval z české konfese.²¹² Již mu nešlo jen o vybavení vydávané knihy úvodní rámcovou složkou, jež byla v jeho době ve většině obsahových žánrů samozřejmostí, ale používal jich jako posly, kteří by co nejširší soudobé společnosti sdělili jeho snahu o lepší vzdělání a kulturu. Proto byly tyto dedikace humanisty Daniela Adama české. Částečnou výjimkou pak bylo asi deset dedikací latinských, adresovaných českým studentům, synům jeho společensky významných příznivců a přátel. Prakticky v nich uplatnil jednu ze svých zásad: nežít jen pro sebe, ale i pro budoucnost.²¹³

Tabulka 1. Přehled knih a jejich dedikantů.²¹⁴

²⁰⁹ Jedná se o předmluvy, které do svých tisků psal sám tiskař, nikoli autor nebo překladatel, což bylo praxí běžnější. Lze tedy předpokládat, že k dedikantům musel mít k určitý vztah.

²¹⁰ Soupis Veleslavínových tisků uvádí BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 125-150.

²¹¹ Soupis tisků Melantricha staršího uvádí BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 33-75. Pokud jde o množství dedikací, jsou v tomto čísle u Melantricha staršího i Veleslavína zahrnuty i dedikace obecné či určené nejrozličnějším městským úředníkům. Dedikací věnovaných určité osobě je tedy potom logicky méně.

²¹² BOHATCOVÁ, HEJNIC, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny*, s. 304.

²¹³ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 30.

²¹⁴ Vzhledem k tomu, že si od této tabulky slibují především stručný přehled jednotlivých dedikantů a počet knih, které jim byly z Veleslavínovy tiskárny dedikovány, uvádím zde pouze nejn nutnější část jejich jména, stejně tak názvu tisku. Podrobněji jsou pak vypsány v příslušných kapitolách. V této tabulce není zahrnuta dedikace k první knize Lauterbeckovy *Politie historica*, poněvadž by to znamenalo spíše znepřehlednění než naopak, pro stejný důvod není zahrnuta ani ve zpracování jednotlivých dedikací. Ovšem Vilém Malovec jakožto samostatný dedikant jedné z knih *Politie historica* je v tabulce pro úplnost uveden.

Jméno	Rok vydání	Jméno knihy
Vilém z Malovic	1583 1584	Ps. Augustinus: Soliloquia animae ad Deum Lauterbeck: Politia historica
Ladislav ml. z Lobkovic	1583	Ps. Augustinus: Manuale
Petr Vok z Rožmberka	1583 1594 1596	Carion: Kronika světa Kronika nová o národu tureckém (1.kniha) Mattioli: Herbář
Vít Flavín z Rottenfeldu	1585 1587 1594	Kocín: Apatéka domácí (jeho ženě) Rantzau: Regiment zdraví Eusebius: Historie církevní
Václav Říčanský z Říčan	1585	Silvius a Kuthen: Kroniky dvě
Václav Šturm (synům)	1586	Isocrates: Ad Daemonicum
Jan Jestřibský (synům)	1586	Vives: Ad veram sapientiam introductio...
Jiří ze Sudet (synovi)	1586	Proverbia et Ecclesiastes.
Vilém Ostrovecký (synům)	1586	Ecclesiasticus
Křištof Betengl	1587	Pravidlo křesťanského života
Jan Labouský z Labouně	1587	Hospodář
Matyáš/Matěj z Aventina	1587	Regiment zdraví
Juliana Mamingarová	1588	Tabule sedmi zlých a sedmi dobrých věcí...
Václav Griespek (synovi) Adam Zilvar (synovi)	1589	Elegantiarum e Plauto et Terentio
Michal Kheck (synům)	1589	Fabricius: Elegantiarum puerilum
Bratři Slavatové	1591	Štít víry pravé, katolické a křesťanské
Karel ze Žerotína	1592	Buenting: Putování svatých
Jiří Fuňka z Olivetu	1592	Adrichomius: Vypsání města Jeruzaléma
Magdaléna Zilvarová	1593	Moeler: Soliloquia de passione Iesu
Jan a Přech z Hodějova	1594 1595 1598	Eusebius: Kronika církevní Mattioli: Apatéka domácí (manželkám) Silva quadrilinguis (synům Přecha)
Fridrich ze Žerotína	1594	Kronika nová o národu tureckém (1.kniha)
Jan nejst. z Valdštejna ²¹⁵	1594	Kronika nová o národu tureckém (2.kniha)

²¹⁵ Janovi z Valdštejna ve funkci nejvyššího sudí dvorského je společně s řadou jiných vysokých zemských úředníků dedikována ještě první knihy *Politie historica*.

Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu Jan Malovec z Malovic Křištof Vratislav z Mitrovic		
Adam z Hradce	1596	Mattioli: Herbář

7.1 Dedikace²¹⁶ roku 1583

7.1.1 Vilém starší z Malovic a na Butovicích

/PSEUDO AUGUSTINUS/ Knížka svatého Augustýna, již titul dal Soliloquia animae ad Deum, to jest Samotné rozmlouvání duše křesťanského člověka s Bohem o věcech každému pobožnému k spasení potřebných.²¹⁷

Knihopis 888.

A 2a

Urozenému a statečnému rytíři, panu Vilémovi staršímu z Malovic a na Butovicích, etc., nejvyššímu berníku a colmistru Království českého, a urozené paní Kateřině, rozené Přepyské z Rychmburku, téhož pána z Malovic manželce, pánu a paní sobě laskavě a dobrotivě příznivým.

²¹⁶ Co se týče textů dedikací, které uvádím zde a dále, pracovala jsem především s jejich kompletním vydáním nacházejícím se v knize Mirjam Bohatcové *Obecné dobré podle Melantricha a Velešlavínů*, kterou jsem již vícekrát výše citovala. Práce s dedikacemi se neobešla bez přihlídnutí k jejich znění, jak je uvádí *Knihopis*. Neberu v úvahu případné další (autorovy, překladatelovy) dedikace, které se v díle často nacházejí také, protože k mému tématu nemají vztah. Často vznikaly už o několik desítek let dříve a tiskařem byly v rámci dobového úzu prostě přetištěny. Pokud se jedná o jazyk dedikace, užívám jazyka původního. V případech, kde šlo o latinu, uvádím překlad v poznámce pod čarou. Pro lepší zařazení tisku je uváděno také jeho číslo podle *Knihopisu*.

Neuvádím texty celé, ale pouze ty části, které se bezprostředně vztahují k osobě dedikanta, z nichž lze ledacos vyčíst o jeho vztahu k tiskaři či o případných motivech, jež k dedikaci vedly. Na druhou stranu jsem se rozhodla vzhledem k větší přehlednosti pro uvádění celých titulů knih, které často vycházely u více tiskařů a v častých reedicích. Pro jejich příslušnou délku ovšem uvádím jen výstižnou část názvu a zbytek je obsažen v poznámce pod čarou.

Pokud jde o jazykovou stránku textu, používám transkripci, kterou používá Mirjam Bohatcová. Zdá se mi mnohem příhodnější a srozumitelnější pro současného čtenáře, než pouhá transliterace užívaná v *Knihopisu*. Sama ji charakterizuje: „...používám transkripce obvyklé pro texty 16.-17. století, kde však (zejména v první polovině 16. století nejsou všechny odlišnosti češtiny u našich tiskařů filologické, nýbrž také jen technické, neboť jejich knihtiskové písmo nejprve pocházelo z Německa a nemělo znaménka pro češtinu, ta si čeští tiskaři nahrazovali spojením několika písmen – například „Czeský“ místo Český). Sjednotila jsem jen případy, kde tiskaři porůznu psali velká i malá písmena (například v titulu „královská milost“ nebo „Milost“, píší Milost, místo „města pražská“ píší podle skutečnosti Města pražská, místo „mistr“ jako profesor univerzity píší Mistr, a podobně). Také interpunkci, tehdy oddychovou, upravuji na naši soudobou, to znamená i naším způsobem dělení vět, aby se lépe dosáhlo porozumění textu.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 30.

²¹⁷ Název titulu pokračuje: Z jazyka latinského v český, což nejvlastněji býti mohlo, přeložená a vydaná od M. Daniele Adama v Starém Městě pražském. M. D. XVIIC.

Takovou pak knížku když jsem v jazyk český, pokudž nejvlastněji a nejsrozumitelněji býti mohlo, přeložil, maje ji vůbec vydati, Vaší Milosti urozený pane a urozená paní dedykovati a připsati jsem umínil, a to nejvíce z té příčiny, abych šetrnosti a náležité uctivosti i vděčnosti k Vaší milosti aspoň tudy, nemaje čím jiným, dokázal za tu náklonnou přívětivost a lásku, kteroužto, jakž jste k dobré paměti p. Jiřímu Melantrichovi, tchánu mému míti ráčili, tak i ke mně po jeho smrti náchylní býti ráčíte. A nejsem jiné naděje, než že toto pronešení a ohlášení mé v hotovosti sloužení Vaší Milosti, a při něm i knížku tuto pobožnou ode mne laskavě a vděčně přijíti ráčíte. Dán v Praze v sobotu po Božím Vstoupení, léta Páně M. D. LXXXIII. Vaším Milostem k službám povolný M. Daniel Adam.

Vilém Malovec z Malovic (asi 1540-1591) pocházel z vladyckého, později panského šlechtického rodu, který se psal podle tvrze Malovice u Netolic. Jeho nejstarším doloženým členem byl Bohuslav z Malovic,²¹⁸ služebník Rožmberků a oprávněný, který žil v polovině 14. století. Malovcové se brzy rozrostli v jeden z nejpočetnějších rodů a rozdělili se v celou řadu pošlostí. Majetkový vzestup Malovců spadá především do druhé poloviny 15. století.²¹⁹ Pozemkový majetek měli hlavně na Bechyňsku a Prácheňsku. Vilém Malovec pocházel z méně významné větve sídlící na Dřítině, která zřejmě patřila k tradičnímu majetku Malovců, neboť Malovcové odtud pocházející se nazývají Malovcové z Malovic, třebaže Malovice jako takové už v 16. století nevlastnili.

Vilémův otec Mikuláš Kosoř neoplýval velkým jménem. Zatímco Dříteň držel jeho starší bratr Jan, sám přesídlil na Nemyšl, tvrz severně od Tábora. Oženil se totiž s dcerou Bohuslava Mitrovského z Nemyšle Kunkou, která byla jediným Bohuslavovým potomkem. Veřejné funkce pravděpodobně nezastával, je možné, že se účastnil zasedání zemských sněmů.²²⁰ Roku 1564 se Vilém odstěhoval z rodné Nemyšle, kterou prodal a přesídlil do nově zakoupených Maršovic nedaleko Benešova. Oženil se s Mandalénou z Dírné, ale brzy ovdověl, a druhou ženou mu byla od roku 1572 Kateřina Přepyská z Rychmburka. Od roku 1565 se účastnil zasedání zemského sněmu a získával menší

²¹⁸ HALADA, Lexikon české šlechty I., Praha 1992, s. 95-96.

²¹⁹ PETRÁŇ, J., Skladba pohusistické aristokracie v Čechách. In: AUC Philosophica et Historica 1, Studia historica 14/1976, s. 36-37.

²²⁰ NOVOTNÝ, M., Vilém Malovec z Malovic (Mecenáš a defraudant). In: Východočeský sborník historický 15/2008, s. 129, pozn. 14.

politické funkce.²²¹ Roku 1572 byl jmenován místopísařem království českého a tuto funkci zastával až do konce devadesátých let.²²² S tím mu pravděpodobně nastala otázka přesídlení do Prahy. Prodává statek Maršovice, ale do roku 1582, kdy získává ves Butovice za Prahou pravděpodobně deskový statek nevlastnil. O jeho vzdělání nic bližšího nevíme. Vyznáním se hlásil k Jednotě bratrské.²²³ Po roce 1579 se Vilém stává nejvyšším berníkem za rytířský stav.²²⁴ V souvislosti s touto funkcí mu zanedlouho přibyla povinnost colmistra, neboli výplatčího uherské pomoci, jehož úkolem bylo vyplácet vojenské posádky v Uhrách na hranicích s Osmanskou říší. Tuto funkci vykonával až do roku 1590, kdy požádal stavy o uvolnění z úřadu. Po Vilémově odchodu byla ustanovena komise, která měla prověřit jeho hospodaření ve funkci, protože nebyl schopen podat uspokojivé vyúčtování za léta působení v úřadu. Ta zjistila v účetní agendě závažné nedostatky. Během dalšího vyšetřování roku 1592 Malovec umírá. Již od počátku devadesátých let rozprodával majetek, který v uplynulém desetiletí nahromadil. Dostal se totiž do finanční tísně způsobené hlavně velkými půjčkami předním českým aristokratům, především Adamovi II. z Hradce a Jaroslavu Smiřickému, kteří se splátkami zrovna nespěchali.²²⁵ Proces se zpronevěřenými penězi se táhl do roku 1598, kdy byly Malovcovy statky odevzdány do správy královské komise a následně rozprodány, čímž byla zpronevěřená částka uhrazena.

Vilém svou podporu knihtisku spojil s veleslavínsko-melantrichovskou tiskárnou. Jiří Melantrich mu věnoval roku 1573 podruhé vytištěno *Sedmero krásné a potěšitedlné kázání* od Giacoma Savonaroly.²²⁶ Další výtisk z roku 1576 obsahoval stejnou nezměněnou dedikaci.²²⁷ O podpoře Melantrichovi se později zmiňuje i jeho zeť Daniel Adam, jak jsme se ostatně mohli již ve výše citované dedikaci dočíst. Veleslavín dedikoval vedle řady jiných osob roku 1584 Malovcovi vlastní překlad třetí knihy²²⁸ Lauterbeckovy *Politia historica*, soudobé oblíbené příručky pro státníky.²²⁹ V předmluvě této knihy, se mimo

²²¹ Jako např. výběrčí posudného ve vltavském kraji. *Sněmy české III*, ed. PAŽOUT, J., Praha 1884, s. 493, č. 284.

²²² Ačkoli literatura běžně udává období pouze pětileté. Viz. NOVOTNÝ, *Vilém Malovec*, s. 134, pozn. 50.

²²³ SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého XV.*, Praha 1998, s. 119.

²²⁴ *Sněmy české V.*, ed. PAŽOUT, J., Praha 1887, s. 445, č. 234.

²²⁵ BŮŽEK, V., *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995, s. 67-68.

²²⁶ Knihopis č. 15.233.

²²⁷ Text přetiskuje BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 114-115.

²²⁸ Která pojednává o správě vojenské.

²²⁹ Knihopis č. 4735. Tuto knihu jsem do svého souboru předmluv nezařadila, především vzhledem k velkému počtu dedikantů. Vyšla roku 1584. Roku 1606, kdy poručník nezletilých dědiců Daniela Adama Jonata Bohutský z Hranic vydal knihu ještě jednou a dle dobové zvyklosti za svou předmluvou nechává všechny dedikace starší, tedy i Adamovu. Dále pak je tato kniha již Veleslavínem věnována, na nestránkované a pravděpodobně vložené předmluvě, neobvykle velkému počtu šlechticů, takže se jednalo spíš o jakési všeobecné gesto. Jde totiž o knihu o státní a městské správě, a proto jsou v první dedikaci jmenováni nejvyšší zemští úředníci. Někteří z nich už jsou zpracováni na jiných místech této práce, protože

dalších obvyklých pochval na Malovcovu osobu dočteme: *Že pak až posavád v počestných pracech ustávati, a což by k rozhojnění cti a slávy Boží, k zvelebení poctivého jména a prospěchu národu českého sloužiti mohlo, vyhledávati přestávati neráčíte, patrný důvod z toho vzíti se může, že žádostiví jsouce od několika let, aby některé dobré knihy a zvláště Regentenbuch, to jest Kniha o vrchnostech a správcích, v jazyk český přeložena byla, a nelitujíce v tom ani vlastního nákladu, mně jest netoliko původem toho předsevzetí, ale také pro vydání též Knihy vůbec na světlo, založením nemalé summy i nápomocní býti ráčili.*²³⁰

7.1.2 Ladislav mladší z Lobkovic a na Zbiroze a Mostě

/PSEUDO AUGUSTINUS/ Knižka svatého Augustýna, kterouž nazval MANUALE, to jest Rukověť.²³¹

Knihopis 880.

A 2a

Urozenému pánu, panu Ladislavu mladšímu z Lobkovic, na Zbiroze, hořejší Lindvě a Dobré etc., Jeho Milosti císařské radě a zřízené komory v Království českém prezidentu etc., pánu sobě milostivě a dobrotivě příznivému.

A 5a – A 5b

A poněvadž pak Její Milost paní máté Vaší Milosti prvním původcem byla přeložení s vytisknutí té Knížky, a vedlé pana otce Vaší Milosti dědicům svým ji také připsala, i nevidělo mi se ji komu jinému oddati a obětovati než Vaší Milosti, jakožto vlastnímu a pravému dědici, tak, aby i památka Její Milosti, jestliže jest v některých lidech poutuchala, zase těchto i budoucích časův pod jménem Vaší Milosti se obnovila a jako obžila, i také

---

jim Velešlavin dedikoval vícero svých knih. Jsou to: Vilém z Rožmberka a na Českém Krumlově, nejvyšší purkrabí království českého, Ladislav starší z Lobkovic na Chlumci a na Jistebnici, nejvyšší hofmistr království českého, Jiří z Lobkovic na Libochovicích a na Mělníce, nejvyšší komorník království českého, Jan starší z Valdštejna na Sedčicích, nejvyšší sudí, Jiří Bořita z Martinic a na Smečně, nejvyšší sudí dvorský, Jáchym Novohradský z Kolovrat na Košátkách a Buštěhradě, purkrabí karlstějnský, Michal Španovský z Lisova, nejvyšší písař království českého, Buriana Trčku z Lípy a na Světlé nad Sázavou, podkomoří království českého, Jan Vchynský z Vchynic, purkrabí karlstějnský, Albrecht Kapoun ze Svojkova a na Hlušicích, purkrabí kraje hradeckého, Vilém starší z Malovic a na Butovicích, nejvyšší berník království českého (mají uvedeny pouze erby). Dedikace s podpisem Daniela Adama a pouze se jménem Viléma Malovce se pak vyskytuje na s. 277 tisku.

Dále je potom čtvrtá kniha, zabývající se městskou správou, ještě dedikována na s. 489 purkmistrům a radám tří Měst pražských, purkmistrům a radám Hory Kutny, Žatce, Hradce Králové nad Labem, Litoměřic, Lúna, Domažlic a Písku.

²³⁰ Dle BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 388.

²³¹ Text titulu pokračuje: O Spatřování Pána Krista, aneb o Slovu Božím, jímž by se utuchlá paměť žádostí nebeské obnovovala. Z jazyku latinského v český, což nejvlastněji býti mohlo, přeložená a vydaná od M. Daniele Adama v Starém Městě pražském. M. D. XCIIX.

dosti se stalo vůli a žádosti její, v kteréž se pronesla, když ji budoucím potomkuom svým dědičně pozůstavila a odkázala.

Ladislav, napřed mladší,²³² patřil do větve Popelů z Lobkovic,²³³ jež se dále dělila ještě na pošlost bílinskou a chlumeckou. Ta se v generaci Ladislavova otce rozdělila dále na pošlost chlumeckou a zbirožskou. V Ladislavově případě mluvíme o příslušnosti k linii zbirožské. Jan (1490-1569), Ladislavův otec, vlastnil kromě Zbiroha také Krakovec, Točnick a Žebrák. Studoval mimo jiné v Boloni.²³⁴ Během života udělal poměrně slušnou kariéru, roku 1538 se stal dvorským sudím, 1541 nejvyšším sudím a roku 1554 nejvyšším hofmistrem.²³⁵ Byl tak ustanovován za cenzora při vydávání knih. Snažil se také o vydávání literární pozůstalosti svého příbuzného Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, jehož velmi obdivoval. Byl dále pověřen, aby s dalšími předními zástupci českých stavů přečetl a případně opravil českou kroniku Václava Hájka z Libočan. Obdobně pak korigoval ještě další díla, která v Praze vyšla.²³⁶ Ke stáru začal sám psát a překládat. Přeložil do češtiny dílo Erasma Rotterdamského *Kniha, v kteréž se jednomu každému křesťanskému člověku naučení i napomenutí dává, jak by se k smrti hoviti měl*, které vydal v roce 1563 Jiří Melantrich z Aventina za spolupráce se Sixtem z Ottersdorfu.²³⁷ Jan také sepsal „*Napomenutí ke všem lidem, aby jsouce na světě, na věci budoucí se rozpomínali*“.²³⁸ I jeho manželka Anna Bezdrůžická z Kolovrat vydala roku 1562 Augustinovu *Rukověť*, kterou připsala svému manželovi.²³⁹ Jak konkrétně můžeme vidět, bylo právě toto vydání motivací, alespoň vnějškovou, proč se rozhodl Veleslavín připsat reedici knihy právě Ladislavovi. Ovšem těžko říct, zda ho k tomuto kroku vedla skutečně nějaká příslibená podpora, nebo spíš osobní sympatie s jedním z mála členů rodu, který se hlásili k protestantismu, či ještě něco jiného, poněvadž Ladislav byl až pátým ze sedmi synů.

Ladislav (1537-1609) obdržel roku 1565 od otce Zbiroh, kromě toho měl Trenčín, Hoření Lindov a Dobrou. Od roku 1585 získal také kromě jiných statků i mostecký hrad²⁴⁰

---

²³² Od roku 1584 starší.

²³³ Druhou větví rodu byli Hasištejnští z Lobkovic, k rozdělení rodu došlo před polovinou 15. století.

²³⁴ MAŤA, Svět, s. 796, pozn. 91.

²³⁵ PALACKÝ, F., *Přehled současný nejvyšších úředníků a důstojníků*. In: PALACKÝ, F., *Dílo Františka Palackého I.*, ed. CHARVÁT, J., Praha 1941, s. 366.

²³⁶ MŽYKOVÁ, M.-MAŠEK, P.-KASÍK, S., *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu.*, České Budějovice 2002, s. 31.

²³⁷ Knihopis č. 2356.

²³⁸ MŽYKOVÁ-MAŠEK-KASÍK, *Lobkowiczové*, s. 31.

²³⁹ *Ottův slovník naučný XVI*, Praha 1900, s. 224-225.

²⁴⁰ *Sněmy české VI.*, ed. PAŽOUT, J., Praha 1890, s. 546, č. 322.

a zdědil Točník.²⁴¹ Roku 1577 je jmenován mezi relátory zemského sněmu,²⁴² stejně tak i o rok později, kde je však zastupován otcem.²⁴³ Sněmů se potom účastnil poměrně pravidelně. Roku 1580 byl hejtmánem lidu válečného v Uhrách, kde se i účastnil bojů proti Turkům, v letech 1582-86 prezidentem královské komory.²⁴⁴ Maťa²⁴⁵ vyslovuje domněnku (obecně i o jiných šlechticích), že dosazování do úřadu souviselo více než s politickými zkušenostmi s půjčkami, které byli šlechtici ochotni české i císařské komoře poskytnout. Ladislav konkrétně půjčuje české komoře roku 1582 65 000 kop grošů míšeňských a ještě téhož roku je jmenován do nové funkce. Potom také po určitou dobu vykonával funkci správce německých lén.²⁴⁶ Pod vlivem své manželky Magdalény ze Salmu konvertoval k protestantství, ač jeho otec byl přesvědčeným katolíkem, ochráncem pražské jezuitské koleje a proti protestantským církvím vystupoval velmi rezolutně.²⁴⁷ Poté, co se připojil k bratrovu opozičnímu proticísařskému hnutí na sněmu roku 1593,²⁴⁸ pro něj sepsal protikrálovský stížný list, byl vyšetřován a obžalován a komorním soudem roku 1594 odsouzen ke ztrátě cti a majetku. Byl mu vyměřen i trest smrti. Manželce pak byla ponechána jen velmi malá část vlastnictví, zbytek byl zabaven. Uprchl proto ze země a pobýval několik let v emigraci. Později byl za nejasných okolností dopaden a uvězněn, ze žaláře vyšel až roku 1608, v době, kdy císař Rudolf jednal s českou šlechtou o podpoře proti arciknížeti Matyášovi.²⁴⁹ Roku 1609 zemřel.²⁵⁰

7.1.3 Petr Vok z Rožmberka

CARION, Johann, Kronika světa o znamenitějších věcech a proměnách, kteréž se kde a kdy hned od počátku v světě, buďto při náboženství a církvi, aneb při královských zemských přícházely a zbíhaly.²⁵¹

²⁴¹ *Ottův slovník naučný XVI*, s. 225.

²⁴² *Sněmy české V*, s. 118, č. 66.

²⁴³ *Sněmy české V*, s. 314, č. 162

²⁴⁴ PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 373.

²⁴⁵ MAŤA, *Svět*, s. 178.

²⁴⁶ *Ottův slovník naučný XVI*, s. 225.

²⁴⁷ MŽYKOVÁ-MAŠEK-KASÍK, *Lobkowiczové*, s. 35.

²⁴⁸ Patrně agitací Jiřího z Lobkovic vzniklo na sněmu toho roku společné prohlášení stavů, které obsahovalo požadavky a především kritiku panovníka v určitých kauzách, zvláště těch, jež omezovaly finanční podnikání šlechty. Požadavky obecně směřovaly k posílení stavovského vlivu na správu země na úkor panovníka. Sněm byl také předčasně ukončen, takže neschválil nové daně, dokud císař nepřijme jeho požadavky.

²⁴⁹ VOREL, *Velké dějiny VII.*, s. 397-400.

²⁵⁰ Mikuláš Dačický z Heslova - *Paměti*, ed. PRAŽÁK, E. Praha 1955, s. 308.

²⁵¹ Titul pokračuje: Od Jana Karyona krátce sebraná a nejprve v jazyku latinském a německém vydaná, potom v jazyk český před lety XLIII. Od Burjana z Kornic přeložená a v Litomyšli vytištěná. Nyní pak

Knihopis 1465.

A 2a

Vysoce urozenému pánu, panu Petrovi Vokovi z Rožmberka a na Bechyni etc., Jeho Milosti císaře římského, uherského a českého etc. krále etc., radě a komorníku, panu sobě milostivě příznivému.

A 3b – A 4a

Vaši pak Milosti, vysoce urozený pane, pane mně milostivě příznivý, za tou příčinou připsal jsem tuto Kroniku Jana Kariona v jazyk český někdy dávno přeloženou, a nyní ode mne obnovenou, poopravenou a vydanou, že ta jistá a chvalitebná pověst o vaši Milosti vůbec, že milovníkem býti ráčíte Historií a hodnověrných Kronik, a s nimi se při prázdnotě velmi bedlivě obíráti. A to příkladem slavných předkuov svých, panuov jistě opatrných a moudrých, a což předjít musí, Historií a pamětí starobyklých dobře povědomých.

Rožmberkové byli po plných čtyři sta let nejvýznamnější větví jihočeského panského rodu Vítkovců. Zakladatelem rodu se stal Vítek mladší, syn Vítkův, který od otce převzal do erbu červenou růži na stříbrném podkladě.²⁵² Z prvotního majetku v kraji vltavském dostal Prčici. Hrad Rožmberk (Rosenberg) založil jeho syn Vok, nejvyšší královský maršálek, roku 1250, roku 1259 pak klášter ve Vyšším Brodě.²⁵³ Dlouhá řada členů rodu se zapsala do dějin země jako držitelé nejvyšších funkcí v království. Byli místodržícími, nejvyššími komorníky, zemskými hejtmany i maršálky, bojovali s králi i proti nim, ale především neustále rozšiřovali svá panství. V zásadě páni z Rožmberka nezakládali svou moc na přízni královského rodu, nýbrž právě na mohutné majetkové základně a uznávaném postavení v české šlechtické obci.²⁵⁴ Největší dominium na území království vznikalo ve 13. a 14. století.²⁵⁵ Počátkem 14. století se stali Rožmberkové dědici vymřelé větve pánů z Krumlova a přenesli vlastní sídlo na Český Krumlov. Na jihu Čech si vytvořili mimořádné postavení, které vyplývalo z jejich ekonomického i vojenského potenciálu. V 15. století již dosáhli páni z růže jednoznačného prvenství mezi předními

---

znova přehlednutá, v češtině poopravená a s poznamenáním některých přednějších věcí až do smrti slavné a svaté paměti císaře Maxmiliána II. dovedená od M. Daniele Adama z Veleslavína, v Praze 19. 10. 1584.

²⁵² Od poloviny 16. století jej rozmnožili Rožmberkové pod vlivem domnělého původu od italského rodu Orsiniů o tři šikmé pruhy v dolní polovině erbu a o medvědy štítonoše.

²⁵³ MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993, s. 115.

²⁵⁴ PÁNEK, J., *Poslední Rožmberkové*, s. 22.

²⁵⁵ Tehdy se vytvářela důležitá rodová centra, například Prčice, Vyšší Brod, Soběslav, Veselí nad Lužnicí, ale třeba i hrad Blankenberg v Horních Rakousích. Další panství vznikala i v Dolních Rakousích, ale i ve Slezsku a na Moravě. Po pánech z Krumlova připojili Zvíkov, později přibýly Nové Hrady, Třeboň a Strakonice či Sedlčany. Ve druhé polovině 16. století pak konečně i Roudnice, Bechyně či Vimperk.

českými velmoži. Právo razit mince, soudní práva i samostatná berní jednotka spolu s vytvořením vladařského domu a přednostním právem rožmberského vladaře na českém sněmu²⁵⁶ mělo v království v politickém smyslu charakter samostatnosti. Institut rožmberského vladařství založil Oldřich II. († 1462), schopný politik, který po smrti Ladislava Pohrobka v podstatě řídil osudy země. Prestiž rodu se snažil získat i paděláním majestátu údajně z roku 1360, jímž Karel IV. domněle potvrdil staré zřízení o vladařství rožmberského rodu.²⁵⁷ Ve falzátorském okruhu Oldřichově se patrně zrodila i idea o původu Rožmberků z knížecího rodu italských Orsiniů.

Široké hospodářské zázemí umožňovalo kulturní rozmach dominia, který se odrazil nejen v nákladné pozdně gotické zástavbě rožmberských měst, ale i v aktivním zájmu o vyšší vzdělání. Petr IV. studoval v letech 1476-78 na boloňské univerzitě²⁵⁸ a v jeho stopách odcházeli do Itálie i další Rožmberkové. Odlesk renesančního stylu pak přinášeli i do pozdně středověkých Čech a snažili se mu aspoň v jednotlivostech přizpůsobit svou krumlovskou rezidenci. Již na konci 15. vznikla dvě díla, která uváděla Rožmberky alespoň vnějškově do světa humanistické literatury. Roku 1497 se do Českého Krumlova přistěhoval nizozemský spisovatel Jakub Canter a napsal tam latinský veršovaný dialog *Rosa Rosensis*, v němž spojil ursiniovskou legendu s antickou mytologií. Zhruba v téže době věnoval Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic svému někdejšímu boloňskému spolužákovi Petru IV. politicko-filosofický spis, v němž vyložil své představy o poslání vládce.²⁵⁹

Jošt III. (1488-1536), synovec Petra IV., syn Voka II. a Magdalény z Gutštejna, otec Viléma a Petra Voka, pozdějších rožmberských vladařů, byl v mládí vzděláván na Léštně spolu s dětmi Jana Holického ze Šternberka.²⁶⁰ Za jeho vladařství se rod vzpamatoval z vleklého zápasu o rožmberské dědictví, které vedli Joštovi předchůdci se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a jeho seskupením v letech 1523-1528. Ženil se dvakrát, a to už v pokročilém věku, protože rodu chyběl mužský nástupce. Poprvé roku 1529 s Vendelínou ze Starhemberka (†1530), členkou předního rakouského panského rodu. Z krátkého manželství se narodila dcera Anna, která se později provdala za Jáchyma z Hradce. Druhou ženou mu byla Anna z Roggendorfu († 1562), s níž se dočkal sedmi dětí

---

²⁵⁶ Šestý rožmberský vladař Petr IV. dosáhl v letech 1497-1501 všeobecného uznání a zákonného zakotvení zásady, že vladařům rožmberského domu bude trvale patřit hned po králi první místo v zemi.

²⁵⁷ HALADA, *Lexikon české šlechty I*, s. 131.

²⁵⁸ *Ottův slovník naučný XXII.*, Praha 1904, s. 32.

²⁵⁹ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 28.

²⁶⁰ *Ottův slovník naučný XXII.*, s. 33.

a mezi nimi byl i očekávaný budoucí vladař - Vilém z Rožmberka.²⁶¹ Roku 1531 táhnul do Uher na pomoc králi Ferdinandovi, podobnou pomoc poslal i roku 1537. Roku 1532 pak získal od krále povolení razit minci se znamením růže.²⁶² Na rozdíl od svého syna Viléma neprojevoval Jošt chuť vstoupit do vysoké politické hry. Proslul spíše jako dobrý hospodář a autor *Knížek o štěpování*. Zemřel již roku 1539, v době, kdy oba synové byli ještě nedospělí, takže se vladařem stal nejprve Joštův mladší bratr Petr V. († 1545) a po jeho smrti dominium spravovali poručníci Albrecht z Gutnštejna, Jeroným Šlik a Oldřich Holický ze Šternberka.²⁶³

Petr Vok z Rožmberka (1539-1611) byl posledním členem rodu rožmberského, mladším bratrem Vilémovým. Poručníci poskytli mladšímu Rožmberkovi vzdělání přímo na krumlovském hradě. Jeho učitelem zde byl v letech 1547-1551 Gabriel Svěchin z Paumberka, bakalář pražské univerzity a pozdější proslulý právník. Petra Voka vyučoval čtení a psaní v češtině a latině i základům náboženské věrouky. Brzy mu na krumlovský zámek přibyli spolužáci s českých panských rodů.²⁶⁴ Po roce 1551 získal Petr Vok nového učitele v dalším bakaláři pražské univerzity, Janu Makovském z Makové, který si přezdíval Aquarius. Ten navíc během vyučování mladého Rožmberka získal hodnost mistrovskou. Kromě náboženství jej vedl k obvyklým humanitním předmětům, zvláštní důraz pak kladl na etiku. Petru Vokovi však nejspíš chyběl hlubší zájem o vzdělání, více jej lákal společenský život a poznávání cizích zemí.²⁶⁵

Starší Vilém, v této době už samostatný vládce dominia, mladšího Petra Voka nijak neomezoval. Poskytl mu finanční prostředky, získal vzdělaného slezského rytíře Víta Šmogera ze Schmograu do jeho služeb jako hofmistra a roku 1557 měl mladý pán již vlastní nevelký dvůr, s nímž mohl podnikat cesty po českých, rakouských a německých zemích. Roku 1558 bychom pak Petra Voka našli na dvoře Ferdinanda I., který však neměl příliš pochopení pro konfesionální nejistotu mladého šlechtice.²⁶⁶ Proto Petr Vok odešel ke dvoru budoucího krále Maxmiliána II., kde se roku 1560 se stal komorníkem. V letech 1562-63 podnikl na pozvání Viléma Oranžského, se kterým se u dvora setkal, cestu do Nizozemí a Anglie. Něco zkušeností si odnesl také z výkonu úřadu krajského hejtmana na Bechyňsku, který zastával po návratu domů asi každý druhý až třetí rok mezi lety 1571 a 1591. Spolu s druhým zástupcem z řad rytířstva se tak stával nejvyšším policejním

---

²⁶¹ BŮŽEK-HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů*, s. 11-12.

²⁶² *Ottův slovník naučný XXII.*, s. 33.

²⁶³ BŮŽEK-HRDLIČKA, *Dvory velmožů*, s. 12.

²⁶⁴ Například Kavkové z Řičan a Šlejnicové ze Šlejnic.

²⁶⁵ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 67-68.

²⁶⁶ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 113-114.

úředníkem v kraji. Zajišťoval veřejný pořádek a střetával se všemi, jež překročili meze zákona. Dále měl povinnosti při vybírání berní a shromažďování zemské hotovosti. Šlechtici tento úřad přijímali z donucení, protože neposkytoval příležitost k získání širšího politického rozhledu, ale spíše uzavíral do omezeného okruhu všedních starostí. Už od mládí, jak jsme již mohli vidět, se Petr Vok postupně odkláněl od tradičního rodového katolicismu a stal se luteránem, v osmdesátých letech se pak přiklonil k učení Jednoty bratrské.²⁶⁷

Z rožmberských držav získal po otci Choustník, Želeč, Soběslav a Vimperk, k tomu koupil Bechyni a Březnici.²⁶⁸ Roku 1580 se oženil s mladičkou Kateřinou z Ludanic (asi 1567-1601), s níž získal helfštejnské panství na Moravě. Avšak ani po dvacetiletém manželství se nedočkal potomka. Sídlil především na hradě bechyňském, který přestavoval v zámek. Vladařství nad zadluženým dominiem se ujal roku 1592 po smrti bratra Viléma bez sebemenší zkušenosti z vysoké zemské či zahraniční politiky. Roku 1594 převzal, stejně jako bratr, hodnost nejvyššího velitele v protitureckém tažení českých stavů do Uher. Několikaletý boj ohledně finančních pohledávek, který byl nucen vést s věřiteli, vyvrcholil na prahu 17. století prodejem rodového panství Český Krumlov a dalších statků královské komoře. Po odprodejích zadluženého zboží ztratil Rožmberk dosavadní postavení mezi nejbohatšími velmoži předbělohorských Čech.²⁶⁹

Poslední Rožmberk se poté usadil na zámku v Třeboni a dal jej přebudovat na honosné sídlo. Uložil zde také svou knihovnu a rožmberský archiv. Třebaže Petru Vokovi chybělo soustavné vzdělání, vytrvale vyhledával literaturu. Četba knih mu zjevně přinášela uspokojení. Odtud se zrodila jeho bibliofilská vášeň a její plod - rožmberská knihovna. Její zárodek bychom našli již na Bechyni, kde si Petr Vok nechal pořídit první katalog v roce 1573.²⁷⁰ Zvěst o kulturních zálibách posledního Rožmberka se brzy roznesla v širším okruhu českých spisovatelů a vyvolala patřičnou odezvu. První titul, který nesl v dedikaci jméno mladého šlechtice, byl vytištěn již roku 1565. Jedná se o *Elegia in orbitum invictissimi Ferdinandi I., Hungariae, Bohemiae etc. regis* Vincence Makovského z Makova.²⁷¹ Posledním titulem pak byly latinské sborníky vydané u příležitosti smrti

---

²⁶⁷ BŮŽEK-HEJNIC, *Dvory velmožů*, s. 14.

²⁶⁸ *Ottův slovník naučný* XXII., s. 34.

²⁶⁹ Rozsahem majetku předběhli Petra Voka Trčkové z Lípy a Smiřičti ze Smiřic.

²⁷⁰ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 196.

²⁷¹ V Knihopisu není. Titul je ale zařazen v *Bibliografii cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800* (připravována v KNAV ČR). Viz. také *Rukověť humanistického básnictví* 3, s. 247.

Petra Voka. Celkem bychom napočítali na 43 titulů, které nesou v dedikaci jeho jméno.²⁷² Slovy Jaroslava Pánka: „Kolem třicítky vstoupil Petr Vok z Rožmberka do české literatury jako její mecenáš a této úloze zůstal věrný až do posledního dechu.“²⁷³ S Danielem Adamem zřejmě rožmberský dvůr udržoval úzké vazby. Do své knihovny získali celou čtvrtinu tiskařské produkce, kterou Veleslavínova tiskárna do úmrtí Petra Voka vydala.²⁷⁴ Václav Březan přitom vybíral především historickou a lékařskou literaturu v českém jazyce, která ostatně v produkci tiskárny převažovala. Na rozdíl od ostatních dedikací věnovaných Rožmberkům, byl autorem většiny rožmberských dedikací z veleslavínské tiskárny sám tiskař, nikoli překladatel či autor. Rožmberkové také od Veleslavína odebírali část jeho nákladu úředních a právních tisků a také školní učebnice, které potom bezplatně rozšiřovali na svém dominiu do škol, mezi úředníky a snad i mezi hejtmany na jednotlivých panstvích.²⁷⁵ Je možné, že na Daniela Adama se Březan obracel i jako na hlavního zprostředkovatele při nákupech knih vydávaných v Praze. O Březanových mimoúředních kontaktech s veleslavínskou tiskárnou svědčí i další fakta. Jména Melantricha a Veleslavína jako jediné archivář v rožmberském katalogu zaznamenával u impres tisků z jejich tiskáren.²⁷⁶

Rožmberk podpořil řadu titulů s historickou tematikou. Za všechny kromě Karionovy *Kroniky světa*²⁷⁷ jmenujme ještě alespoň dedikaci Jana Kocína z Kocínětu z roku 1594 k překladu Eusebiovy *Historie církevní*²⁷⁸ či dedikaci Daniela Adama ke *Kronice nové o národu tureckém*, kterou přeložil z německého originálu Jana Lewenklaia společně s Kocínem.²⁷⁹ Nejspíše Kocínovým radám pak vděčil Petr Vok za to, že jeho živelný zájem o historii nabyl po roce 1594 jasnějších obrysů a že vykrytalizoval v přání zvěčnit památku vyhasínajícího rodu dějepisným dílem. Tvůrce tohoto díla našel právě v šestadvacetiletém písaři českokrumlovské kanceláře Václavu Břežanovi. Ten podstatnou

²⁷² Soupis všech tisků dedikovaných Vilémovi a Petru Vokovi z Rožmberka přináší: VESELÁ, *Knihy*, s. 317-321. Je třeba vzít ještě v úvahu, že pravděpodobně existují další knihy, jejichž vydání Petr Vok podpořil, aniž by jeho jméno bylo uvedeno v tisku. Financoval totiž vydávání protikatolických či bratrských knih tištěných v zahraničí, často i s fingoaným impresem

²⁷³ PÁNEK, „*Poslední Rožmberkové*“, s. 196. Jak jsme ale viděli, první kniha byla Petru Vokovi dedikována již v mladším věku.

²⁷⁴ VESELÁ, *Knihy*, s. 131-132.

²⁷⁵ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků*, s. 239-253.

²⁷⁶ Ačkoli osobní vztahy Březana s Danielem Adamem nejsou jinak doloženy, sám archivář na ně upozornil v katalogu rožmberské knihovny. V katalogizačním záznamu druhého vydání *Moskevské kroniky* Alessandra Guagniniho, kterou vytiskli Veleslavínovi dědicové roku 1602, označil sám sebe za spoluautora překladu. V předmluvě tisku je však jako jediný uveden původní překladatel Matouš Hosius, který ale zemřel již před prvním vydáním v roce 1589. Je tedy možné, že Březan byl po letech požádán o úpravu původního překladu. Viz: VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, s. 132.

²⁷⁷ Jejíž předmluva je citována v úvodu tohoto oddílu.

²⁷⁸ Knihopis č. 2390.

²⁷⁹ Knihopis č. 4823. Část dedikace viz. v příslušné kapitole k roku 1594.

část archivářského díla vykonal do roku 1601, kdy začal stěhovat rožmberské památky z Českého Krumlova na třeboňský zámek. V novém působišti se pak více věnoval knihovnické práci. Doplnoval bibliotéku svého pána a sestavoval její čtyřsvazkový katalog, který zaznamenal na 11 000 knih, rozdělených do pěti tematických oddílů: teologie, právo, lékařství (a přírodní vědy), historie a filosofie.²⁸⁰ Rožmberská knihovna za Březanovy správy mnohonásobně převážila čtenářské možnosti svého majitele a nabyla univerzální povahy. Vedle odborné literatury v ní nechybělo ani krásné písemnictví, soubory map, grafických listů a hudebnin, vedle tištěných knih a novin tu byly vzácné iluminované rukopisy a nákladně pořízené opisy jinak nedostupných děl. Přednostní postavení pak zaujaly dva obory: teologie, jejíž váha v době konfesijně politických zápasů všeobecně vzrůstala, byla zastoupena 4458 tituly, ale hned za ní se řadila historie s 2582 položkami. Nikde jinde v českém státě, snad s výjimkou pražského dvora Rudolfa II., se nenabízela taková příležitost k všestrannému studiu dějin jako na třeboňském zámku.²⁸¹ Pro svou knihovnu zde Petr Vok vystavěl i novou budovu.²⁸²

Rožmberk však jevil zájem také o vědu. Vladařovo sepětí s přírodovědci dokládá řádka kalendářových příruček, jež mu v letech 1574-1608 věnovali lékař a profesor pražské univerzity Adam Huber z Rysenpachu, učitel matematiky Ondřej Mitýsko či císařský geometr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova. Hmotnou podporu u Petra Voka nacházela i větší díla. Například na vydání druhého rozšířeného vydání Mattioliho *Herbáře* roku 1596 přislíbil přispět částkou 100 kop.²⁸³ V Třeboni vladaře navštívili i Tycho Brahe či Johannes Kepler, který mu roku 1601 věnoval spis *De fundamentis astrologiae certioribus*.²⁸⁴ O Rožmberkovu přízeň se ucházel i Jan Jessenius, který mu připsal traktát *De ossibus tractatus*.²⁸⁵ Také pražskou univerzitu Rožmberk podpořil darem 200 kop. Podporoval i její společenskou vážnost. Zejména při divadelních představeních zapůjčil ze svého zájmu potřebné rekvizity a některých z nich se i účastnil.²⁸⁶ Měl četné styky

---

²⁸⁰ K Březanově katalogu viz. *Uspořádání rožmberské knihovny a její katalog*. In: VESELÁ, *Knihy*, s. 93-118.

²⁸¹ PÁNEK, *Poslední Rožmberk*, s. 144-146.

²⁸² Podle přání Petra Voka měla jeho knihovna po smrti připadnout jím založené škole v Soběslavi. Zájem o ni jevila i pražská univerzita. Páni ze Švamberka, dědicové rožmberského majetku, však rozhodli jinak. Vokova knihovna zůstala na třeboňském zámku. Po porážce stavů pak připadla císaři a roku 1647 byla převezena do Prahy. O rok později se stala součástí válečné kořisti Švédů.

²⁸³ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 299, není řečeno jakých kop.

²⁸⁴ Není v Knihopisu. Na spis Rožmberk přispěl 20 kopami. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 300.

²⁸⁵ V Knihopisu není.

²⁸⁶ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 300.

s latinskými humanisty, z nichž mu řada věnovala verše. Pro Jednotu bratrskou pak založil soběslavské gymnázium.²⁸⁷

Na třeboňském zámku se v letech 1605-1611 konaly schůzky českých, moravských, rakouských a říšských nekatolických šlechticů, čelních představitelů protihabsburské středoevropské opozice. Po vydání Rudolfova Majestátu na náboženskou svobodu se stal roku 1609 formálním předsedou stavovské direktorské vlády. Zemřel však již roku 1611 bez potomků. Na základě rožmbersko-švamberské smlouvy z roku 1484, pojednávající o vzájemném nástupnictví v případě vymření druhého rodu, zdědil podstatnou část majetku po jeho smrti Jan Jiří ze Švamberka, čelný protestantský politik.²⁸⁸

7.2 Dedikace roku 1585

7.2.1 Eva Flavínová z Pokratic

z KOCINĚTU, Jan Kocín, Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně.²⁸⁹

Knihopis 4159.

A 2a

Urozené paní Evě Flavínové z Pokratic, manželce urozeného pana Víta Flavína z Rottenfeldu, místosudiho dvořského v království českém etc., paní kmotře mně v lásce křesťanské příznivé.

Knížka tato, již titul jest Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně, nejprve v jazyku českém sepsána jest od slovutného pana Jana Kocína z Kocinéthu, radního písaře v Menším Městě pražském. A to k vůli a žádosti dobré paměti paní Magdalény z Outerého, sestry vaší (: urozená paní kmotra mně v lásce křesťanské příznivá :), ještě před tím, nežli se jemu z jisté vůle Boží a vaší za manželku dostala.

A 3a

Takovouž tedy knížku Abecedy hospodyňské, ode mne vytisknutou a vydanou, vám, paní kmotra má milá, s jistým vědomím a vůli pana Jana Kocína, švagra vašeho, dedykují,

---

²⁸⁷ *Rukověť humanistického básnictví 4*, s. 375.

²⁸⁸ BŮŽEK-HEJNIC, *Dvory velmožů*, s. 14.

²⁸⁹ Název titulu pokračuje: To jest: Výklad dvamecítma veršův o ctnostech dobré a šlechetné ženy, pořádkem liter abecedy hebrejské v poslední kapitole Přísloví moudrého krále Šalamouna, od Ducha svatého položených. Těchto posledních zlých a rozpustilých časuov všechněm, jak ženám, tak mužom, v stavu manželském pracujícím, velmi užitečný a prospěšný. Léta: M. D. LXXXV.

připisují a oddávám, jakožto vám vlastně a dědičně náležející po paní Magdaléně, sestře vaší, a věřím, že ji ode mne přívětivě a vděčně přijmete.

Vít Flavín z Rottenfeldu († 1595) pocházel z erbovního novoštitného rodu, který získal erb a titul od krále Ferdinanda I. roku 1556.²⁹⁰ Do rytířského stavu byl přijat roku 1562.²⁹¹ V této předmluvě je zmiňován jako místosudí dvorský, i k roku 1594 jej Daniel Adam zmiňuje ve stejné funkci,²⁹² ale v Palackého soupisu úředníků jako takový uváděn není.²⁹³ Sedláček jej zmiňuje jako taxátora komorního soudu.²⁹⁴ Veleslavín mu dedikoval vícero knih. Jedná se o *Regiment zdraví* Henrika von Rantzau,²⁹⁵ zmiňován je také v předmluvě k Eusebiově *Historii církevní*.²⁹⁶ Jan Kocín z Kocínětu mu dedikoval svůj překlad Jeana Spinaea *Providentia Dei. O řízení a opatrování božském spis pobožný*.²⁹⁷ Eva, rozená Kamýková z Pokratic, zdědila tvrz Pokratice po otci Zikmundovi.²⁹⁸ Vychovatelem jejich synů pak byl po roce 1579 Vincenc Makovský.²⁹⁹

Jan Kocín, manžel Magdalény z Outerého, autor této knihy, se narodil v Písku roku 1543. Studoval v Praze, kde se roku 1562 stal bakalářem a začal se věnovat učitelské dráze na městských školách v Žatci, Lounech, Kutné Hoře a Rakovníku.³⁰⁰ Mezi lety 1568 a 1577 se obrátil za dalším vzděláním do ciziny. Nejprve navštěvoval školu Jana Sturma ve Štrasburku, cestoval však také po Německu a studoval v Padově. Na studiích ho podporovali zvláště Petr a Vilém z Rožmberka, kterému roku 1571 věnoval své pojednání *De ideis* nám dnes neznámé.³⁰¹ Po návratu do vlasti se stal roku 1578 písařem na Menším Městě pražském. Šlechtický přídomek z Kocínětu získal již roku 1571.³⁰² Patřil mezi dlouholeté přátele Daniela Adama a dalšího okruhu kolem něj.³⁰³ Vynikl jako vydavatel

²⁹⁰ SEDLÁČEK, A., *Českomoravská heraldika. Část zvláštní*, Praha 1925, s. 409.

²⁹¹ MYSLIVEČEK, *Erbovník 2*, Praha 1997, s. 47.

²⁹² Viz. dedikace k Eusebiově *Historii církevní*.

²⁹³ PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 358-383.

²⁹⁴ SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, s. 40

²⁹⁵ Knihopis č. 14.742.

²⁹⁶ Knihopis č. 2390.

²⁹⁷ Knihopis č. 15.190. Dedikace datována do roku 1591.

²⁹⁸ *Ottův slovník naučný XIII.*, Praha 1898, s. 880.

²⁹⁹ *Rukověť humanistického básnictví 3*, s. 246.

³⁰⁰ JANÁČEK, J., *Ženy české renesance*, Praha 1995, s. 5.

³⁰¹ *Rukověť humanistického básnictví 3*, s. 52.

³⁰² MYSLIVEČEK, *Erbovník I*, s. 41.

³⁰³ K tomu viz. dále Jiří Fuňka z Olivetu.

Sturmových komentářů k Aristotelově Rétorice³⁰⁴ a k některým dílům Hermogenovým.³⁰⁵ Věnoval se také studiím právnickým.

První Kocínovou manželkou po návratu domů tedy byla Magdaléna z Outerého. Outerý z Outerého byli erbovním a rytířským rodem. Jistý Jan doslal erb a přídomek roku 1549 od krále Ferdinanda I. a roku 1554 byl přijat do českého rytířského stavu.³⁰⁶ Detaily o tomto sňatku, který by pravděpodobně jinak pro své pouze roční trvání zůstal úplně bez povšimnutí, nám nejlépe sděluje sám Daniel Adam.³⁰⁷ Knihu si prý vyžádala sama budoucí manželka na svém snoubenci, aby věděla, jak se ve stavu manželském správně zařídit. Zde u nich v knihovně prý tiskař knihu našel a chtěl dát vytisknout už za života paní Magdalény, ale její brzkou smrtí z toho sešlo. Činí tak nyní a tisk věnuje právě sestře zesnulé Magdalény.³⁰⁸ Ve skutečnosti však vyšlo k vydání tohoto spisku především proto, že se tematicky hodil k tenkému spisu protestantského teologa Johanese Frederica *Chvála a čest ženského pohlaví*, které vyšlo pod autorovým pseudonymem Ireneus. Veleslavín tak vhodně spojil dvě útlá a tematicky podobná díla v jedno.

7.2.2 Václav Říčanský z Říčan a na Hořovicích

SILVIUS, Aeneas – KUTHEN, Martin, Kroniky dvě o založení Země české a prvních obyvatelích jejích, též o knížatech a králích českých, i jejích činech.³⁰⁹

Knihopis 13.885

A 2a

Urozenému pánu, panu Václavovi Říčanskému z Říčan a na Hořovicích, Jeho Milosti císaře římského radě, pánu sobě laskavě příznivému.

I 2a – I 2b

³⁰⁴ Vyšly v roce 1570 ve Štrasburku; věnováno radě města Hradce Králové. *Ottův slovník naučný* XIV., Praha 1899, s. 478.

³⁰⁵ Připsány Měštům pražským, Vilémovi z Rožmberka, Michalovi Španovskému z Lisova a Václavovi Vřesovcovi z Vřesovic.

³⁰⁶ MYSLIVEČEK, *Erbovník* 2, s. 200.

³⁰⁷ Předmluva je natolik výřečná, že zřejmě alespoň částečně inspirovala i Janáčka k jedné z jeho kapitol v knize *Ženy české renesance*, která pojednává o ženské otázce. Viz. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 5-17.

³⁰⁸ Pokud je zde „sestra“ míněno v prvotním smyslu, což pravděpodobně ano, protože je Jan Kocín zmiňován jako švagr Evy Flavínové, pak se muselo jednat o sestry nevlastní. Nicméně ve stejné předmluvě Veleslavín zmiňuje Kocína jako svého bratra a kmotra, čímž s největší pravděpodobností míní prostě přítel.

³⁰⁹ Titul pokračuje: Jedna Eneáše Silvia Senenského, v latinském jazyku od něho sepsaná, a před lety LXXV. v český jazyk přeložená, a v Praze vytištěná. Druhá Martina Kuthena z Šprinsperku, též v Praze vydaná před lety XLVI. Nyní pak obě dvě k dobrému a užitečnému všech Čechův znovu spravené, obnovené a v jednu knihu uvedené, prací a nákladem M. Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M. D. LXXXV.

Z těchto pamětí, kteréž jsem vyhledav z Historií krátce tuto přivedl, rozuměti se může, kterak urození páni z Říčan, rodilí Čechové a předkové Vaší Milosti, vždycky věrně i platně sloužili pánům svým, králům českým, jak doma v radách, tak a povinnostech zemských, tak rovně v bojích a na vojnách, odkudž jsou také poctivého jména a pasování na rytířstvo docházivali...Naposledy Vaší Milosti za to prosím a žádám, že toto prokázání mě k Vaší Milosti šetrné a služebné uctivosti při dedikování a vydání pod jménem této obojí Kroniky, Eneáše Silvia a Martina Kuthena, i s předmluvou, kterouž jsem na ně udělal, vděčně a laskavě přijíti, a mně i tuto knihu sobě poručena míti ráčíte.

Hořovští z Říčan pocházeli z hrádecko-kosoehorské pošlosti panského rodu Říčanských. Vydělili se poté, co počátkem 16. století Mikuláš starší částečně vyženil z manželství z Vrackou z Klinšteina a částečně vykoupil Hořovice. Roku 1540 byl Mikuláš hejtmanem kraje podbrdského³¹⁰ Jeho nejmladším synem byl právě Václav (1537-1596), který Hořovice a ještě dvě vesnice v okolí po otci zdědil. Byl královským radou³¹¹ a roku 1571 hejtmanem kraje podbrdského,³¹² naposledy pak v letech 1592-1596 sudím dvorským.³¹³ Sedláček³¹⁴ ještě uvádí, že dle Břežana byl Václav také nejvyšším hofmistrem, ale v Palackého *Přehledu současnému* v této funkci uváděn není. Věnoval se humanismu.³¹⁵ Uveďme jeho výstižnou charakteristiku z pera Augusta Sedláčka: „Ze všech pánův Hořovských byl Václav nejznamenitější. Byl, jak dí Břežan, pán rozumný a k řízení obecného dobře způsobený...Podlé Balbína byl „maximus eruditionis amator“ a z té příčiny dal syna svého v humanistickém duchu vychovati, na knihy dobré a hodné náklad vedl, na zámku Hořovském velikou knihovnu zřídil a na mládence školní z důchodův svých jistě vyživení nařídil. Bylť také pán pobožný, který ve výkladech písma a knih pobožných kratochvíli míval.“³¹⁶ Hlásil se k vyznání podobojí.³¹⁷ Na památku Václava a jeho ženy byly vydány dva sborníky a jako svému příznivci mu už roku 1577 věnoval Matouš Hosius skladbu *Ode*.³¹⁸ Za manželku měl od roku 1568 Saloménu

³¹⁰ SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého VI.*, Praha 1995, s. 185-186.

³¹¹ *Sněmy české VIII.*, ed. PAŽOUT, J., Praha 1895, s. 279, č. 86.

³¹² MAŤA, Svět, s. 806.

³¹³ PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 372.

³¹⁴ SEDLÁČEK, *Hrady VI.*, s. 186.

³¹⁵ HALADA, *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992, s. 135.

³¹⁶ SEDLÁČEK, *Hrady VI.*, s. 186.

³¹⁷ SEDLÁČEK, *Hrady VI.*, s. 187.

³¹⁸ *Rukověť humanistického básnictví 4*, s. 390-391.

z Talmberka († 1597), která držela ves Mnich. Dva roky před smrtí napsal větší báseň do hrobky v Hořovicích.³¹⁹ Zemřel 23.12. 1596.

Otce přežil jediný syn, Jan Litvin. Vystudoval v Lipsku, kde byl jeho vychovatelem Matyáš Companus. K úmrtí svého otce složil latinské verše.³²⁰ Po návratu domů byl defensorem konsistoře a akademie pražské a roku 1617 hejtmanem kraje podbrdského. Roku 1618 se aktivně účastnil svržení místodržících z oken Pražského hradu, což Sedláček charakterizuje slovy: „An na ně ostrými slovy dorážel a Bořitovi i ručnici k prsům přiložil.“³²¹ Za tyto i podobné činy byl roku 1622 odsouzen ke ztrátě všeho majetku a do smrti ho vlastně vyživovalo manželka Dorota Kaplířová ze Sulevic, která si majetek zachovala formálním přestoupením ke katolictví.³²²

7.3 Dedikace roku 1586

7.3.1 Václav Šturm z Hiršfeldu

ISOCRATES, Isocratis ad Daemonicum Paraenesis de officiis, Hieronymo Wolphio interprete.³²³

Knihopis 3397.

a 2a

Praeclarae indolis et eximilae spei adolescentibus, Ludvico et Adamo Sturmiis, viri nobilitate, virtute et civili praestantis, dn. Venceslai Sturmii ab Hirsfeld etc. vicejudicis Regni Bohemiae filiis Daniel Adamus S. D.

a 7b – a 8a

Vobis autem et vestro nomini, ingenui et nobiles adolescentes inscribere hanc exiguam opellam placuit, nulla illa de causa, quam quae permovit Isocratem, ut haec Praecepta Daemonico proponeret, nimirum, quod et isti aetatulae vestrae, quae studiis bonarum artium et virtuti edita est, aprime conveniunt hae Isocratis admonitiones, quibus ille in persona amici sui Daemonici, omnium iuvenum animos ad honestas actiones

³¹⁹ JIREČEK, J., *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II*, Praha 1876, s. 181.

³²⁰ *Rukověť humanistického básnictví 4*, s. 390.

³²¹ *Ottův slovník naučný XXI*, Praha 1904, s. 696.

³²² Vlastnila statky Suchomasty a Bykoš, v Praze dům. Zemřela roku 1634 a manželovi zachovala důchod, majetek však odkázala synovci z manželovy strany Vilémovi Václavovi z Talmberka. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 486-488.

³²³ Titul pokračuje: Addita est puerorum gratia Bohemica interpretatio Latinae e regione respondens, ut praecepta ab imperitis rectius itelligi possint. Pragae excudebat M. Daniel Adamus a Weleslavina. M. D. XXCVI

*exhortatur, et ad virtutem instituit, et extare argumentum volui meae erga vos benevolentiae, et erga patrem vestrum, optimum et clarissimum virum, debitae observantiae, proque meritis in me et singulari humanitate, qua is me amplectitur, gratitudinis.*³²⁴

Šturmové z Hiršfeldu (i Hyršfeldu) byli erbovní a později rytířská rodina. Jedná se o původem pražský měšťanský rod, jenž získal v polovině 16. století erb i povýšení do rytířského stavu.³²⁵ Jejich předek byl Ludvík, který přišel do Prahy okolo roku 1538.³²⁶ Václav byl jeho nejstarším synem.³²⁷ Roku 1579 se stal místosudím zemským a tuto úlohu zastával po 15 let.³²⁸ Předtím byl také komorním starostou při deskách zemských.³²⁹ Roku 1574 koupil Jinočany, 1579 Hluboš a později zdědil Komořany a Sluhy, což vše byly menší víscky z dnešního pohledu buď na území Prahy nebo ve středních Čechách. V Komořanech buď Václav nebo jeho syn Adam postavili tvrz.³³⁰ Za manželku měl Annu z Hyršova. Zemřel roku 1595.

Václavovi synové, Ludvík a Adam, museli, jak plyne z Veleslavínovy dedikace, podstoupit nějakou formu studia, ať už domácího nebo v některé z městských škol. Bohužel jsem ovšem nenarazila na jakoukoli konkrétní zmínku. Po otci dědili. Adam byl radou nejvyššího purkrabství a zemřel před rokem 1613, zůstala po něm dcera, která dědila dům Šturmovský v Široké ulici na Novém Městě.

---

³²⁴ Překlad předmluvy: „Velmi nadaným a nadějným mládencům Ludvíkovi a Adamovi Šturmovým, synům pana Václava Šturma z Hiršfeldu etc., vicesoudce Království českého, muže vynikajícího urozeností, udatností a občanskou moudrostí vzkazuje pozdravení Daniel Adam.

Vám tedy a vašemu jménu, svobodomyšlní a urození mládenci, jsem se rozhodl připsat toto skromné dílko. Neměl jsem pro to žádný jiný důvod, než ten který už předtím vedl Isokrata, aby věnoval tyto rady Démonikovi. Protože Isokratova napomenutí se jistě velmi hodí i pro vaše věkové období, kdy se oddáváte studiu krásných umění a usilujete o ctnosti, a v osobě svého přítele Démonika jimi Isokrates povzbuzoval k ušlechtilému jednání a vzdělával ve ctnosti mysl všech mladých. A také jsem chtěl, aby to bylo zřetelně viditelným důkazem mé náklonnosti k vám a povinné úcty k vašemu otci, nejlepšímu a nejskvělejšímu muži, a oprávněné vděčnosti za obzvláštní laskavost, kterou mě zahrnuje.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 268-269. Přeložila Marie Kyralová.

³²⁵ SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, s. 642.

³²⁶ *Ottův slovník naučný XXIV.*, Praha 1906, s. 819.

³²⁷ Zda s nimi byla nějak příbuzná také pražská měšťanská rodina Šturmů od roku 1564 užívající predikát z Greiffenberku se mi nepodařilo dohledat.

³²⁸ HALADA, *Lexikon české šlechty III.*, Praha 1994, s. 197. PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 374 však udává jen rozpětí let 1580-1591.

³²⁹ *Ottův slovník naučný XXIV.*, Praha 1906, s. 819.

³³⁰ SEDLÁČEK, A., *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998, s. 431.

7.3.2 Jan Jestřibský z Rysumburku

VIVES, Juan Luis, Ioannis Lodovici Vivis Valentini ad veram sapientiam Introductio.³³¹
Knihopis 16.585.

2a

Generosae indolis et clarissimae spei pueris, Theodorico et Carolo, fratribus coniunctissimis generosi et strenui equitis dn. Ioannis Gestzibsky de Rysumburgo etc., domini et patroni sui filiis. Daniel Adamus S. P. D.

9a – 10a

*Ac mihi quidem, ignoto vobis, et clarissimus parentibus vestris, huiusce rei occasionem praebeuit vestri generis studiosissimus, et mihi fraterna charitate iunctus compater, VENCESLAUS PLACELIUS, civis Hradecensis et burgraviatus eiusdem actuarius, vir citra cuiusquam invidiam et praestans pietate ac fide, et in humanioribus literis magna cum laude versatus. Hic enim cum et de patris vestri, equitis nobilissimi, generosa virtute et rara humanitate, et de matris vestrae dn. ANNAE de LIPAN insigni pietate, pudore, caerisque virtutibus prestantissima et Christiana foemina dignis, saepe coram me honorifice et graviter praedicaret, ac vestra etiamnum puerilia tum ingenia, tum studia domesticaeque educationis laudabilem disciplinam mirifice commendaret, effecit auctoritate sua, qua apud me valet plurimum, ut hunc libellum sub nomine praecipue vestro universae iuventuti Bohemicae offerem vosque hac epistola mea affarer.*³³²

Vladycký rod Rýzmburků (Riesenburků) měl jméno po hradu Riesenburku neboli Žernovech u České Skalice. V 16. století se rod dělil na Jestřebské, Rašíny a Licky. Jestřebští mají jméno po Jestřebci u Vysokého Mýta, který ale od roku 1545 nevlastnili.

³³¹ Titul pokračuje: Libellus doctus et elegans, in gratiam puerorum separatim ab aliis eius operibus, editus, et Bohemica expositione illustratus. Eiusdem satellitum animi, sive symbola, principum institutioni potissimum destinata. Praeae, excudebat M. Daniel Adamus a Veleslavina. M. D. XXCVI.

³³² Překlad předmluvy: „Nejbližším bratrům Theodorikovi a Karlovi, hochům velmi urozeným, nadaným a nadějným, synům urozeného a udatného rytíře pana Jana Jestřibského z Rysumburgu, svého pána a patrona, zasílá mnoho pozdravů Daniel Adam.

Mně však, ačkoli jsem neznámý vám i vašim rodičům, k tomu poskytl příležitost velký příznivec vašeho rodu, kmotr, spřízněný se mnou bratrskou láskou, Václav Plácel, občan a purkrabský aktuár hradecký, muž prostý jakékoliv nepřejčnosti, závisti či nenávisti, vynikající zbožností a vírou, s velkou proslulostí a zběhlostí ve vědě a literatuře. Ten se totiž přede mnou velmi často s úctou a vážností zmiňoval o ušlechtilé povaze a nebývalé šlechetnosti vašeho otce, urozeného rytíře, a o obzvláštní zbožnosti a mravnosti vaší matky paní Anny z Lipan a o ostatních jejich ctnostech, hodných tak vynikající ženy a křesťanky. A s obdivem chválil jak vaše ještě dětské nadání a schopnosti, tak i snahu se vzdělávat a chvályhodný řád domácí výchovy a vzdělávání. A svou autoritou, která měla u mne velkou váhu, způsobil, že jsem nabídl tuto knížečku veškeré české mládeži hlavně jménem vaším a vás také tímto listem oslovil.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 275-276. Přeložila Marie Kyrlová.

Místo toho jim v letech 1548-1622 patřila Boharyně, farní ves u Nechanic,³³³ a přilehlé vesnice. Jan jakožto nejstarší syn zdědil Boharyni a roku 1578 přikoupil Radikovice. Za manželku měl Annu Lipanskou z Lipan a s ní syny Jetřicha (Theodorika), Karla, Jana Bernarda a Albrechta. Zemských sněmů se pravděpodobně neúčastnil, ani nebyl jinak činný v zemské správě. Roku 1577 bychom jej pouze našli v seznamu osob stavu rytířského za žatecký kraj, které vyzývá císař Rudolf, aby se dostavili k pohřbu zesnulého Maxmiliána.³³⁴ Syn Jetřich(Theodorik) zemřel již roku 1600, a tak po něm Boharyni převzal Karel,³³⁵ kterému byl statek roku 1622 pro účast ve stavovské vzpouře zabaven a postoupen Václavovi z Vchynic.³³⁶ Sám Veleslavín píše, že vlastně rodinu Jana Jestřibského nezná, ale byla mu doporučena a zmiňována přítelem Václavem Plácelm. Ten pocházel z Hradce Králové a statky Jestřibských z Rýzmburka se v této době nacházely v okolí města. Plácel se angažoval ve správě kraje a města a byl i místním zástupcem na zemském sněmu, je tedy velmi pravděpodobné, že se s otcem bratrů, k jejichž výchově a vzdělání Daniel Adam knihu dedikuje, skutečně osobně znal.

Václav Plácel z Elbinku (1556-1604) pocházel z Hradce Králové z místní zámožné patricijské rodiny. Studoval ve Witenberku a v Praze právo. Zde se seznámil s Franceliem Capellou, Danielem Adamem, Jiřím Carolidesem, V. Kalištěm z Ottersfeldu, jehož sestru si vzal za manželku, když o druhou ženu i děti přišel roku 1599 při moru. Jeho první žena byla z rodiny královéhradeckého měšťana a lékaře Bonaventury Koita z Bílé Hory.³³⁷ Tímto sňatkem se Plácel dostal do spojení s Jednotou bratrskou, jejímž horlivým zastánec byl jeho nový tchán. Na přimluvu přátel byl spolu s Petrem Capellou od císaře Rudolfa povýšen do stavu vladyckého, směl užívat titul z Elbinku.³³⁸ Roku 1586 se stal písařem při soudě purkrabství hradeckého, potom kancléřem městským a roku 1590 písařem radním. Obec hradeckou také zastupoval od roku 1593 na zemských sněmech, od roku 1597 byl berníkem kraje hradeckého. U Daniela Adama později vydal *Historii židovskou*, kterou

---

³³³ SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 35.

³³⁴ *Sněmy české V*, s. 41, č. 28.

³³⁵ SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 340.

³³⁶ Bratr Albrecht přišel o třetinu svého jmění. Jan Bernard se vzpoury také zúčastnil, ale před rokem 1630 zemřel, takže není z pramenů jasné, jestli na jeho potomky byla nějaká pokuta uvalena. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 218-219. I členové Licků a Rašínů z Rýzmburka byli trestáni za své stavovské postoje či dokonce přímou účast na stavovském povstání. MYSLIVEČEK, *Erbovník*, s. 134.

³³⁷ K jejímu pohřbu vytiskl sborník latinských příspěvků Daniel Adam rku 1590. *Rukověť humanistického básnictví 4*, s. 193.

³³⁸ SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, s. 571.

přeložil z němčiny.³³⁹ Jeho synové Daniel a Samuel studovali v letech 1597-98 ve
Zhořelci, Daniel pak odešel do Frankfurtu nad Odrou.³⁴⁰

7.3.3 Jiří ze Sudet

SALOMONIS regis sapientissimi libri duo, Proverbias et Ecclesiastes.³⁴¹

Knihopis 14.667.

2a

*Optimae indolis et magnae spei adolescentulo, Georgio a Sudetis, viri nobilitate,
virtute et doctrina praestantis, D. Doctoris Georgii a Sudetis Pragensium medici, amici et
campatris sui colendi, filio Daniel Adamus S.D.*

5b – 6b

*In quorum numero et coetu, cum tu, GEORGI, non postremum iudicio meo locum
obtineas, cum propter praeclaram indolem tuam honestatis et doctrinae percupidam, tum
propter auctoritatem optimi et doctissimi patris tui GEORGII a SUDETIS, medici
praestantissimi et excellentissimi, merito hunc utrumque libellum Salomonis, expositum a
me lingua vernacula, et pro usu iuventutis scholasticae typis editum, tibi tuoque nomini
inscribere debui, quae res et calcar studiis tuis subdere poterit, ut cursum, quem ingressus
es, maiore cum aviditate absolvas, et simul testis erit meae erga te voluntatis, et erga
optime de me meritum patrem tuum gratitudinis et officii. Nam si eius omnia in me collata
beneficia singillatim essent enumeranda, neque huius epistolae modus recensionem istam
caperet, neque ego mihi ipsi, sive copia, sive brevitate fatiscerem, et crimen assentationis
vix effugerem.*³⁴²

³³⁹ Ottův slovník naučný XLX., Praha 1902, s. 824. Vytisťena roku 1592, knihopis 3628.

³⁴⁰ Rukověť humanistického básnictví 4, s. 193.

³⁴¹ Titul pokračuje: In gratiam studiosae iuventutis, verae sapientiae appetentis, seorsim editi, et Bohemica versione, ut et versus versibus et pene verba verbis respondent, explicati atque illustrati. Praegae excudebat M. Daniel Adamus a Veleslavina. M. D. XXCVI.

³⁴² Překlad předmluvy: „Velmi nadanému a nadějnému mladíčkovi Jiřímu ze Sudet, synu pana doktora Jiřího ze Sudet, muže vynikajícího urozeností, ctností a učeností, pražského lékaře, mého přítele a ctěného kmotra, zasílá pozdravy Daniel Adam.“

A protože v řadě těch chlapců, podle mého mínění, ty, Jiří, nezaujímáš poslední místo – jednak díky své vynikající povaze dychtící po ctnosti i vědě, jednak pro vážnost tvého skvělého a učeného otce, Jiřího ze Sudet, vynikajícího a znamenitého lékaře – tak jsem se právem cítil povinován obě tyto Šalamounovy knihy, které jsem já sám přeložil do rodného jazyka a k užítku školní mládeže vydal, připsat tobě a tvému jménu. To může být i pobídkou pro tvá studia, abys běh, který jsi započal, s větší dychtivostí dokončil. A zároveň to bude svědectvím mé dobré vůle vůči tobě a mé vděčnosti a úslužnosti vůči tvému otci, který se o mně velmi zasloužil. Neboť kdyby se měla vypočítávat jednotlivě všechna dobrodíní, kterými mě zahrnul, nestačil by na takový výčet rozsah tohoto dopisu; a mne samého by neuspokojovala ani obsáhlost ani stručnost, a neunikl bych asi obviňování, že se podbízím a pochlebují.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 279-280. Přeložila Marie Kyrlová.

Celým jménem Jiří Polenta (Kroupa) ze Sudetů, pocházel původně z Kutné Hory, odtud je také někdy jmenován Guttenbergensis či Guttenbergenus. Asi v období 1542-46 chodil do školy v Žatci, kterou tehdy řídil Václav Arpinus, pak odešel studovat na pražskou univerzitu, kde se roku 1548 stal bakalářem a roku 1552 magistrem. Snad v letech 1548-52 byl učitelem mimo univerzitu, v Kolíně a potom u svatého Štěpána v Praze. Mezi profesory pražské univerzity byl přijat roku 1553 a téhož roku byl spolu s Tomášem Mitisem prokurátorem univerzitního fisku.³⁴³ Zastával i jiné univerzitní funkce a v letech 1557-59 byl děkanem, roku 1562 byl na rok rektorem univerzity.³⁴⁴ Tehdy ho Havel Gelastus uvedl v dopise králi Ferdinandovi mezi univerzitními představiteli oddanými luterství.³⁴⁵

Po skončení rektorského období cestoval přes Trident, kde se setkal s arcibiskupem Antonínem Brusem, přítomným na koncilu, do Padovy, kde se pak věnoval studiu medicíny a stal se doktorem lékařství. Po návratu do Prahy působil opět na univerzitě a zabýval se i lékařskou alchymií. Roku 1570 se profesury úplně vzdal a působil jako lékař. Ještě téhož roku se oženil s Johanou Pilgramerovou. Nábožensky se klonil k luterství, roku 1562 byl zvolen do konzistoře podobojí.³⁴⁶ Erb a titul „a Sudetis“ mu byl udělen společně se Šimonem Proxenem roku 1557 a roku 1580 byl přijat do rytířského stavu.³⁴⁷ S Danielem Adamem se musel znát osobně, pravděpodobně ještě z doby Veleslavínova působení na univerzitě. V jedné ze svých předmluv³⁴⁸ totiž zmiňuje Daniel Adam, že se společně s Adamem Huberem a Jiřím ze Sudet účastnil jakéhosi posouzení studií bratří Keckových. Zemřel pak roku 1597.

Rukověť humanistického básnictví se zmiňuje pouze o jednom synovi Jiřího, a to Janovi, který se narodil i zemřel roku 1572. Vzhledem k době vydání knihy a době sňatku Jiřího staršího tak mohlo být jeho synovi sotva patnáct let, pokud by se narodil po svém zemřelém bratrovi, pak ještě méně.³⁴⁹ V této době tedy pravděpodobně začínal své hlubší vzdělání na některé z městských škol.

---

³⁴³ *Rukověť humanistického básnictví* 4, s. 221.

³⁴⁴ *Dějiny univerzity Karlovy I. (1347/48-1622)*, ed. SVATOŠ, s. 294; *Manuál rektora univerzity Karlovy I.*, ed. BERÁNEK, K., Praha 1981, s. 67.

³⁴⁵ *Rukověť humanistického básnictví* 4, s. 221.

³⁴⁶ *Ottův slovník naučný XX.*, Praha 1903, s. 88-89.

³⁴⁷ *Sněmy české V*, s. 665, č. 315.

³⁴⁸ K vydání výboru Ciceronových výroků od Fabricia Chemnického z roku 1589, která je dedikovaná bratrům Keckovým. Je o ní pojednáno níže.

³⁴⁹ Což nepovažuji za pravděpodobné. Přece jen je tato kniha, jemu nabízená prostřednictvím Daniela Adama psána latinsky a i přes dobový úzus si nedovedu představit, že by desetiletému děcku, byť formálně, byla věnována latinská biblická přísloví. Navíc jsou zjevně myšleny k užitku mládeže školního věku.

7.3.4 Vilém Ostrovecký z Kralovic

ECCLESIASTICUS, sive Sapientia Iesu, filii Sirachi.³⁵⁰

Knihopis 2196.

2a

Generosae et clarissimae indolis adolescentibus, STEPHANO, GULIELMO et FERDINANDO, fratribus OSTROVECIIS, strenui et generosi equitis Dn. GULIELMI OSTROWECII de KRALOWICZ, domini in Wlašim, caesarei in Regno Bohemiae consilarii et procuratoris, mecoenatis sui colendi filiis, Daniel Adamus. S. D.

9a – 9b

Altera causa est, ut gratitudinis aliquam significationem darem generoso et optimo patri vestro, pro ipsius ingentibus, quae in me contulit beneficiis, et praeclara erga me voluntate. Nam ab eo tempore, quo mihi primum datum est, ut ipsi tum Vicenotario Regni Bohemiae, innotescerem, constanter me prosecutus est favore suo, ornavitque liberaliter ac munifice, et nunc etiam adscitus pro suis meritis in augustissimum consilium Invictissimi Romanorum Imperatoris, ut Procuratoris ipsius hoc clarissimo Bohemiae regno officium et munus administraret, non desinit me complecti sua humanitate ac benevolentia, ut me omnino et quam plurima ipsi debere libenter agnoscam, et adaequa re ipsius magna merita meis tenuibus officiis non posse, ingenue profitear.³⁵¹

Ostrovcové z Kralovic byli starou českou vladyckou rodinou, která byla jednou z větví Strachotů z Kralovic, s nimiž sdíleli i společný erb. Pocházeli z vesnice Kralovic u Slaného. Jako první Ostrovec se psal jistý Ladislav, jenž v roce 1528 prodal Chotěšice a žil

³⁵⁰ Titul tisku pokračuje: Quae veram et sacram Christianorum ethicam continet, et nunc primum in gratiam puerorum seorsim cum expositione Bohemica edita est. Praegae excudebat M. Daniel Adamus a Veleslavina. M. D. XXCVI.

³⁵¹ Překlad předmluvy: „Jinochům urozené a skvělé povahy Štěpánovi, Vilémovi a Ferdinandovi Ostroveckým, synům udatného a urozeného rytíře pana Viléma Ostroveckého z Kralovic, pána na Vlašimi, císařskému radovi a místodržiteli Království českého, mému úctyhodnému mecenáši, zasílá pozdrav Daniel Adam.

Tím druhým důvodem této mé dedikace je, abych nějak vyjádřil vděčnost vašemu urozenému a velmi ušlechtilému otci za nesmírná dobrodiní, která mi prokázal, a vynikající přízeň a náklonnost ke mně. Protože od té doby, kdy mi bylo poprvé dáno, abych mu byl – tehdy ještě jako vicenotář Království českého – představen, nepřetržitě mi prokazoval přízeň a hojně a štědře zaopatřoval. Ani teď, když byl pro své zásluhy přibrán do nejvýšeňší rady nepřemožitelného císaře římského, aby zastával úřad a funkci jeho místodržitele v tomto přeslavném českém království, nepřestal mě zahrnovat svou laskavostí a dobrodiním. Takže rád výslovně uznávám, jak mnoho jsem mu povinován a čestně vyznávám, že jeho velké zásluhy se nedají vyvážit mými nepatrnými úsluhami.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 283-285. Přeložila Marie Kyrlová.

potom v Kolíně. Jeho synové vlastnili kromě jiného i Proseč, Říčany, Božejov a další statky. V druhé polovině 16. století se rozdělili do dvou větví.

Vilém († 1592) Ostrovec (Vostrovec) z Kralovic, pán na Vlašimi, byl nejprve místopísařem (1580-1583),³⁵² později královským radou a v letech 1585-1592 královským prokurátorem.³⁵³ Roku 1577 bychom ho našli v Praze na pohřbu císaře Maxmiliána.³⁵⁴ Synům pravděpodobně poskytl vzdělání v zahraničí. Ferdinand a Jan (v předmluvě nezmiňovaný) jsou zapsáni k roku 1611 v Altdorfu. Mladší Jan potom pokračoval s preceptorem Petrem Fradeliem do Švýcarska a Francie.³⁵⁵ Ten se v roce 1618 stal jedním ze stavovských direktorů a hlasoval tak například pro zvolení Fridricha Falckého. Po porážce povstání byl odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a majetku, kterýžto trest mu byl později zmírněn na doživotní vězení.³⁵⁶ Bratr Vilém byl potrestán za účast na stavovském povstání ztrátou veškerého majetku, který pak získal Bedřich z Talmberka.³⁵⁷ Vilém sám utekl ze země. Potrestána byla celá řada členů rodu.³⁵⁸

7.4 Dedikace roku 1587

7. 4. 1 Křištof Betengl z Najenpergku a na Boruhrádku

Pravidlo křesťanského života.³⁵⁹

Knihopis 14.347.

):(2a

Urozenému panu Kristofovi Betenglovi z Najenpergku a na Boruhrádku, měštěninu Starého Města pražského, panu a příteli mému zvláště milému.

4b – 5a

Tuto pak nevelikou knížku, při kteréžto v jazyk náš český vyložení práci jsem vedl, vám a jménu vašemu, urozený a mně zvláště milý pane a příteli, připsati a oddati jsem

---

³⁵² *Sněmy české V*, s. 666, č. 315.

³⁵³ PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 374 a 375.

³⁵⁴ *Sněmy české V*, s. 45, č. 28.

³⁵⁵ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 537.

³⁵⁶ Z vězení byl ale propuštěn již roku 1623. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 894-898.

³⁵⁷ *Ottův slovník naučný XXVI.*, Praha 1907, s. 816.; HALADA, J., *Lexikon české šlechty II.*, Praha 1993, s. 125-126.

³⁵⁸ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 894-901, MYSLIVEČEK, *Erbovník I*, s. 56.

³⁵⁹ Titul pokračuje: Vedlé kteréhož povinen jest se každý křesťanský člověk v svém životě a stavu řídit a chovati, podlé pořádku desíti Božských přikázání Slova Božího vybrané a samými toliko Písmy svatými obojího Zákona vysvětlené. Nyní pak v nově z jazyku německého v český pro vzdělání pobožnosti v lidu obecném přeložené. V Starém Městě pražském u M. Daniele Adama z Veleslavína. M. D. LXXXVII.

umínil; za tu lásku, kterouž k sobě od vás za mnohá léta náchylnou a ochotnou býti poznávám, ale i za touž příčinou, že jste vy mně prvním původem toho byli, a mně za to žádali, abych ji pro obecné dobré národu našeho, pro vzdělání v něm pravé pobožnosti, a nejvíce pro rozhojnění cti a slávy Boží, z německého jazyku v český přeložil, a potom i vytlačil. A pro lepší toho fedruňk i německého exempláře jste mi propůjčili, i na vytlačení její založení do jisté sumy peněz učiniti se podvolili, a to také skutkem vykonali. Čehož mi se tuto jako vděčnému mlčením pominouti nevidělo, aby i vaše upřímná péče o dobré obecné známa byla, i jiní příkladem vašim k témuž se ponukli a to obmysleli, kterak by vlasti své milé k dobrému a spasitedlnému jedenkaždý podle možnosti své prospívat mohli.

Bohatý pražský kupec Křištof Betengl z Najenpergku (1539 - 1602) pocházel z pražské erbovní rodiny, která byla pravděpodobně švýcarského původu.³⁶⁰ Křištof přišel do Prahy z Neuberka v Ašsku a městské právo ve Starém Městě pražském přijal roku 1563.³⁶¹ V šedesátých letech si zde zavedl rozsáhlý velkoobchod s kramářským zbožím. Tento obchod byl pravděpodobně pramenem ohromného zbohatnutí. Například roku 1597 přivezl Křištof do Prahy nejvíce zboží ze všech obchodníků s kramářským zbožím a platil z něho 92 kop 14 gr. českých ungeltu, což bylo 3,2% všeho zaplaceného ungeltu toho roku.³⁶² Dle inventáře, který se zachoval po smrti Křištofova bratra Eustacha, je možné usuzovat, že kromě obchodu s kramářským zbožím si Betenglové přivydělávali i finančními obchody.³⁶³ Na chodu města se jinak příliš nepodílel. V městské radě zasedl pouze jednou.³⁶⁴

Tvrz Boruhrádek nedaleko Hořic a okolní vesnice koupil roku 1582 od Licků z Rýznburka za 12 600 kop grošů českých³⁶⁵ a roku 1587 od Buriana Trčky z Lípy panství

³⁶⁰ HALADA, *Lexikon české šlechty III*, s. 15.

³⁶¹ JANÁČEK, J., *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955, s. 330.

³⁶² JANÁČEK, *Dějiny obchodu*, s. 330 s odvoláním na AHMP rkp. 2054.

³⁶³ AHMP rkp. 1175, fol. 108-117; viz. také BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 22-24. Janáček svými výpočty na základě výše uvedených pramenů shrnul Eustachův († 1618) majetek následovně:

Nemovitosti v zemi	111 696 kop gr. míš.
Nemovitosti ve městě	32 694 kop gr. míš.
Peněžní hotovost	18 696 kop gr. míš.
Pohledávky a) dlužní úpisy	92 718 kop gr. míš.
b) za zboží-přespolní	5 410 kop gr. míš.
Celkem	261 214 kop gr. míš.

Tato částka činila Betengly bezkonkurenčně nejbohatšími pražskými křesťanskými obchodníky své doby. JANÁČEK, *Dějiny obchodu*, s. 302.

³⁶⁴ JANÁČEK, *Dějiny obchodu*, s. 369.

³⁶⁵ SEDLÁČEK, *Hrady II*, s. 35; dále na s. 186 uvádí rok 1563, ale věřím, že se jedná pouze o záměnu číslic. HALADA, *Lexikon české šlechty III.*, uvádí rok 1583.

rychnovské za 33 075 kop grošů českých a později ještě přikoupil dvůr Dobřínov.³⁶⁶ Vyznáním se hlásil k Jednotě bratrské, a tak nechal na svém panství přestavět koncem století z bývalé tvrze kostel. V Rychnově postavil v letech 1594-1602 kostel svaté Trojice, zvonici a školu.³⁶⁷ V Praze patřilo Betenglům z Najenpergka několik domů: jeden stával u kostela sv. Haštala, další na Perštýně, U Hvězdy v Rytířské ulici a dům Na Můstku.³⁶⁸ Svým majetkem se řadil k jednomu z nejbohatších pražských měšťanů své doby. Oženil se s Johankou z Radče, ale protože oba synové³⁶⁹ zemřeli již před otcem a i žena jej předešla, odkázal všechnen majetek svému bratru Eustachovi a jeho synovi Křištofovi mladšímu, oběma příslušníkům městského stavu Starého města pražského. O styku Křištofa s humanisty svědčí několik jemu věnovaných básní.³⁷⁰ Ostatně že měl nějaký vztah ke knihám svědčí i to, že Veleslavín v předmluvě přímo zmiňuje, že kniha mu k překladu byla Betenglem zapůjčena, nehledě na poskytnutý finanční příspěvek, musel tedy mít doma alespoň několik knih.

Křištof mladší se přidal roku 1618 k proticísařským povstalcům, finančně podporoval stavovské vojsko a zásoboval je municí objednanou z Norimberka, za což byl odsouzen ke ztrátě všeho majetku, který z části roku 1628 propadl jeho vdově Alžbětě z Reichvic.³⁷¹ Kirchmajerové z Reichvic byli taktéž významnou zahraniční kupeckou rodinou, která přišla do Prahy v polovině 16. století z Cáhavy.³⁷² Sám Křištof však zemřel již o 5 let dříve.

7.4.2 Jan Labounský z Labouně

Hospodář.³⁷³

³⁶⁶ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého II*, Praha 1994, s. 186.

³⁶⁷ *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 202.

³⁶⁸ HALADA, *Lexikon české šlechty III.*, s. 16.

³⁶⁹ Syn Jan byl roku 1577 žákem Petra Codicilla, později studoval v Tübingen a odtud odešel do Francie, kde se zdržoval v Paříži a při návratu domů zemřel roku 1587 jako 19ti letý v Lyonu. Syn Zachariáš studoval v Itálii, Španělsku a Německu, zemřel pravděpodobně v Lipsku roku 1593.

³⁷⁰ *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 203.

³⁷¹ Při pročítání popisu zabaveného majetku se opět neubráníme údivu, jak obrovský majetek Betenglové dokázali shromáždit, zvláště když navíc uvážíme, že navíc v této době ceny nemovitého majetku vzhledem k odprodávanému množství rapidně klesaly. Mladší Křištofův bratr Jan, který se přidal na stranu císařskou, si marně stěžoval na podhodnocený odhad a tím i zkrácení jeho poloviny dědictví. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 22-25.

³⁷² JANÁČEK, *Dějiny obchodu*, s. 348.

³⁷³ Titul pokračuje: Knížka velmi užitečná, zavírající v sobě předně navedení života křesťanského, jak by ti, kteříž v světě nad jinými panují, sami sebe i sobě poddané spravovati měli, potom gruntovní správu a pořádek všelijakého hospodářství, zvláště při panstvích a zbožích, potřebná pánům, kteříž veliké statky na zemi mají. Vydaná vuobec před lety XLVII. a nyní opět, s přidáním jiné kratší správy o témž, znovu vytlačena od M. Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M. D. LXXXVII.

Knihopis 1308.

2a

Urozenému panu Janovi Labounskému z Labouně a na Klášteře Hradišti nad Jizerou, pánu a příteli mému zvláště milému.

8a – 8b

Vám pak, urozený pane Jane Labounský z Labouně, pane a příteli můj zvláště milý a příznivý, takovou obojí práci cizí, ovšem ale skrze mne obnovenou, připisuji a oddávám. Ne proto, že byste, majíc hospodářství na zemi nemalé, správy této naučení ode mne potřebovali, a bez toho statků svých dobře a užitečně spraviti neuměli, ale abych aspoň tím chatrným dárkem dokázal k vám jakožto laskavému dobrodinci svému náležité a povinné vděčnosti, jak za obzvláštní přívětivost vaši a lásku ke mně, tak i za ne jedna dobrodiní, kteráž jsem od vás přijal. Jsem té celé a důvěrné naděje, že toto mé ozvání se a přihlášení k vám laskavě a vděčně přijmete. Když má možnost větší bude, větším také odměniti se nepominu.

Labounští z Labouně byli povýšeni do šlechtického stavu teprve v 16. století a později sdíleli stejný erb jako rod vladyků z Labouně (podle vsi u Jičína), nebyli s nimi však příbuzní. Jiřík Labounský obdržel erb roku 1540.³⁷⁴ Od královské komory koupil roku 1556 Mnichovo Hradiště spolu se Žibřidem z Velechova. Při dělení roku 1557 dostal pustý klášter s vesnicemi. Stavení kláštera bylo přestavěno na zámek a zřídil si tu sídlo – Klášter Hradiště. Byl prokurátorem při soudech na Pražském hradě.³⁷⁵ Roku 1572 zemřel.³⁷⁶

Jan byl jeho jediným synem. Byl velkým přítelem Jednoty bratrské, jejíž sbor v Hradišti obnovil roku 1575. K tomu ocitujeme svědectví administrátora pražské konzistoře na sněmu roku 1577: „Předkem strany schůzí pikhartských sektářských, které se Bratřími jmenují, kdeby se a v kterých kostelích provozovaly a provozují, pokudž se na nás od kněžstva vznášelo a vznáší, na onen čas JMKské tato místa jsme jmenovali: ...v Hradišti u pana Jana Labounského z Labouně...“³⁷⁷ Poprvé byl ženat se Salomenou z Habartic, s níž měl dceru Elišku, později vdanou Šlechtovou. Po její smrti se oženil ještě dvakrát, s Lidmilou z Olbramovic a Alžbětou z Pachouně.³⁷⁸ Roku 1601 zůstal po něm

³⁷⁴ SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika*, s. 499.

³⁷⁵ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého X.*, Praha 1997, s. 127.

³⁷⁶ *Kalendář historický I.*, ed. VOCHOČ, s. 434.

³⁷⁷ *Sněmy české V.*, č. 113, s. 198.

³⁷⁸ SEDLÁČEK, *Hrady X.*, s. 127.

jediný syn Jan Jiří, který studoval v Basileji, avšak zemřel před rokem 1611 bez potomků, takže jeho statky přešly na sestry.³⁷⁹

7.4.3 Vít Flavín z Rottenfeldu³⁸⁰

Matyáš z Aventina

RANTZAU, Henrik Graf von, Regiment zdraví.³⁸¹

Knihopis 14.742.

N 6a

Viris clarissimis doctrina et prudentia, dn. Vito Flavino a Rottenfeldo etc., et dn. M. Mathiae ab Aventino etc., amicis et compatribus suis colendis Daniel Adamus S. D.

N 7a

Vos enim magnis honoribus perfuncti³⁸², multa rerum experientia instructi, singulari benevolentia me complectimini, et ut patroni optimi clientem deditissimum amare et liberalitate vestra foverenon definitis. Quod ni ego gratus agnoscerem ac praedicam: et vestro et omnium bonorum amore ac favore indignissimum me praestarem.³⁸³

Matěj Bydžovský z Aventina (1520-1590) pocházel z Nového Bydžova.³⁸⁴ Na pražské univerzitě se stal roku 1542 bakalářem a o rok později mistrem.³⁸⁵ Mezi lety 1545 a 1558 přednášel na univerzitě, roku 1551 a 1552 byl zvolen děkan filosofické fakulty. Přednášel i v Praze na městských školách, kde mezi jeho žáky patřil např. Jan Serifaber. Roku 1559 složil učitelský úřad a dal se do služeb pražské obce. Stal se písařem, nejprve u konzistoře podobojí, později na staroměstské radnici, později kancléřem staroměstským a

³⁷⁹ Ottův slovník naučný XV., Praha 1900, s. 523.

³⁸⁰ Vítu Flavínovi z Rottenfeldu už byla věnována samostatná kapitola 7. 2. 1, viz. výše.

³⁸¹ Titul pokračuje: Správa užitečná, obsahující v sobě potřebná naučení, jak by člověk tělo své při dobrém způsobu zdraví zachovat a před mnohými neduhy obhajovati a opatrovati měl. Od Henrycha Rantzovia, rytíře, k vlastní potřebě synům jeho v latinské řeči sepsaná. Nyní pak pro obecný užitek v jazyk český přeložená a vydaná od Adama Hubera z Risenpachu, v umění lékařském doktora. Nazad přidání jsou Versus scholae Salernitanae, rythmy českými prostě vyloženi. M. D. LXXXVII.

³⁸² Ač je text knihy v češtině, předmluva je latinská.

³⁸³ Překlad předmluvy: „Mnoho pozdravů mužům proslulým učeností a zkušenostmi, panu Vítu Flavínovi z Rottenfeldu etc., a panu Matyášovi z Aventinu etc., mým úctyhodným přátelům a kmotřům, vzkazuje Daniel Adam.“

Vy, kteří jste zastávali mnohé úřady, vyzbrojeni bohatými zkušenostmi, mne totiž zahrnujete obzvláštní přízní, a jako nejlepší patroni nepřestáváte svého nejoddanějšího klienta milovat a podporovat svou štědrostí. Kdybych já toto s vděčností neuznal a veřejně neoznámil, projevil bych se zcela nehodný lásky a přízně Vaší i všech dobrých lidí.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 299. Přeložila Marie Kyrlová.

³⁸⁴ Datum narození zaznamenává Daniel Adam ve svém *Kalendáři historickém*, VOCHOČ, s. 172.

³⁸⁵ Toto datum dle Ottova slovníku, Rukověť humanistického básnictví 1, s. 247 udává rok 1545.

zasedal i v místní radě.³⁸⁶ Byl také členem desetipanského úřadu. Ve staroměstské radě zasedal mezi lety 1560-1575 také Jiří Melantrich,³⁸⁷ proto je velmi pravděpodobné, že se znali přinejmenším z tohoto prostředí. Přídomek z Aventina získal společně s Jiřím Melantrichem roku 1557 majestátem Ferdinanda I.³⁸⁸ Matěj Bydžovský se účastnil roku 1575 příprav České konfese, kde spolu se Sixtem z Ottersdorfu zastupoval Staré Město pražské.³⁸⁹ V roce 1578 se za městský stav účastnil vyměření berně.³⁹⁰ Za rok 1583 byl zvolen taktéž krajským berníkem.³⁹¹

Mirjam Bohatcová jména Matyáš a Matěj, zdá se, neztotožňuje. Ovšem latinská forma Mathias může znamenat oboje.³⁹² Pokud by tedy výše popsany Matěj nebyl Mathiasem z předmluvy, pak mi nezbyvá než konstatovat, že o Matyáši z Aventina se mi nepodařilo objevit nic. Je ale možné, pokud by se skutečně jednalo o dvě rozdílné osoby, že byl synem či jinak příbuzným Matějovým, který se pohyboval v okruhu Melantrichově a pravděpodobně pak i v okruhu Veleslavínově.

7. 5 Dedikace roku 1588

7. 5. 1 Juliana Mamingarová z Vitenče

TABULE sedmi zlých a sedmi dobrých věcí člověka.³⁹³

Knihopis 16.046.

A 2a

Urozené paní Juliáně Mamingarové z Vitenče, pozůstalé vdově po dobré paměti p. Kristofovi Mamingarovi z Lokchu a na Horoměřicích etc., paní mně v lásce křesťanské laskavě příznivé.

O Julianě Mamingarové z Vitenče, ani jejím manželovi Křištofovi, se mi nepodařilo zjistit nic bližšího, pokud ovšem nedošlo k nesrovnalosti ohledně křestního

---

³⁸⁶ *Ottův slovník naučný IV.*, Praha 1891, s. 1000.

³⁸⁷ RYBIČKA, Melantrichové z Aventina, s. 128.

³⁸⁸ Tento přídomek získalo více mužů najednou. Rybička ve výše zmíněném článku hovoří o Melantrichovi, jeho bratru (jméno neuvádí), M. Matěji Bydžovském, kterého označuje jako přítele, Janu Dyndovi a Václavovi Truhličkovi, které označuje jako Melantrichovy příbuzné.

³⁸⁹ TOMEK, V.V., *Dějepis města Prahy XII.*, Praha 1901, s. 232.

³⁹⁰ *Sněmy české V*, s. 310, č. 162.

³⁹¹ *Sněmy české VI.*, s. 319, č. 193.

³⁹² RAMEŠ, V., *Encyklopedie křesťanských jmen*, Praha 2000, s. 98.

³⁹³ Z jejichžto bedlivého a zdravého rozjímání jedenkaždý v těžkostech a bídách svých mocné potěšování brátí sobě může. M. Daniel Adam z Veleslavína vytiskl. M. D. XXCIIX.

jména, nebo snad neměl Mamingar dvě. Není totiž asi příliš pravděpodobné, že by si současník Adam pletl jména. Roku 1584 kupuje od císaře Rudolfa tvrz, dvůr a ves Šestajovice a jsou mu zapsány do desk zemských Martin Mamingar z Loku, hejtman panství brandýského.³⁹⁴ Sedláček³⁹⁵ k příslušné skutečnosti dodává: „Avšak poněvadž Martin několik neděl po tom zemřel, Juliana z Vitenče, vdova, nechtěla týž statek držeti a prodala jej Johance Vančurové.“ Ve vyúčtovaných platech české komory za rok 1582 pak čteme stejné jméno: „Martin Mamingar jährliche Provision auf lebenslang 97 Schock 8 Groschen 4 Denare.“³⁹⁶

Ať už se hejtman Mamingar křestním jménem jmenoval jakkoli, víc už se mi o něm opravdu zjistit nepodařilo, natož nějaké bližší kontakty s Veleslavínem. Ty zde však musely být alespoň v případě vdovy Juliany, poněvadž sám tiskař dále v předmluvě píše: *A protož, když i na vás, urozená paní, všemohoucí Pán Bůh dlouhou a těžkou nemoc dopustil...a nemaje na ten čas co hodnějšího k rozličným potěšováním jiných přičiniti, knížku tuto o Sedmi dobrých a sedmi zlých věcech člověka...vytisknout jsem dal a vám ji ku potěšení v mnohých nemocech a strastech vašich odsílám.*³⁹⁷

7. 6 Dedikace roku 1589

7. 6. 1 Bohuslav Griespek z Griespachu, syn Václava Griespeka

Adam Zilvár z Pilníkova, syn Adama Zilvára

FABRICIUS CHEMNICENSIS, Georg, Elegentiarum e Plauto et Terentio libri duo, collecti a georgio Fabricio Chemnicense et nunc primum in gratiam puerorum expositione Boemica illustrati.³⁹⁸

Knihopis 2406.

A 2a

*Dom. studiis puerilibus vetusti et generossimi stemmatis Bohuslao Griespeckio a Griespach, Venceslai F., Floriani N. et Adamo Zilvaro a Pilnikov, Adami F., patruelib. et amitinis, Magnae spei patrium et patriae...*³⁹⁹

³⁹⁴ *Sněmy české VI.*, s. 491, č. 280.

³⁹⁵ SEDLÁČEK, *Hrady XV.*, s. 302.

³⁹⁶ *Sněmy české VI.*, s. 264, č. 155.

³⁹⁷ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 300.

³⁹⁸ Titul pokračuje: Additae sunt Publii Syri Mimographi et poetarum veterum sententiae selectae, cum Des. Erasmi Roterodami et Georgii Fabricii expositionibus. Praegae typis M. Danielis Adami a Veleslavina. Anno M. D. XXCIX.

Griespekové (Gryspekové) byli původně rytířská rodina pocházející z Bavorska, snad Griesbachu nedaleko Pasova. Jiří z Griespachu, rada císaře Maxmiliána I., měl šest synů, z nichž Florián (1504-1588) se stal zakladatelem české větve a domohl se zde nejen vlivného postavení, ale získal i velký majetek.⁴⁰⁰ Studoval zprvu v Innsbrucku a potom na univerzitě pařížské.⁴⁰¹ S králem Ferdinandem se seznámil na sněmu v Augspurku, kam doprovázel císaře Karla V. Po příchodu do Čech udělal velkou kariéru. Stal se roku 1532 sekretářem královským a zároveň sekretářem královské komory, roku 1538 královským a komorním radou a o 4 roky později radou vojenským.⁴⁰² Jako horlivý katolík zachoval věrnost králi ve stavovském povstání 1547, za což byl vzbouřenými stavby zatčen a vězněn v Bílé věži na Pražském hradě. Na památku věznění rozmnožil později král Ferdinand jeho znak o Bílou věž a odměnou mu postoupil četné zkonfiskované statky. Kromě Rožmitálu mu patřila Nelahozeves, Kaceřov, Kralovice, Nečtiny, Liebštein, Kocov, Sechotice a jiné. Vlastnil i několik domů v Praze, mimo jiné dům na Hradčanech, který je dnes sídlem arcibiskupským.⁴⁰³ Brzy se také naučil dobře česky. Zevrubně se zajímal o hospodářství, v Rožmitále založil železné hutě a rybníky, byl v komisích zajišťujících plavbu po Labi,⁴⁰⁴ pro úředníky vydával instrukce a pro lid „Selský řád“.⁴⁰⁵ Jako poradce v oboru hornictví byl zván i do Kutné hory a Jáchymova. Vystavěl renesanční zámky v Kačeřově a Nelahozevsi, kde shromažďoval sbírky uměleckých předmětů, na zámku v Nelahozevsi shromáždil velikou knihovnu.⁴⁰⁶

Štědře podporoval latinsky píšící humanisty sdružené okolo Jana Hodějovského z Hodějova, z platů získaných ze vsi Sazená podporoval Matouše Collina z Chotěřiny nejen ve funkci rektora pražského vysokého učení a profesora řečtiny, ale dlouhodobým mecenášem pečoval o vznik jeho literárních děl. Tento humanista věnoval Griespekovi

³⁹⁹ Překlad předmluvy: „Pro jinošská studia pánům starého a velmi urozeného rodu, Bohuslavu Griespekovi z Griespachu, synu Václava a vnuku Floriána, a Adamu Zilvarovi z Pilníkova, synu Adama, mým bratrancům, vzbuzujícím velkou naději otců i vlasti.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 301. Přeložila Marie Kyrlová.

⁴⁰⁰ HALADA, *Lexikon české šlechty I.*, s. 50-51.

⁴⁰¹ DYK, J., *Rod rytířů Gryspeků z Gryspachu v Čechách*, Kralovice 1909, s. 5.

⁴⁰² *Ottův slovník naučný X.*, Praha 1896, s. 552.

⁴⁰³ VINAŘ, O., *Rozporná osobnost Floriana Gryspeka z Griespachu*. In: Gryspekové a předbělohorská šlechta. Kralovice a poddanská města, Praha 1998, s. 18.

⁴⁰⁴ DYK, *Rod rytířů Gryspeků*, s. 7.

⁴⁰⁵ Jedná se vlastně o dvě česky psané knížky: 1) „Naučení neb instrukcí úředníkovi a písařům“, která vypisuje povinnosti úředníků Gryspekových poddaných. 2) „Řád selský“, což byly soudní artikuly soudní z roku 1588. Viz. BŮŽEK, V., *Florián Gryspek Griespachu ve stavovské společnosti předbělohorských Čech*. In: Gryspekové a předbělohorská šlechta. Kralovice a poddanská města. Praha 1998, s. 13.

⁴⁰⁶ FLEGL, M., *K významu osobnosti Floriana Gryspeka v předbělohorských Čechách*. In: Středočeský sborník historický 8/1973, s. 184.

roku 1550 knihy *Elementarius libellus in lingua Latina et Boiémica pro novelis scholasticis* a také *Duo epithalamia de nuptiis M. Venceslai Arpini*.⁴⁰⁷ Griespekovo pohostinství na zámku Nečtiny využívali i jiní humanističtí básníci. Collinův žák Martin Hanno označil roku 1550 ve své básnické skladbě *Epistola Academiae Pragensis* Floriána za jednoho z nejpřednějších mecenášů latinsky psané humanistické literatury. Ve stejném roce hodnotil podobně Griespeka i Jan Serifaber v díle *Sylva encomiorum serenissimi*.⁴⁰⁸ David Crinitus mu připsal roku 1580 spis *Precationes in passionem Iesu Christi*.⁴⁰⁹ Samuel Thesaurus v dialogu *Ad magnificum et ampliss. equestris ordinis virum Florianum Griespeck de Griespach* vylíčil stížnosti na špatné podmínky pro pěstování literatury v Čechách a velebil Griespeka jako věhlasného mecenáše, jenž chránil básníky a staral se o jejich lepší hmotné zabezpečení.⁴¹⁰ Uvedení autoři byli členy básnické družiny Jana staršího z Hodějova, rovněž katolického příslušníka rytířského rodu.⁴¹¹ Griespek podporoval také knihtisk. V roce 1572 vyšla s jeho podporou v tiskárně Jiřího Melantricha *Minuci a pranostika z Učení pražského vydaná na rok 1573*.⁴¹² Roku 1583 se stal mecenášem práce Pavla Kristiána z Koldína nazvané *Knížka zavírající v sobě pokuty zřízení zemským v nově vydaném obsažené*, kterou vydal ve své pražské tiskárně Jiří Dačický.⁴¹³ Na předčasnou smrt jeho dvou synů složili básně Prokop Lupáč a Martin Kuthen,⁴¹⁴ což mimo jiné svědčí o úctě, kterou, ač katolík, u podobojích zažíval.

Měl 14 synů a 10 dcer, z nichž otce však přežilo pouze 11 dětí. Jeho rod se zcela počeštil a členové se většinou stali evangelíky.⁴¹⁵ Už sám Florián toleroval nekatolické kněze na svých panstvích. I přes velký počet členů však rod v Čechách brzy vymírá. O výchovu svých synů pečoval. Vzdělávali je humanističtí preceptoři nekatolického vyznání a pravděpodobně pod vlivem Filipa Melanchtona je poslal studovat na nekatolické univerzity v Altdorfu, Basileji, Štrasburku i Paříži.⁴¹⁶ Vratislava a Ferdinanda vyslal do

⁴⁰⁷ *Rukověť humanistického básnictví* 2, s. 230.

⁴⁰⁸ *Rukověť humanistického básnictví* 5, s. 49.

⁴⁰⁹ *Rukověť humanistického básnictví* 1, s. 478.

⁴¹⁰ *Rukověť humanistického básnictví* 5, s. 364.

⁴¹¹ Na jisté shodné rysy Floriana Griespeka a Jana staršího z Hodějova poukazuje Michal Flegl ve svém článku: FLEGL, K *významu osobnosti*, s. 184.

⁴¹² Knihopis č. 4169.

⁴¹³ Knihopis č. 4563.

⁴¹⁴ DYK, *Rod rytířů Gryspků*, s. 15; *Ottův slovník naučný* X., s. 553.

⁴¹⁵ BAČKOVSKÝ, R., *Bývalá česká šlechta*, Praha 1948, s. 206-207.

⁴¹⁶ BŮŽEK, *Florián Griespek z Griespachu*, s. 14. Ve stejném sborníku se těm Griespekům, u nichž je doložitelné studium v zahraničí věnuje RYANTOVÁ, M., *Ke studiu synů Floriana Gryspeka v zahraničí*. In: Gryspkové a předbellohorská šlechta. Kralovice a poddanská města. Praha 1998, s. 21-24.

Paříže⁴¹⁷ a roku 1573 odjeli tři jeho synové na akademii padovskou. Řada Florianových potomků se také sňatky spojila s českými nekatolickými rody.

Syn Václav přijal za díl Nečtiny a Kocov.⁴¹⁸ Za manželku měl Maruši Boryňovou ze Lhoty, která mu postoupila svůj statek Nový Šumburk. Václav pobýval často na sněmu v Praze. Jeho účast máme doloženu vícekrát.⁴¹⁹ Roku 1583 a 1585 pak byl zvolen do stavovského výboru pro zkoušku starých berních účtů. Václavova sestra Anna se provdala za Adama Zilvara. Když roku 1599⁴²⁰ zemřel, zůstali po něm 4 dcery a jediný syn Bohuslav. Ten byl roku 1589 na studiích se svým bratrancem Adamem Zilvarem ve Frankfurtu nad Odrou.⁴²¹ Po smrti svého otce byl do roku 1601 v poručnictví svých strýců Ferdinanda a Blažeje. Roku 1602 nabyl plnoletosti a oženil se Zuzanou Krakovskou z Kolovrat. Do roku 1614 mu jeho strýcové splatili panství kocovské, které jim tímto postoupil. Pro účast na stavovském povstání byl odsouzen ke ztrátě poloviny majetku a všechny jeho statky byly prodány.⁴²² Ovšem hned po bělohorské bitvě spolu s jinými podepsal revers, že uznává jen práva Ferdinanda,⁴²³ a tak mu byl trest mírnější. Řada členů rodu přišla o všechno a někteří dokonce padli během bojů.⁴²⁴ Více o jeho osudech známo není. Ze synů přežil otce pouze Jáchym, který žil nadále v Čechách ve dvoře na Střezmíři na Klatovsku.⁴²⁵

Adam Zilvár (Zylvar, Silber) z Pilníkova pocházel z rytířské rodiny, jež byla původem měšťanská z Hradce Králové. Její počátky spadají do 14. století. Adam starší, syn Janův, dostal roku 1568 při dělení Třebnoušev, dědil roku 1580 po strýci Žireč, dále koupil Ostrov, Petrovice, Třemešnou a Borky, byl spoludržitelem Žacléře. Za manželku měl Annu rozenou z Griespachu. Tvrz Žireč, kterou hlavně obýval, nechal přestavět

⁴¹⁷ Kde roku 1572 přežili Bartolomějskou noc. V této době už museli oba synové být evangelíci, soudě dle úhlu pohledu, který při svém vyprávění o tom zaujímají. Viz. DYK, *Rod rytířů Grypsků*, s. 9-10.

⁴¹⁸ Ve skutečnosti měl majetek větší, ale v rodu Griespeků se například Kralovice dědily jako společný majetek.

⁴¹⁹ Například roku 1583. Viz. *Sněmy české VI.*, s. 183, č. 117. Je uváděni v seznamu relátorů.

⁴²⁰ Toto datum udává *Ottův slovník naučný X.*, s. 553. Ale jedná se pravděpodobně o chybu, dle SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 634 i BAČKOVSKÝ, *Bývalá česká šlechta*, s. 208 umírá Václav již roku 1590.

⁴²¹ ŠIMÁK, *Studenti z Čech*. In: *Časopis českého musea* 80/1906, s. 300.

⁴²² BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 125-126.

⁴²³ DYK, *Rod rytířů Grypsků*, s. 17, v pozn. pod čarou.

⁴²⁴ Není se příliš čemu divit. Například kaceřovští Griespekové Václav a Albrecht Ferdinand vyzbrojili poddané a vytáhli do pole. Když Mansfeld dobýval Plzeň a měl nedostatek těžkých děl, Griespekové mu zapůjčili svůj arsenál z Kaceřova. VINAŘ, *Rozporná osobnost*, s. 19. Více také BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 124-129.

⁴²⁵ *Ottův slovník naučný X.*, s. 553.

italským stavitelem Carlem Valmadim na renesanční zámek.⁴²⁶ Zemřel 1597 a pohřben byl v kostele žireckém, odkud náhrobek později jezuiti odstranili.⁴²⁷

Kromě dvou dcer měli syny Adama a Jana. Adam byl kolem roku 1590 na studiích s mladým Bohuslavem Griespekem, svým bratrancem ve Frankfurtu nad Odrou.⁴²⁸ 1603 se oženil s Hedvikou z Cedlic (Zedlitz) a získal za díl Třebnouševs a Třemešnou, roku 1610 zdědil po tetě z otcovy strany Beatrix panství vlčické a s ním i velkou knihovnu.⁴²⁹ Ta ho v závěti obzvláště nabádala, aby na panství nedosazoval kněží kalvínských ani bratrských, ale jen kazatele „pravé“, podobojí způsobou.⁴³⁰ Na jeho panství ve Vlčicích měl v letech 1613-1616 tiskárnu poddaný Martin Kleinwechter, který později působil v Hradci Králové. K úmrtí Adamovy manželky byl vydán latinský sborník.⁴³¹ Oběma bratřím dohromady pak byly ještě věnovány české spisy Řehoře Žaluda a Václava Videnmana. Činně se účastnil povstání roku 1618. Ve slánském kraji byl komisařem, bránil najímání lidu pro císaře, vybíral peníze pro direktory, za což byl odsouzen ke ztrátě dvou třetin majetku,⁴³² který potom koupil Albrecht z Valdštejna. Jeho bratr Jan⁴³³ po povstání ze země uprchl a propadl veškerým majetkem.⁴³⁴ I Adam Zilvar odchází pravděpodobně na své statky do Slezska.

7. 6. 2 Michal Kheck ze Schwarzbachu

FABRICIUS CHEMNICENSIS, Georg, *Elegantiarum puerilium*, ex M. Tullii Ciceronis *Epistolis libri tres*. Collecti a Georgio Fabricio Chemn., et nunc demum in gratiam puerorum expositione Bohemica illustrati. Pragae, typis M. Danielis Adami e Veleslavina. Anno M. D. XXCIX.

Knihopis 2405.

A 2a⁴³⁵

⁴²⁶ JIRÁSEK, L., *Poslední Zilvar na vlčické tvrzi*. In: Rešerše 4/1995, s. 2-5.

⁴²⁷ SEDLÁČEK, *Hrady V.*, s. 95.

⁴²⁸ ŠIMÁK, *Studenti z Čech*. In: Časopis českého musea 80/1906, s. 300.

⁴²⁹ JIRÁSEK, *Poslední Zilvar*. s. 2-5.

⁴³⁰ SEDLÁČEK, *Hrady V.*, s. 148.

⁴³¹ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 578.

⁴³² Veškeré statky byly zkonfiskovány; z nich připadlo královskému fisku 96 000 rýn. zl. Adamovi po odepsání dluhů z jeho třetiny 14 800. DYK, s. 16. Také BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 938-940.

⁴³³ Janovi věnovali svá díla Jakub Hodecius a Ondřej Rochotius. *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 578.

⁴³⁴ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 940-942.

⁴³⁵ Následující dedikace by vlastně měla být zařazena na úplný začátek, poněvadž kniha, kterou zde Daniel Adam předkládá „mladým“ bratrům Keckovým je reedici knihy staré osm let včetně doslovně přetištěné předmluvy. Tisk původně vydal z pozůstalosti otce Jiřík Melantrich roku 1581, ovšem předmluvu již do tohoto vydání psal Veleslavín a při pozdějším přetisku stejné knihy nechal předmluvu nezměněnu. Dokonce na fol. A4a nechává Adam starou dataci „Pragae, M. Decemb. Sub finem anni 1580“.

Generosae et ungenuae spei pueris, Carolo et Alberto Keckis, nobilis et clarissimi viri dn. Michaelis Keck a Schwarcpach, aedificiorum in aula Caesarea Praegae praefecti, filiis. DANIEL ADAMUS S. P. D.

A 3a – A 4a

*Ad quam rem percommode occasionem prae buerunt mihi studia vestra, CAROLE et ALBERTE, fratres (quae est privata huiusce instituti mei causa) nempe ut, quod semel proposueram, urgerem atque absolverem. Nam cum superiori aestate, explorationi studiorum vestrorum interesset, accersitus a nobili et optimo patre vestro, animadverti, deesse vobis, und elegantes Latine scribendi, praesertim in Epistolis, quae nunc est stili vestri materia, formulas disceretis, et frequenti harum in quotidianis scriptionum exercitiis usu, ad amandum, et imitatione experimendum Ciceronem, paulatim quasi manduceremini. Quod idem cum Clariss. viris, D. Georgio a Sudetis, et Adamo Hubero a Risenbach, medicis praestantissimis videretur (hi enim ambo praecipui vestrorum studiorum censors et examinatores tum adfuerant) eorum iudicio, non tantum confirmatus fui, ut caeptum quodammodo expositionem continuarem, verum etiam admonitus, ut vobis qualem cunque opellam meam dedicarem, et sub vestro nomine scholis offerrem.*⁴³⁶

Michalem Kheckem byla německá rytířská rodina ze Schwarzbachu uvedena do Čech, kde získal inkolát roku 1585.⁴³⁷ Kheck byl písařem stavebního úřadu Pražského hradu. S manželkou Juditou z Pelhřimova měl syny Jana,⁴³⁸ Karla a Alberta, který získal Dehnice.⁴³⁹ Sám Veleslavín zde v předmluvě o něm mluví jako o vedoucím císařské kanceláře v Praze. Za dvorského stavitele na Hradě pražském je označen u Bohatcové a

---

⁴³⁶ Překlad předmluvy: Urozeným, nadaným a nadějným hochům Karlovi a Albertovi Keckovým, synům urozeného a přejasného pána, pana Michala Kecka ze Švarcpachu, vedoucího císařské kanceláře v Praze, mnoho pozdravů zasílá Daniel Adam.

Velmi vhodnou příležitost mi k tomu, bratři Karle a Alberte, poskytla vaše studia – to je tedy soukromý důvod tohoto mého podniku – totiž abych se na tom, co jsem si jednou dal jako úkol, pilně pracoval a dovedl do konce. Neboť když jsem se loni v létě účastnil na pozvání vašeho vznešeného a urozeného otce prověřování vašich studií, zjistil jsem, že nemáte, odkud byste se naučili slovní výrazy vytříbeného latinského písemného projevu, především v dopisech, což je nyní látka vašeho stylu, a jejich častým užíváním v každodenních písemných cvičeních byli pomalu vedeni jakoby za ruku k oblíbě Cicerona a napodobování ho k vyjadřování se jako on. Protože stejný názor měli slovutní mužové pan Jiří ze Sudet a pan Adam Huber z Risenbachu, vynikající lékaři – ti dva totiž byli tehdy přítomni jako přední kritici a posuzovatelé vašich studií – byl jsem jejich míněním nejen utvrzen v tom, abych v částečně již započatém díle překladu pokračoval, ale též povzbuzen, abych vám svůj skromný spisek dedikoval a školám jej pod vašim jménem nabídl.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 303-304. Přeložila Marie Kyrlová.

⁴³⁷ *Sněmy české VI.*, s. 548, č. 325.

⁴³⁸ Jana najdeme v seznamu studentů na univerzitě v Lipsku k roku 1581. ŠIMÁK, *Studenti z Čech*. In: *Časopis českého musea* 80/1906, s. 526. Lze předpokládat, že ve svých studiích pokračovali i jeho mladší bratři.

⁴³⁹ *Ottův slovník naučný XIV.*, s. 197.

Hejnice.⁴⁴⁰ Jako paušrejber, tedy vlastně jakýsi stavební písař, je jmenován k roku 1582.⁴⁴¹ V platech české komory k roku 1582 ostatně můžeme číst: „Michaeln Khecken, unsern Bauschreiber auf unsern königlichen schloss Prag, zu jährlicher Besoldung 50 Schock.“⁴⁴² Dostával tedy roční plat asi 50 kop. Větší podrobnosti se ovšem zjistit nepodařilo. Snad jen kromě toho, že jiní členové rodu působili v Kutné Hoře v úřadech mincoven.⁴⁴³

Jiří ze Sudet, jeden z Veleslavínových spoluzkoušejících je již zpracován výše, nyní věnujme trochu pozornosti Adamu Huberovi. Narodil se roku 1546 ve Velkém Meziříčí. Základní vzdělání získal na domácí škole, roku 1557 nově zřízené od Zikmunda Helta z Kementu. Později studoval ve Vitenberku, snad již roku 1563. Jako vitenberský mistr se ucházel o přijetí na Karlovu univerzitu a roku 1567 vykonal veřejnou disputaci. Následujícího roku byl zvolen za probošta koleje Karla IV. a zároveň vykonával lékařskou praxi v jezuitské koleji klementinské.⁴⁴⁴ Roku 1570 nastoupil na žádost Aleny Berkové službu vychovatele u jejích synů Zikmunda a Vladislava Heltů z Kementu a vyjel s nimi do zahraničí. Následně se obrátil opět k vlastnímu studiu a roku 1577 byl jmenován doktorem lékařství na univerzitě ve Vitenberku. Potom se vrátil na univerzitu pražskou, kde byl v letech 1578-80 děkanem filosofické fakulty. Erb a přídomek z Riesenpachu dostal majestátem z roku 1578. 1580 se oženil s Lidmilou, dcerou litoměřického měšťana Matouše Leofarta. Zanechal univerzitní činnosti a přestěhoval se do Litoměřic, kde se stal městským fyzikem. Po smrti manželky odešel do Prahy, kde se roku 1585 opět oženil s Annou Píseckou z Kranichfeldu, příslušnicí významného patricijského rodu. Roku 1588 přijal městské právo na Starém Městě pražském, později se stal měšťanem Nového Města. V té době vykonával lékařskou praxi a psal. Navázal přátelské styky s Danielem Adamem, u něhož vydal praktické lékařské příručky: *Regiment zdraví*,⁴⁴⁵ *Apatéku domácí*⁴⁴⁶ a *Herbář*.⁴⁴⁷ Vydával též kalendáře a minuci.

O jeho podnikavosti svědčí to, že koncem 90. let 16. století otevřel soukromou školu pro děti šlechticů a zámožných měšťanů. Vyučovalo se v ní česky, latinsky a

---

⁴⁴⁰ BOHATCOVÁ, HEJNIC, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny*, s. 302.

⁴⁴¹ *Sněmy české VI.*, s. 209, č. 123.

⁴⁴² *Sněmy české VI.*, s. 280, č. 155.

⁴⁴³ MYSLIVEČEK, *Erbovník I.*, s. 71.

⁴⁴⁴ Za morové rány roku 1568 zcela nezištně léčil tamní kolegiáty, takže si vysloužil přezdívku „husita-jezuita“. *Rukověť humanistického básnictví 2*, s. 365.

⁴⁴⁵ Roku 1587, Knihopis č. 14.742.

⁴⁴⁶ Roku 1595 a 1602, Knihopis č. 5409 a 5410.

⁴⁴⁷ Roku 1596, Knihopis č. 5412.

německy. Největšího rozmachu škola dosáhla roku 1600, kdy v jejím čele stál jako rektor vynikající pedagog Kašpar Dornavius. Nemenší podnikavost projevil i v oblasti hospodářské; s úspěchem se věnoval vaření piva a roku 1605 koupil Na Poříčí pivovar Sykterovský. Účastnil se přímých jednání o majestát. Když byla konzistoř podobojí a pražská univerzita předaná stavům, jednal společně s Adamem Zalužanským o reformu univerzity zprvu v komisi zřízené od evangelických stavů, později jako volený defensor. Ačkoli i další jeho snahy narážely na silný odpor konzervativních kruhů, podařilo se mu zavést do univerzitních přednášek pevný řád a prosadil přijetí nových profesorů Mikuláše Alberta z Kaménka a Jana Matyáše ze Sudetu. Na podzim 1611 přijal sám profesuru lékařství, jež měly být náběhem k obnovení lékařské fakulty. Sám pak následujících letech vykládal základy lékařství.⁴⁴⁸ Zemřel roku 1613. Jeho dědičkou byla manželka, syn Jan a dcera Kateřina, provdaná za Vojtěcha Koutského z Jenštejna.⁴⁴⁹

7. 7 Dedikace roku 1591

7. 7. 1 Bratří Slavatové z Chlumu a Košumberka

Štít víry pravé, katolické a křesťanské.⁴⁵⁰

Knihopis 16.000.

A 2a

Urozeným pánuom, panu Adamovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka a na Čestíně Kosteletě, J. M. C. radě. Panu Jindřichovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka, na Košumberce. Panu Albrechtovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka, a na Klášteře Podlažském a Chrasti. A panu Zachariášovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka, na Chroustovicích, J. M. C. truksasu, pánům bratřím vlastním, a pánům mně laskavě a dobrotě příznivým, Jich Milostem.

Slavatové jsou panským rodem nesoucím jméno podle hradu Chlumu u Čáslavi a Košumberka na Chrudimsku. Nejstarší předek je znám již z konce 11. století.⁴⁵¹ Otcem

---

⁴⁴⁸ *Dějiny univerzity Karlovy I.*, s. 283-289.

⁴⁴⁹ *Rukověť humanistického básnictví 2*, s. 365-366.

⁴⁵⁰ Otázky na všechny přední a hlavní Artykule učení křesťanského, s dostatečnými odpověďmi, vzatými z důstojné svatyně Písem svatých Starého i Nového zákona, kteréžto ničehož jiného krom samých řečí Božských neobsahují. Na troje Kníhy rozděleny a z latinské řeči v jazyk český, pro vzdělání pravé pobožnosti v lidu přeloženy, a nyní v nově vůbec vydány od M. Daniele Adama z Veleslavína v Starém Městě pražském. Léta Páně M. D. XCI.

bratří byl Diviš Slavata, oženěný s katoličkou Alžbětou z Hradce, ač sám byl po předcích vyznání podobojí. Sám navíc nejspíš přestoupil k Jednotě bratrské. Účastnil se bouří v roce 1547, za což mu bylo zabaven Kostelec s klášteřem sázavským, ves Tehov a Vrbčany.⁴⁵² Chlum a Košumberk si podržel, na Košumberce byl dokonce v domácím vězení. Později byl soudcem zemským a hejtmanem kraje chrudimského. Zemřel roku 1575. Z manželství pocházelo 8 synů, z nichž 4 však v mládí zemřeli, a 6 dcer.⁴⁵³ Pozůstalí synové se roku 1577 rozdělili následovně: Adam získal Čestín Kostel a vesnice jižně od Chlumu, Jindřich Košumberk, Albrecht Podlažice, Chrast a Jeníkov a Zachariáš Chroustovice.

Adam se ocitl po otcově smrti velmi brzy v dluzích. Veškerý svůj majetek zastavoval nebo přímo prodával. Nakonec mu zůstal jen skromný statek Rašovice. Byl komorním radou a radou dvorského soudu. V letech 1594-1601 hejtmanem německých lén. Poprvé byl ženat s Dorotou Kurcpachovou, podruhé se Sibylou z Mansfeldu. Měl řadu potomků, z nichž někteří přestoupili na katolickou víru již před rokem 1620, jiní byli pro protestantské postoje později potrestáni. Jeho nejznámějším potomkem byl však Vilém Slavata, který jakožto královský místodržící byl vyhozen roku 1618 z oken Pražského hradu. Zemřel roku 1616.⁴⁵⁴

Jindřich vyženil s Kunkou z Kácova statek Chropyni na Moravě, který však byl roku 1595 prodán. Býval soudcem zemským na Moravě, též královským radou⁴⁵⁵ a v letech 1580-1596 hejtmanem kraje chrudimského.⁴⁵⁶ Matouš Sokol mu věnoval spis *Štěstí vrtkavé*⁴⁵⁷ a Duchoslav Tugurinus epitaf ve spisu *Partis epicae*, kde ho chválí jako příznivce vzdělanosti a podporovatele literárních snah.⁴⁵⁸ Pečoval taktéž o školu bratrskou, kterou nechal zřídit na Košumberce již jeho otec Diviš. V novém paláci pro ni byla vyhrazena k tomu navržená místnost. Mezi žáky této školy patřil také Vilém Slavata i Albrecht z Valdštejna.⁴⁵⁹ K jeho úmrtí vyšel zásluhou Matěje Raddy sborník básní.⁴⁶⁰ Jindřichova vdova koupila Chroustovice pro syna Diviše Lacemboka a vdala dceru Boženu

---

⁴⁵¹ HALADA, *Lexikon české šlechty I.*, s. 143.

⁴⁵² *Ottův slovník naučný XXIII.*, s. 340.

⁴⁵³ Z dcer zde uveďme alespoň Majdalenu, která byla provdána za Jana ze Žerotína na Náměšti, podporovatele bratrské tiskárny, kterou dal přenést z Ivančic na svou tvrz Kralice. Po jeho smrti se stala manželkou Fridricha ze Žerotína na Židlochovicích, kterému Velešlavin věnoval vedle řady jiných velmožů *Kroniku novou o národu tureckém*.

⁴⁵⁴ *Ottův slovník naučný XXIII.*, Praha 1905, s. 341.

⁴⁵⁵ *Ottův slovník naučný XXIII.*, s. 341.

⁴⁵⁶ JENÍČEK, V.V., *Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1549-1599. Přehled dějin hradu a rodu*, Praha 1939, s. 25.

⁴⁵⁷ Knihopis č. 15.552.

⁴⁵⁸ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 409. Jedná se o č. IV 18.

⁴⁵⁹ JENÍČEK, *Jindřich Slavata na hradě Košumberce*, s. 35.

⁴⁶⁰ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 122.

za Jana Zejdlice ze Šenfeldu. Diviš byl politicky činný především v regionální správě, ale zastával i funkci truksaskou, tedy vlastně kráječe či stolovníka, což byla v této době funkce především čestná. Od roku 1618 stál při vzbouřených stavech, od nichž byl jmenován za vojenského komisaře v kraji chrudimském. Byl také rytmistrem ve vojsku stavovském, a proto byl roku 1623 odsouzen ke ztrátě všeho majetku, ale na přímlovu přátel nakonec přišel jen o polovinu.⁴⁶¹ Košumberk koupil Vilém Slavata, syn Adamův, pro osiřelého syna Divišova Jindřicha Viléma. Ten přestoupil ke katolictví a uplatnil se ve státní správě.

Albrecht studoval se svým bratrem Michalem († asi 1580) ve Vitenberku, odkud odešel za dalším vzděláním do Basileje.⁴⁶² Oženil se s roku 1579 s Annou Salomenou ze Smiřic, roku 1580 prodal Jeníkov. V Chrastu si postavil panské sídlo.⁴⁶³ Byl hejtmanem kraje chrudimského.⁴⁶⁴ Zemřel také brzy – roku 1599. K příležitosti jeho pohřbu bylo složeno několik latinských básní.⁴⁶⁵ Ze synů jej přežil Jindřich a Jan Albrecht. Jindřicha nacházíme mezi lety 1601 a 1603 na studiích ve Štrasburku s Karlem mladším ze Žerotína.⁴⁶⁶ Oženil se s Markétou Salomenou ze Smiřic, která se roku 1618 po smrti bratrově ujala statků smiřických. Když jí bylo odevzdáváno v únoru 1620 panství kumburské, zahynul i Jindřich při známém výbuchu na jičínském zámku. Potomci pak žili částečně v cizině (někteří se účastnili třicetileté války ve švédském vojsku), částečně na panství valdštejnském.

Zachariáš byl ženat s nejprve s Annou Křineckou z Ronova a od roku 1593 s Eliškou Robmháповou ze Suché. Veleslavín zde uvádí mezi jeho funkcemi hodnost truksasa. Umírá již roku 1599⁴⁶⁷ a statek je po něm prodán. Jeho syn Křištof Šťastný po protihabsburském povstání, do kterého se zapojil, odchází do Pernu a jeho statky Veliký Bašt a Bořanovice jsou v letech 1623-1638 zabrány.⁴⁶⁸

7. 8 Dedikace roku 1592

---

⁴⁶¹ *Ottův slovník naučný XXIII.*, s. 342.

⁴⁶² *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 121.

⁴⁶³ SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 331.

⁴⁶⁴ JENÍČEK, *Jindřich Slavata na hradě Košumberce*, s. 12.

⁴⁶⁵ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 122.

⁴⁶⁶ HRUBÝ, F., *Etudiants tcheques aux ecoles protestantes de l' Europe occidentale à la fin du 16e et au debut du 17e siècle*, Brno 1970, s. 209-210.

⁴⁶⁷ K brzké smrti Jindřicha, Albrechta a Zachariáše Slavatů viz. HRUBÝ, F., *Etudiants tcheque*, s. 84, pozn. 2.

⁴⁶⁸ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 519-520.

7. 8. 1 Karel starší ze Žerotína

BUENTING, Heinrich, Itinerarium sacrae Scripturae, to jest: Putování svatých.⁴⁶⁹

Knihopis 1361 a 1362.

)(3a

Urozenému pánu, panu Karlovi mladšímu z Žerotína, na Náměští, Dřevohosticích a Brandejse etc., pánu literního a poctivého umění milovníku, a patronu mně dobrotivě a laskavě příznivému.

)(6b

Ty tedy ozvláštní příčiny měl jsem, abych tuto českou knihu pod jménem Vaší Milosti na světlo vydal, ač i v tom se tajiti nemohu, že jsou mne v tom předsevzetí mém někteří obzvláště na mne laskaví páni a přátelé moji (: jako jmenovitě pan Václav z Kaliště a Ottersfeldu, orátor český při soudech zemských a vyšších na Hradě pražském, a pan Václav Lavín z Ottenfeldu, doktor a lékař pražský, kterýž také při Vaší Milosti ustavičně byl ve všech peregrinacích a jízdách do cizích zemí jako věrný Achates :) netoliko utvrdili, ale abych s dokonáním začatého díla pospíšil, nejednou napomínali, naději mi nepochybnou o Vaší Milosti učinivše, že toto mé, ač sprostné, však upřímné a ve vši uctivosti služebné ohlášení vděčně a laskavě přijíti ráčíte. V čemž, abyste se dobrotivě nakloniti, a mne s tou prací mou sobě milostivě poručena míti ráčili, za to Vaší Milosti snažně žádám.

Žerotínové byli moravskou rodinou, původem vladýckou, roku 1478 povýšenou do stavu panského, v 18. století do stavu hraběcího. Jméno pochází od vesnice Žerotín na Olomoucku. Kořeny rodu spadají do koce 12. století.⁴⁷⁰ Jako rod se ještě před společenským vzestupem přidali ke kalichu a zůstávali věrni, i když sloužili katolickým panovníkům. Nehlásili se však k jednomu směru, někteří zůstávali vyznáním podobojí, jiní se přikláněli k Jednotě bratrské.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Na všecku svatou Bibli obojího Zákona, rozdělené na dvě knihy. První kniha zavírá v sobě všecka putování a cesty svatých a Bohu milých otcův, patriarchův, soudcův, králův, knížat, prorokův a některých pobožných lidí, spočítané na míle obyčejné německé a české, s vypsáním zemí, krajin, měst, řek a vod, hor i údolí, o nichž se v Písmě zmínka činí, a vlastním vyložením slov aneb jmen jejich židovských i řeckých, místy i s doložením smyslu duchovního. Nazad přidáno jest Vysvětlení na knihu Jozue o rozdělení aneb rozlosování Země svaté mezi dvanáctero pokolení izraelské. A jiný Traktát o mincích a měrách, kteréž se v Písmích svatých připomínají, to všecko vydáno v jazyku německém od M. Henricha Buntinga, faráře v Grunově, a nyní v českém, od M. Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M. D. XCII.

⁴⁷⁰ HALADA, Lexikon české šlechty I., s. 189.

⁴⁷¹ ODLOŽILÍK, O., Karel starší ze Žerotína 1564-1636, Praha 1936, s. 15.

Karel ze Žerotína⁴⁷² (1564-1636) byl nejstarším synem Jana ze Žerotína a Marie, rozené Černohorské z Boskovic († 1574). Když ta zemřela, otec se oženil s Magdalénou Slavatovou z Chlumu a Košumberka. Otec Jan byl vychován v bratrské víře a utvrdil se v ní ve škole v Prostějově, kde se poznal s Janem Blahoslavem. Roku 1575 se postaral spolu s jinými moravskými šlechtici o povznesení bratrské školy v Ivančicích na úroveň, již měly podobné latinské školy v zahraničí. Když nebyla bratrská tiskárna v Ivančicích dostatečně chráněna, nechal ji přemístit do Kralic, kde vytiskla řadu knih za podpory Jana i jeho syna Karla.⁴⁷³ Jan sídlil střídavě v Brandýse nad Orlicí a v Náměšti, kde přestavbou staršího hradu v renesančním slohu získal důstojnou šlechtickou residenci. Vlastnil i řadu jiného majetku. Byl místodržícím nejvyššího komornictví, sudím markrabství moravského a hejtmanem brněnského kraje.⁴⁷⁴ Umírá již roku 1583 a zanechává po sobě dva nezletilé syny, každého z jiného manželství, Karla a Jana Divíše,⁴⁷⁵ který byl asi o 10 let mladší. Karel získal část Brandýsa, panství lomnické a rosické. Dlouhá léta pak sídlil na Rosicích, jejichž přestavbu, zahájenou otcem, Karel dokončil. Později dědil ještě po strýci Fridrichovi ze Žerotína, který byl potřetí ženat s jeho nevlastní matkou Magdalenou Slavatovou, za díl mu připadlo město a panství Přerov.⁴⁷⁶

Karel získal první vzdělání v Brně a Ivančicích.⁴⁷⁷ Asi roku 1579 se vydal na studia do Štrasburku, kde studoval na městské akademii Jana Šturma především řečnictví, matematiku a latinu.⁴⁷⁸ Odtud se odebral do Basileje, kde se seznámil s kalvínským teologem Janem Grynaem, s nímž později udržoval hojnou korespondenci. Na podzim 1582 odešel do Ženevy, kde na něj zapůsobil Theodor Beza, zdejší nástupce Kalvínův.⁴⁷⁹ Odtud společně s Karlem s Lichtenštejna a Jaroslavem Bubnou podnikl cestu po Francii⁴⁸⁰

---

⁴⁷² Starší od roku 1600.

⁴⁷³ ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína*, s. 15-16.

⁴⁷⁴ *Ottův slovník naučný XXVII.*, s. 817.

⁴⁷⁵ Jan studoval v Basileji. Za díl dostal Náměšť a Brandýs. Byl komorníkem arciknížat Matyáše a Maxmiliána, také hejtmanem kraje brněnského. Umírá bezdětný roku 1616, přičemž majetek odkazuje manželce Anně, dceři Kašpara Melichara ze Žerotína. *Ottův slovník naučný XXVII.*, Praha 1908, s. 818.

⁴⁷⁶ ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína*, s. 21.

⁴⁷⁷ V ivančické bratrské škole prostřednictvím vitemberského absolventa Esroma Rüdinger, který byl svými náboženskými názory velmi blízko Jednotě.

⁴⁷⁸ Doprovodem mu byl Vavřinec Cirkler, Slezan z Goldbergu, odchovanec luterské univerzity ve Vitemberce a žák Melancthonův. Dalším jeho průvodcem na cestách byl další absolvent vitemberské univerzity a pozdější lékař Václav Lavín z Ottenfeldu, původem z Opavy. *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 595. Pro mladé bratrské šlechtice byli i za hranicemi vybíráni především takoví učitelé, kteří by nepodlomili jejich víru. Proto byla samozřejmě dávana přednost univerzitám kalvínským nebo umírněně luteránským. Univerzita pražská byla z tohoto pohledu naprosto pomíjena.

⁴⁷⁹ Mezitím navštívil Itálii a na krátko se vrátil na Moravu. KALISTA, Z., *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999, s. 73.

⁴⁸⁰ Dostal se na dvůr Jindřicha Navarského a navázal s ním první kontakty.

a Anglii,⁴⁸¹ načež se přes Holandsko a Německo⁴⁸² vrátil do vlasti.⁴⁸³ Svých bohatých styků s přáteli v zahraničí později využil při péči o výchovu svých příbuzných a jiných mladých šlechticů, kterým zprostředkoval studia v cizině.⁴⁸⁴ Roku 1588 převzal dědictví a oženil se s Barborou, dcerou Arnošta Krajíře na Mladé Boleslavi, ochránce Jednoty bratrské v Čechách. Roku 1590 se vypravil do Francie, když předtím, v důvěře ve vítězství hugenotů, půjčil Jindřichovi IV. 40 000 tolarů. Kvůli nemoci manželky byl nucen se narychlo vrátit. Paní Barbora zemřela roku 1591 a zanechala dceru Bohunku. Karel tehdy doma zařídil nejnutnější a vrátil se do Francie. Po devíti měsících, kdy se účastnil především obléhání města Rouen, se zklamaně vrátil.

Aby zvrátil averzi, kterou jeho francouzský pobyt vyvolal především u katolické části domácí šlechty, účastnil se po nějakou dobu bojů proti Turkům na císařské straně. Roku 1595 se účastnil obléhání Ostřihomi. Po návratu se začal věnovat politicko-správním činnostem; byl moravským zemským sudím, direktorem peněz zemských. 1596 se znovu oženil s Eliškou, dcerou Jindřicha Václava Krajíře na Mladějovicích, ale manželka i malý synek opět zanedlouho umírají. Třetí ženou mu pak byla Kateřina Anna, dcera Viléma z Valdštejna na Heřmanicích, sestra Albrechta Eusebia z Valdštejna. Ale i ona po roce manželství umírá bezdětná. Roku 1599 byl obžalován z urážky majestátu moravským podkomořím Zikmundem z Ditrichštejna, ale tento proces zdárně ustál, také díky smrti žalobcově. Ve sporu císaře Rudolfa s bratrem Matyášem, postavil se na stranu druhého a snažil se pro tuto věc získat i české stavy, ale neúspěšně. Od roku 1608 byl moravským zemským hejtmanem a tento úřad složil roku 1615 po připojení knížectví opavského ke Slezsku, s čímž nesouhlasil. Za vypuknutí stavovského povstání zůstal pevně na straně císařově a od účasti zrazoval i moravské stavy. Když však došlo ke vpádu vojsk na Moravu, i zdejší stavové povstali a Žerotín byl obviněn z účasti na zradě. Po porážce povstání nechával na svých panstvích pobývat vypovězené kněžstvo, ale i to mu bylo později zakázáno.⁴⁸⁵ Po vydání patentu roku 1627 prodal velkou část svých statků Albrechtovi z Valdštejna a odstěhoval se do Vratislavi, odkud se občas vracel na zbylé statky v Čechách. Zemřel roku 1636 a pochován je v Brandýse nad Orlicí v rodinné

---

⁴⁸¹ Zde pobýval přímo na alžbětinském dvoře.

⁴⁸² Zde pobýval v Heidelbergu na dvoře falckrabat rýnských.

⁴⁸³ ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína*, s. 40.

⁴⁸⁴ KNOZ, T., *Karel starší ze Žerotína*, Praha 2005, s. 52-57.

⁴⁸⁵ Například i podporoval na studiích syny svého bratrance Ladislava Veleny ze Žerotína, když tomuto byly zkonfiskovány statky. *Rukověť humanistického básnictví* 5, s. 595.

hrobce. Hlavním dědicem se stal Karel Bruntálský z Vrbna, syn starší Žerotínovy dcery Bohunky a jejího prvního manžela Hynka z Vrbna, hejtmana opavského.⁴⁸⁶

Obrazem Žerotínových literárních zájmů byla jeho knihovna, kterou si vybudoval v Rosicích. O jejích rozměrech svědčí povzdechnutí samotného Žerotína: „Již nesmím vyhledávati počet kněh, ale místa pro ně, jelikož tíží jich můj zámek téměř se rozpukává.“⁴⁸⁷ Karel knihy kupoval a také rád přijímal dary a věnování od domácích i cizích spisovatelů. V jeho knihovně bylo zastoupeno především bohosloví, právo, státní věda, historie a geografie. Kromě češtiny a klasických jazyků byla zastoupena také francouzština a němčina.⁴⁸⁸ České knihy tvořily zvláštní celek, jehož základem byla sbírka, kterou zdědil po otci. Po roce 1626 přestěhoval celou knihovnu do Vratislavi.⁴⁸⁹

Žerotín podporoval autory inklinující k humanismu, ať již se hlásili k vyznání bratrskému nebo jinému evangelickému. Řada z nich mu vyjádřila vděčnost ve svých dedikacích.⁴⁹⁰ Z jeho literární činnosti jmenujme především ohromnou korespondenci,⁴⁹¹ která kromě bližšího poznání osoby Karla ze Žerotína přináší i pramen pro jednání moravského sněmu a zemského soudu. Výjimečný doklad o zážitcích z četby potom přináší listy Karla ze Žerotína přátelům v zahraničí. Je z nich zřejmé, že moravský velmož chápal knihu a tištěné slovo jako základní prostředek křesťanského, tedy mravního vzdělání harmonické osobnosti založené na humanitních ideálech. Zejména mladé šlechtice, kteří pobývali na kavalírských cestách v zahraničí, se snažil horlivě nabádat, aby se vyhýbali hříšnému světu dvorských zábav a aby si raději hleděli knih. Vybízeli je, aby se věnovali zejména latině, ale i francouzštině a češtině. Ve svých listech vyjadřoval názory na přečtené knihy a vlastní čtenářské názory srovnával s postoji jiných, jak se dozvídal z jejich listů. Zdá se, že zvláště z Francie dostával publikace náboženského, především kalvínského a politického charakteru, které by bylo možno označit moderním termínem jako recenzní výtisk; byl totiž žádán o jejich hodnocení.⁴⁹² V neposlední řadě je třeba zmínit alespoň okrajově Žerotínovu *Apologii* nebo *Obranu ku panu Jiříkovi z Hodic*, která vzniká roku 1605, kde vylíčil především, co mu po léta znechucovalo veřejnou práci a otevřeně pokáral vrstevníky, kteří mu vyčítali jeho politickou nečinnost.⁴⁹³

⁴⁸⁶ Ottův slovník naučný XXVII., s. 820-823.

⁴⁸⁷ ODLOŽILÍK, Karel starší ze Žerotína, s. 58.

⁴⁸⁸ K Žerotínově knihovně také KNOZ, Karel starší ze Žerotína, s. 183-198.

⁴⁸⁹ ODLOŽILÍK, Karel starší ze Žerotína, s. 58-59.

⁴⁹⁰ Rukověť humanistického básnictví 5, s. 596.

⁴⁹¹ BRANDL, V., *Spisy Karla staršího ze Žerotína I-III*, Brno 1870-1872. Cizojazyčné listy vydal DVORSKÝ, F., *Dopisy Karla st. z Žerotína (1591-1610)*, Praha 1904.

⁴⁹² RYANTOVÁ, Čtenář, s. 427.

⁴⁹³ ODLOŽILÍK, Karel starší ze Žerotína, s. 107.

7. 8. 2 Jiří Fuňka z Olivetu

ADRICHOMIUS, Christianus, Vypsání města Jeruzaléma i předměstí jeho.⁴⁹⁴

Knihopis 66.

A 2a

Urozenému panu Jiřímu Fuňkovi z Olivetu, Jeho Milosti Císaře římského, uherského a českého krále etc. Komory české sekretáři, Pánu a kmotru mně laskavě příznivému.

A 2a – A 2b

...vám také, můj zvláště příznivý pane a kmotře, dedikuji, oddávám a odsílám, aby Čechové naší čtouce, budou-li z toho míti jaký užitek, vám po Pánu Bohu, jako tomu, kterýž jste prvním toho díla při mně původem i také penězi pomocníkem byli, z toho děkovali, a vás také i v budoucích časích, však zůstanou-li po nás jací potomkové vděční, dobrým připomínali. Nebo slušné jest, kdož dobrodiní jiným činí, zvláště pak ochotně a štědře, aby také dobrodiní svého účasten byl, nemůže-li se státi s skutečným zisku a vynahrazení nákladu s výdělkem, ale aspoň v dobrém slovu a prokázání vděčnosti.

Jiří Fuňka, také Funk, se narodil roku 1545. Svou úřední dráhu zahájil roku 1565, kdy vstoupil do služby komorní. Po pěti letech se stal koncipistou, a roku 1583 sekretářem císařské komory. V této službě setrval 20 let a roku 1603 odešel na odpočinek. Jeho úmrtí dle Pamětí Mikuláše Dačického spadá do roku 1616 nebo 1617.⁴⁹⁵ Současníci si u něj cenili nejen obzvláštní píli a svědomitost při vykonávání úřadu, ale také vzácný vkus, zájem o literaturu a hudbu i štědrost ke spisovatelům a vzdělancům. Vyznání se mi u Jiřího Fuňky dohledat nepodařilo, ovšem vzhledem k jeho přídomku z *Olivetu* se můžeme pokusit alespoň o spekulaci. Vycházíme-li z předpokladu, že při volbě přídomku i erbovní figury mohl žadatel nebo příslušný úředník vycházet z žadatelova povolání nebo prostředí,⁴⁹⁶ pak nám Fuňkův přídomek může leccos napovědět. „Na hoře Olivetské“ neboli v Litomyšli fungovala kolem poloviny 16. století významná bratrská tiskárna.⁴⁹⁷ Roku 1603 oznámil pražské akademii svůj úmysl zříditi nadání ve výši 1000 kop grošů

⁴⁹⁴ Titul pokračuje: V jakémž způsobu bylo za času Krista Pána v celosti a slávě, prvé nežli je Římané dokonce vybojovali a zkazili. S pilností poznamenána jsou ta místa, na nichž Pán a Spasitel náš Jezus Kristus putoval a trpěl. Nyní nově z jazyka latinského v český přeložené od M. Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M.D.XCII.

⁴⁹⁵ Mikuláš Dačický z Heslova-Paměti, ed. PRAŽÁK, E., Praha 1955, s. 413 a 552.

⁴⁹⁶ FIALA, M.-KREJČÍK, T., *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001, s. 12.

⁴⁹⁷ BOHATCOVÁ a kol, *Česká kniha*, s. 156.

českých, z něhož by se měl vydržovat lektor historie. Stejnou částkou pamatoval též na týnské záduší. O poskytnutí hmotných prostředků vysokému učení se mluví též k roku 1608.⁴⁹⁸ Zjevně odkázal univerzitě i nějaké knihy.⁴⁹⁹ Je mu věnován překladatelem Janem Kocínem z Kocinětu ještě *Appendix, to jest Přídavek aneb doplnění Historie církevní, v němž se zavírá Historia o Eutychesovi kacíři a následovnicích bludu jeho*, který vyšel jako součást Cassiodorovy *Historie církevní* vytištěné roku 1594 u Daniela Adama.⁵⁰⁰ Ostatně mezi Kocínovými přáteli je jmenován i v *Rukověti humanistického básnictví*.⁵⁰¹

7. 9 Dedikace roku 1593

7. 9. 1 Magdalena Zilvarová⁵⁰²

MOLLER, Martin. Soliloquia de passione D.N. Iesu Christi.⁵⁰³

Knihopis 5931.

(:) 2a

Urozené paní, paní Magdaléně Zilvarové, rozené z Valdštejna a na Dubenci etc., paní mně u víře a lásce křesťanské dobrotivě a milostivě příznivé.

(:) 6b – (:) 7a

Takovou tedy, tak potřebnou, a jakž se naději, i užitečnou práci svou, kterouž jsem jakž při vykládání, tak při vytištění této skrovné a nepatrné knížky vedl, Vaší Milosti, urozená paní, paní mně laskavě a dobrotivě příznivá, připsati, a pod vaším jménem Vaší Milosti vydati sem umínil, netoliko proto, abych náležité a hodné vděčnosti své k Vaší Milosti za nejedna dobrodiní a milostivá přátelství přijatá dokázal (což jistě samo u mne k takovému úmyslu a ohlášení tomuto k Vaší Milosti dostatečné býti mohlo), ale také, že to v jistotě vím a znám, kterak horlivě Pána Ježíše Krista milovati, v něm svou všecku rozkoš, potěšení a kochání míti, o něm rádi slyšeti, mluvíti i také čísti ráčíte, vědouce o tom, že na

⁴⁹⁸ *Rukověť humanistického básnictví* 2, s. 177.

⁴⁹⁹ WINTER, Z., *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1622)*, Praha 1897, s. 136.

⁵⁰⁰ Knihopis 1470.

⁵⁰¹ *Rukověť humanistického básnictví* 3, s. 52. Je zde zmiňován společně s Janem Bannem, Kryštofem ze Schenkenberku a Erazimem Kvintem z Dromsdorfu, kterým všem je stejná kniha věnována taktéž.

⁵⁰² K Zilvarům je již věnována i pasáž výše.

⁵⁰³ Kterak jeden každý křesťan umučení a smrt Pána našeho Jezukrista v srdci svém k naučení potřebnému i potěšitelnému rozjímatí, a toho jak k životu křesťanskému, tak i smrti blahoslavené užívati má. Nazad přidáno kázání sv. Bernharda o témž umučení Páně, a Historia o smrti sv. Jeronýma, učitele křesťanského, kterak se k smrti své strojil. Vše nyní vnově z německého a latinského jazyka přeloženo a vydáno od Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M.D.XCIII.

něm a na jeho pravé známosti i zásluze všechno lidské dobré spasení a život věčný nepochybně záleží.

Magdaléna, dle tónu předmluvy pravděpodobně osobní známá Adamova, byla dcerou Jiřího z Valdštejna, provdala se za Karla Zilvara z Pilníkova. Ten získal po smrti otce Jana Žirec. Dubenec koupil od strýce Adama v roce 1571. Zemřel 1580. Dědili po něm manželka Magdaléna z Valdštejna statek Dubenec a právo na Žirci do roka bydlet, a strýc Adam všechnen ostatní statek.⁵⁰⁴ Posledním pořízením odkázala Magdaléna tvrz Dubenec svým sestrám Jitce, Barboře a Kateřině. Z dotčených sester dočkala se nejdelšího věku Barbora, a proto držela Dubenec nakonec sama. Roku 1604 jej odkázala synovcům, synům Hannibala z Valdštejna.⁵⁰⁵

7. 10 Předmluvy roku 1594

7. 10. 1 Vít Flavín z Rottenfeldu⁵⁰⁶

Bratři Jan mladší a Přech z Hodějova

EUSEBIUS Pamphili, Historia církevní Eusebia Pamfila, biskupa cesarienského v Palestýně, na knihy desaterý rozdělená. Též Eusebia Pamfila o životě nejsvětějšího císaře Konstantýna Velikého knihy čtyři.⁵⁰⁷

Knihopis 2390.

A 6b

Z nichžto první jest urozený pan Vít Flavín z Rotnfeldu a na Pokraticích, místosudí dvorský Království českého, pan kmotr můj příznivý, kterýž z zvláštní náchylnosti k své milé vlasti, jak zdravou radou a otcovským napomenutím, tak i štědrou pomocí hotových peněz mne k tomu měl a ponoukl, abych takovou práci před sebe vzal; připověděv i dále mne v nedostatcích mých neopouštěti. Potom přičinili k témuž svůj také fedruňk urození a stateční rytíři pan Jan mladší a pan Přech, vlastní bratři z Hodějova a na Tloskově, Milevště, Lčovicích a Maršovicích, urozeného a statečného rytíře pana Bernharta staršího

⁵⁰⁴ SEDLÁČEK, *Hrady... V.*, s. 95.

⁵⁰⁵ SEDLÁČEK, *Hrady... V.*, s. 88.

⁵⁰⁶ Tato osoba je již zpracována výše. Viz. kapitola 7.2.1.

⁵⁰⁷ Titul pokračuje: Nyní nově z řeči latinské v českou s pilností přeložená od Jana Kocína z Kocinětu, předního písaře radního v Menším Městě pražském. A vytištěna prací a nákladem M. Daniele Adama z Veleslavína, v Starém Městě pražském. Léta posledního věku M.D.XCIII.

*z Hodějova etc. Jeho Milosti císařské rady synové, kteříž také zvěděvše o tomto mém začatém předsevzetí, týmž úmyslem se ke mně v lásce své pronesli, a nedostatku v nákladích trpěti nedopustili.*⁵⁰⁸

Hodějovští z Hodějova byli českou vladyckou rodinou, která přijala jméno po statku Hodějov u Volyně. Byli příbuzní s vladyky s Čestic.

Jan Hodějovský (1496-1566) získal vzdělání ve Slezsku a v Sasku. Od roku 1537 vykonával po 18 let funkci místosudího království českého.⁵⁰⁹ Zakoupil Řepici, kterou přestavěl v renesančním slohu, založil zde velikou knihovnu⁵¹⁰ a vytvořil kolem sebe kroužek humanistů. Dal podnět k sepsání Hájkovy *Kroniky české*. Stal se také štědrým mecenášem básníků.⁵¹¹ Od přátel byly mu připsány četné básně, k řadě z nich dal i přímý podnět ke vzniku. Většinu z nich později vydal tiskem.⁵¹² Jakožto ctitel veršů dal na vysokém učením pražském založit stolicí básnictví. Byl čtyřikrát ženat, ovšem přečkala ho jediná dcera. Po její smrti tato větev rodu vymřela.

Bernard,⁵¹³ otec bratří Jana a Přecha, pocházel z pošlosti chotětické. Oženil se s Johankou z Čestic, po níž zdědil všechno jmění čestické, dále zdědil Tloskov a přikoupil Milevsko a Maršovice. Sedláček uvádí, že byl milovníkem literatury a vlastnil sbírku starých biblí.⁵¹⁴ Když zemřel roku 1595, zůstaly po něm dvě dcery a synové Jan a Přech. Jan se obíral především knihami lékařskými, ale zemřel brzy po otci ještě téhož roku. Jeho účast na sněmu roku 1585.⁵¹⁵ Dědici majetku se tak stal Přech a synovec Smil, syn Janův, kterého měl s manželkou Markétou Vencelíkovou z Vrchovišť.⁵¹⁶ Přech byl přijat roku 1601 do panského stavu. Vlastnil Milevsko, Konopiště, Týnec a Lčovice.⁵¹⁷ Za manželku měl Dorotu Hrzánovou z Harasova. Opustil katolické náboženství a dal se okázale na víru

⁵⁰⁸ Předmluva je jako celek dedikována „věrným a pobožným Čechům“.

⁵⁰⁹ *Ottův slovník naučný XI.*, s. 427.

⁵¹⁰ MARTÍNEK, J., *O knihovně Jana st. Hodějovského*. In: Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory, s. 219-238.

⁵¹¹ HALADA, *Lexikon české šlechty I.*, s. 57.

⁵¹² Sbírkou, kterou výborem z těchto básní vydal, již uspořádal Jiří Handsch z Limuz a Tomáš Mitis, sbírku s názvem *Farrago*. Začala se tisknout roku 1561. Vyšly celkem 4 části v Praze u Jana Kantora.

⁵¹³ Jeho bratrem byl Bohuslav, který byl nadějným básníkem, ovšem zahynul roku 1552 na vojenském tažení u Trevíru. Více o něm viz: HEJNIC, J., *Dva humanisté v roce 1547*, Praha 1957.

⁵¹⁴ *Ottův slovník naučný XI.*, s. 421.

⁵¹⁵ *Sněmy české VI.*, s. 606, č. 346.

⁵¹⁶ Získal Tloskov a Vlksice. Dostalo se mu dobrého vychování. Později skládal básně. Činně se účastnil vzpoury roku 1620, takže po její porážce uprchl ze země a žil v Haagu, kde byl komorníkem Fridricha Falckého. V nepřítomnosti byl odsouzen ke ztrátě „cti, hrdla a statků“. MYSLIVEČEK, *Erbovník I.*, s. 47.

⁵¹⁷ MYSLIVEČEK, *Erbovník I.*, s. 47.

Jednoty bratrské.⁵¹⁸ Byl ve styku s básníkem Jiřím Carolidesem, který mu roku 1593 věnoval dílo *Satellitum*⁵¹⁹ a 1597 věnoval sbírku latinských epigramat *Farrago symbolica sententiosa, perpetuis distichis explicata et in quinque centurias tributa*.⁵²⁰ Věnování Přechovi nacházíme jak ve spisech latinských, tak českých.⁵²¹ Za všechny jmenujme alespoň *Kalendář hospodářský a kancelářský*⁵²² Petra Konstantina z roku 1604 či *Kalendář hospodářský*⁵²³ dedikovaný Martinem Bacháčkem z Nauměřic roku 1606. K narození a úmrtí jeho dcery byly vydány latinské sborníky. O tom, že si s Danielem Adamem byli blízcí vypovídá i fakt, že tiskař svou poslední vůlí z roku 1599 jmenuje Přecha na prvním místě mezi poručníky svých nedospělých dětí.⁵²⁴ Sám Přech umírá roku 1610. Kromě dcer Johanky (manžel Vilém z Roupova) a Markéty (manžel Adam ml. Budovec), přečkalo otce pět synů, z nichž nejstarší Bernard a Jan Jiří byli dvojčata. O Přechovi, Smilovi, Bohuslavu a Adamovi z Hodějova máme k letům 1612-1613 doloženo studium na univerzitě v Bale.⁵²⁵ Bratr Přech⁵²⁶ zemřel již roku 1617. Adam byl do roku 1618 ve službách francouzského krále.⁵²⁷ Ostatní bratři přišli pro účast na vzpouře o veškerý majetek a našli bychom je ve službách švédských či dánských.⁵²⁸

7. 10. 2a Petr Vok z Rožmberka⁵²⁹

Fridrich ze Žerotína a na Židlochovicích

LEUNCLAVIUS, Johannes, Kronika nová o národu tureckém, na dva díly rozdělená.⁵³⁰
Knihopis 4823.

⁵¹⁸ JIREČEK, J., *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinskí básníci tovaryšstva jeho*, Praha 1884, s. 14.

⁵¹⁹ *Rukověť humanistického básnictví 2*, s. 312.

⁵²⁰ Vyšla roku 1597 u Daniela Adama.

⁵²¹ Knihopis č. 929 a č. 14 151.

⁵²² Knihopis č. 4310.

⁵²³ Knihopis č. 926.

⁵²⁴ AHMP, rkp. 2205, fol 241. Přetiskuje TEIGE, *Adamové z Veleslavína*, s. 494. Mezi dalšími je jmenován i Václav Kaliště z Ottersdorfu a Jan Kocín z Kocínětu.

⁵²⁵ HRUBÝ, *Etudiants tcheques*, s. 201.

⁵²⁶ Studoval na univerzitě v Herbornu, později v Siegen, Marburku a Heidelbergu.

⁵²⁷ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 147.

⁵²⁸ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 147-156.

⁵²⁹ Petr Vok je již zpracován výše. Viz. kapitola 7.1.3.

⁵³⁰ Titul pokračuje: V prvním vypravuje se o původu, začátcích, zrostu, správě, moci, válkách, ctnostech i nešlechtnostech a poslušnosti knížat Osmanských, od prvního Osmana Chana, a do léta Páně M.D.L., jakž to vše sami Turci jazykem svým sepsali. V druhém doplňuje se tato Kronika o věcech tureckých, kteréž se zběhly od léta menšího počtu padesátého, až do léta devadesátého. Vydaná v jazyku latinském a německém od Jana Kocína z Kocínětu a Daniele Adama z Veleslavína. Nazad přidány jsou dvě jízdy Augeria Busbekia do Konstantinopole, a odtud do Amasie. Item, Napomenutí jeho a správa, proč a jak by se křesťané k válce proti Turkům hotoviti měli. Léta Páně M.D.XCIII.

)*(2a

Vysoce urozenému pánu, panu Petrovi Vokovi z Rožmberka, na Českém Krumlově a Bechyni, správci a vladaři domu Rožmberského, a urozenému pánu, panu Fridrichovi z Žerotína, na Židlochovicích, Jeho M.C. radě a hejtmanu Margkrabství moravského, Jeho Milosti Císařské nařízeným nejvyšším nad lidem jízdným i pěším, z Království českého a z Margkrabství moravského do Království uherského vypraveným, panům nám milostivě a laskavě příznivým, Jich Milostem.

)*(6b

Což také nyní s pomocí Boží pod slavným jménem V.M., páni milostiví, činíme, a takovou práci společně V.M. připisujeme a dedykujeme, nejvíce za tou příčinou, že v tomto obecném a veřejném tažení proti ukrutnému nepříteli Turku, zřízení jsouce od J.M. Císařské za nejvyšší nad lidem jízdním i pěším, z Království českého a Margkrabství moravského do Uher vypraveným největší práci na sobě nésti ráčíte.

Fridrich ze Žerotína byl posledním představitelem napajedelské větve Žerotínů, jejímž zakladatelem byl Bernard, žijící v druhé polovině 15. století. Jeho otcem byl Pavel ze Žerotína, matkou Eliška z Kunovic. Sídlil střídavě na Židlochovicích a Přerově.⁵³¹ Za císařů Karla V., Ferdinanda I. i Maxmiliána II. se vycvičil především vojensky, sloužil při císařském dvoře a ve Španělsku. Rudolfovi II. sloužil na uherských bojištích, kde dohlížel na stavbu nové pevnosti v Ujváru na Dunaji. Po návratu domů obdržel hodnost válečného rady,⁵³² byl také postupně nejvyšším nad tisícem německých jezdců, nejvyšším hejtmanem nad lidem vojenským markrabství Moravského a u arciknížete Maxmiliána hofmistrem, což je pozoruhodné, uvážíme-li především, to že zůstal věrný tradičnímu rodovému bratrskému vyznání.⁵³³ V letech 1594-1598 pak byl i hejtmanem zemským a místodržícím nejvyššího komornictví. Koupil Židlochovice, držel Napajedla, Tloskovice, Uherčice, Mořice a Přerov. Ve své generaci měl pověst jednoho z největších cestovatelů. Proti mysli mu nebyla ani cesta na severní břeh Afriky. I jeho knihovna v Židlochovicích svědčila o velkém zálibení v cestopisech, atlasech a mapách.⁵³⁴ Jeho první choť Majdaléna pocházela z moravského rodu ze Zástřizl, druhou byla Isabella z Bogleie a třetí Majdaléna Slavatová z Chlumu, ovdovělá ze Žerotína.⁵³⁵ Zemřel roku 1598 bez dědiců.

⁵³¹ ODLOŽILÍK, Karel starší ze Žerotína, s. 17.

⁵³² MAŤA, Svět..., s. 400.

⁵³³ MAŤA, Svět..., s. 409.

⁵³⁴ KNOZ, Karel starší ze Žerotína, s. 47.

⁵³⁵ Ottův slovník naučný XXVII., s. 815.

Věnování *Kroniky nové o národu tureckém* vedle Petra Voka, který byl stejného roku jmenován nejvyšším velitelem v protitureckém tažení českých stavů do Uher,⁵³⁶ Fridrichu ze Žerotína, toho času veliteli moravského vojska, bylo logickým krokem. Kronika sice nemohla změnit povahu nadcházející výpravy a ani nedokázala vyburcovat Čechy ke větší angažovanosti v protitureckém boji, plnila však svůj úkol jinak; stala se důležitým zdrojem poznání a posílila vědomí, že osmanské výboje nejsou apokalyptickým projevem božího hněvu, nýbž součástí zápasu o politickou nadvládu a že se jim lze bránit.⁵³⁷ Výrazný vzestup počtu děl, jejichž námětem byli Turci a turecká tematika souvisel především se zintenzivněním bojů na východní hranici habsburského soustátí. Knihtisk přirozeně kryl hlad po informacích z oblasti, se kterou se lidé začali běžně setkávat. V průběhu 16. století bylo v evropských tiskárnách vytištěno více než 2 500 děl s tureckou tematikou.⁵³⁸

7. 10. 2b Jan nejst. z Valdštejna a na Sedčicích

Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu

Jan Malovec z Malovic na Kamenici a Chýnově

Křištof Vratislav z Mitrovic na Lochovicích

)(2a⁵³⁹

Urozeným panům panům, panu Janovi nejstaršímu z Valdštejna na Sedčicích, nejvyššímu komorníku Království českého etc., panu Hertvíkovi Zejdlicovi z Šenfeldu na Zvoleněvsi a Chocni etc., Její Milosti císařové, jakožto královny české, měst v Království českém podkomořímu, urozeným a statečným rytířům, panu Janovi Malovcovi z Malovic na Kamenici a Chejnově etc., a panu Křištofovi Vratislavovi z Mitrovic na Lochovicích, Jeho Milosti císařské radám a nařízeným lidu jízdného i pěšího, z Království českého do Uher vypraveného u města Znojma kommisarům a mustřhenům, pánům nám milostivě a dobrotivě příznivým.

Páni z Valdštejna patří mezi nejstarší české šlechtické rody. Svůj původ odvozovali od Markvarticů. Od 14. století se bohatě rozrůstali co do počtu potomstva v mnoha rodových větvích. Majetkově na tom však příliš dobře nebyli, nejvíce majetku získali až

⁵³⁶ BŮŽEK-HRDLÍČKA a kol., *Dvory velmožů*, s. 14, ač se tomu snažil vyhnout. Nicméně česká hotovost nebyla do boje přímo nasazena.

⁵³⁷ PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 297.

⁵³⁸ VESELÁ, *Knihy*, s. 168.

⁵³⁹ Dedikace druhého dílu, oba vyšly současně, v knihopisu jsou uvedeny pod stejným číslem. Obě dedikace jsou podepsané jak Danielem Adamem, tak Janem Kocínem z Kocinětu.

v 17. století.⁵⁴⁰ Dle Sedláčkova dělení pocházel Jan z újezdské větve skalské pošlosti. Byl synem Albrechta z Valdštejna. Sedčice koupil roku 1575.⁵⁴¹ Politickou dráhu začínal jako hejtman Menšího Města pražského v letech 1565-1577.⁵⁴² Roku 1577 postoupil do úřadu nejvyššího sudím dvorskýho.⁵⁴³ V letech 1585-97 pak byl nejvyšším komorníkem.⁵⁴⁴ Zemřel kolem roku 1597 bezdětný a dědil po něm Adam starší z Valdštejna.

Zejdlicové ze Šenfeldu byli starou rytířskou rodinou, jež má pravděpodobně společné předky s Bechyni z Lažan, kteří přišli do Čech ze Slezska. Hertvíkův otec Jiří držel hrad Homoli v Kladsku, dále pak Nelahozeves, Zvoleňeves, Stochov, Lány, Řitku a další statky. Za manželku měl Markétu z Bělé. Zemřel asi roku 1572. Dle jeho synů se rod rozdělil na pošlost encovanskou a polenskou, jejímž zakladatelem byl právě Hertvík. Roku 1545 studoval v Jihlavě s Martinem Bacháčkem, svým pedagogem, potom se dostal ke dvoru arciknížete Ferdinanda, s nímž podnikl výpravu do Uher. Po smrti otcově se vrátil domů a účastnil se zasedání sněmů,⁵⁴⁵ komorních i zemských soudů, byl radou české komory a asi od roku 1579 radou královským.⁵⁴⁶ Okolo roku 1584 vrchním hejtmanem královských panství, pak podkomořím králové a hejtmanem německých lén.⁵⁴⁷ Roku 1580 byl povýšen do panského stavu. Za díl měl Zvoleněves a další statky během života koupil. Za manželku měl Markétu Zárubovou z Hustiřan. Týkají se jej literární dedikace a zmínky v převážně latinských sbornících, jejichž autory jsou Campanus, Carolides, Codicill, Philomates či Stolinský.⁵⁴⁸ Kromě výše zmíněné *Kroniky nové* je mu dedikován i *Výklad erbovní piktůry* od Matouše Walkmberského vydaný roku 1590,⁵⁴⁹ překlad Buchholtzerova *Rejstříku historického* z roku 1596⁵⁵⁰ či vydání *Bible* Lukáše Osiandera z roku 1599.⁵⁵¹ Hertvík zemřel roku 1603. Měl syny Jana, Hertvíka ml.(† 1601) a Rudolfa V roce 1593 studovali v Lipsku, roku 1595 jsou zapsáni na studiích v Altdorfu⁵⁵² Zde byl jejich

---

⁵⁴⁰ SKALICKÁ, E., *Šlechtické rody na Rakovnicku*, Rakovník 1998, s. 133.

⁵⁴¹ SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 788.

⁵⁴² MAŤA, *Svět...*, s. 807.

⁵⁴³ *Sněmy české V.*, s. 81, č. 50 a následující dokumenty, je uveden také v seznamu relátorů na s. 118.

⁵⁴⁴ PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 371.

⁵⁴⁵ Například: *Sněmy české V.*, s. 314, č. 162.

⁵⁴⁶ *Sněmy české V.*, s. 312, č. 162 i jinde.

⁵⁴⁷ *Ottův slovník naučný XXVII.*, s. 525.

⁵⁴⁸ *Rukověť humanistického básnictví 5*, s. 593.

⁵⁴⁹ Knihopis č. 16.920.

⁵⁵⁰ Knihopis č. 1366.

⁵⁵¹ Knihopis č. 6660.

⁵⁵² HRUBÝ, *Etudiants tchèque*, s. 245.

vychovatel Daniel Lucinus ze Sušice.⁵⁵³ Jan se později oženil s Boženou Slavatovou, ovšem zemřel již roku 1612. Rudolf se zúčastnil protistavovské vzpoury a jeho statky byly zkonfiskovány.⁵⁵⁴

Jan Malovec na Kamenici a Chýnově (1549-1598) podle Sedláčkova dělení⁵⁵⁵ pocházel z chýnovské větve Malovců z Chýnova. Jeho otcem byl Zdeněk Malovec a matkou Mandalena z Leskovce, po které Jan zdědil Kamenici.⁵⁵⁶ Zdejší zámek představoval. Za manželku měl Mandalénu z Lisova.⁵⁵⁷ Roku 1577 přijel do Prahy na pohřeb císaře Maxmiliána.⁵⁵⁸ Účastnil se zasedání zemských sněmů.⁵⁵⁹ Byl císařským radou a soudcem zemským.⁵⁶⁰ Majetek přešel na jediného syna Michala, který zemřel pravděpodobně neženat brzy po dosažení své plnoletosti roku 1604. Majetek tak přešel na Janovu dceru Annu Mandalenu († 1615) a jejího manžela Zikmunda Vencelíka z Vrchovišť.⁵⁶¹

Jméno Vratislav bylo původně osobní. V tomto významu se vyskytuje ještě ojediněle i v 16. a 17. století u členů rodu vladycké rodiny, kteří se po zakoupení statku Mitrovice před polovinou 15. století podepisovali jako Vratislavové z Mitrovic. Nejstarším historicky prokazatelným členem rodu je Vratislav, který žil ve druhé třetině 15. století. Od jeho tří vnuků, Jana, Vratislava a Václava, se rod rozrostl na několik větví a těžiště rodu se přeneslo do krajiny podbrdské.⁵⁶²

Křištof pocházel z pošlosti skřípelské.⁵⁶³ Jeho otcem byl Václav Vratislav z Mitrovic, který držel Skřípel a část Mníšku pod Brdy. Křištof měl za ženu Alenu Pušovu z Michlstorfu, vdovu po Mikuláši Valtrovi z Valtršperka, s níž získal Lochovice.⁵⁶⁴ Byl královským radou a v letech 1605 - 1612 druhým purkrabím hradu Karlštejna ze stavu rytířského.⁵⁶⁵ Roku 1612

---

⁵⁵³ *Rukověť humanistického básnictví* 5, s. 593.

⁵⁵⁴ BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 932-934.

⁵⁵⁵ *Ottův slovník naučný* XVI., s. 724.

⁵⁵⁶ SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 394.

⁵⁵⁷ SEDLÁČEK, *Hrady...IV.*, s. 174.

⁵⁵⁸ Sněmy české V., s. 125, č. 74;

⁵⁵⁹ Sněmy české V., s. 182, č. 103.

⁵⁶⁰ SEDLÁČEK, *Hrady...IV.*, s. 285.

⁵⁶¹ *Ottův slovník naučný* XVI., s. 724.

⁵⁶² TRÍSKA, K., *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503-1897*, České Budějovice 1963, s. 1.

⁵⁶³ *Ottův slovník naučný* XXVI., s. 1003.

⁵⁶⁴ SEDLÁČEK, *Hrady...VI.*, s. 214.

⁵⁶⁵ PALACKÝ, *Soupis současný*, s. 381.

odkázal univerzitě 1000 kop.⁵⁶⁶ Jáchym z Těchenic jemu i jiným věnoval svůj spis *E divi Iustiniani institutionibus*,⁵⁶⁷ u příležitosti jeho smrti vyšel sborník latinských veršů. Protože neměl potomky, odkázal před svou smrtí roku 1612 panství Lochovice strýci Václavovi.⁵⁶⁸

7. 11 Předmluvy roku 1595

7. 11. 1 Markéta z Vrchovišť

Dorota z Harasova⁵⁶⁹

MATTIOLI, Pierandrea, Apatéka domácí.⁵⁷⁰

Knihopis 5414.

A 2a

Urozeným paním, paní Markétě Hodějovské z Vrchovišť a paní Dorotě též Hodějovské z Harasova, manželkám urozených a statečných rytířův, pana Jana a pana Přecha, vlastních bratří z Hodějova na Klášteře Milivském a Lčovicích, paním nám v víře křesťanské příznivým.

A 7b

Vám pak a pod jménem vašim, urozené paní, knížku tuto lékařskou, aneb Apatéku domácí, za tou příčinou vůbec vydáváme, že majíce známost s urozenými a statečnými rytíři, pány manžely vašimi, a mnohou náklonnost přátelskou, i s prokázáním nejedněch k sobě dobrodiní, s častého s nimi promlouvání i k tomu jsme vyrozuměli, že s uměním tímto lékařským, s bylinkami, kořením, květy, pálením vod i skládáním lékův rády a s obzvláštní rozkoší obíráte...

A 8b

Přivedli jsme sobě ku paměti i to, a z toho příčinu vzali, abychom knížku tuto vám a jménům vašim připsali, že pani manželé vaši od některého času žádostivi toho jsou, a o to s námi jednali, ano i fedruňkem svým a skutečnou pomocí nám se laskavě nakázali, abychom před sebe vzali knihu lékařskou dosti velikou...

⁵⁶⁶ WINTER, *Děje vysokých škol*, s. 123.

⁵⁶⁷ *Rukověť humanistického básnictví* 5, s. 539.

⁵⁶⁸ SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 560.

⁵⁶⁹ Janovi i Přechovi z Hodějova je věnována již kapitola 7.10.1 výše.

⁵⁷⁰ V kteréž se zavírají a vypisují rozličná lékařství, snadná k přistrojení, proti všelijakým neduhům těla lidského i oudův jeho, od hlavy až do noh, vnitřním i zevnitřním, i také některým nedostatkům hovadským a jiným věcem k hospodářství náležejícím. Z německého Herbáře doktora Petra Ondřeje Matthiola sebraná, a nyní v jazyku českém vůbec vydaná od d/oktora/ Adama Hubera z Risenbachu a M/istra/ Daniele Adama z Veleslavína. Léta Páně M.D.XCV.

7. 12 Předmluvy roku 1596

7. 12. 1 Petr Vok z Rožmberka⁵⁷¹

Adam z Hradce

MATTIOLI, Pierandrea, Herbář aneb Bylinář vysoce učeného a vznešeného pana doktora Petra Ondřeje Mattioli.⁵⁷²

Knihopis: 5417.

(*) 3b

Vysoce urozenému pánu, panu Petru Vokovi z Rožmberka, pánu a vladaři slavného domu Rožmberského a na Českém Krumlově, a urozenému panu, panu Adamovi z Hradce na Hradci, Hluboké a Telči, Jeho Milosti císaře římského radě a nejvyššímu purgrabi pražskému. Pánům nám milostivých, a ochráncům dobrotivě příznivým, Jich Milostem.

(*) 5a – (*) 5b

Druhé, že dobré a svaté paměti vysoce urození páni, pan Vilém z Rožmberka, nejvyšší purgkrabě pražský, a pan Joachim z Hradce, nejvyšší kancléř Království českého, přední mezi stavem panským původové a fedrovníci byli vydání Herbáře Mattioliho českého...Jejichžto Vaše Milost dědicové a náměstkové býti ráčíte, jakožto vlastních pana bratra a otce, ne z strany samého zboží a statku, ale i v ctnostech, a jakožto nepochybujeme, i v tom šlechetném milování a počestném oblibování sobě Rei et scientiae herbariae. A protož neviděla se nám komu jinému Herbář tento obnovený nežli Vaším Milostem oddati, v té celé důvěrnosti a naději, že jej dobrotivě oblíbíte, a s tímto pokorným v služebné uctivosti ohlášením naším v laskavou ochranu přijíti, naši pak milostiví Mecoenates a páni býti ráčíte.

Rod pánů z Hradce byl plných čtyři sta let, od počátku 13. do počátku 17. století, vedle pánů z Rožmberka druhou nejvýznamnější větví jihočeského rodu Vítkovců. Nejpozději od roku 1320 sídlil na hradě Jindřichově Hradci a od roku 1339 trvale též na

---

⁵⁷¹ Je již zpracován výše. Viz. kapitola 7.1.3.

⁵⁷² Nyní zase přehlednutý a mnohými pěknými novými figúrami, též i užitečnými lékařstvími a obzvláštní pilností rozhojnění a spravenými skrze Joachima Kramera, v slavném městě Norberce lékaře a doktora. Z německého pak jazyku v český přeložený od Adama Hubera z Rysnbachu, d., Daniele Adama z Veleslavína. Nazad spravena jsou hojná registra bylin v rozličných jazycích, ano i neduhů lidských a lékařství proti nim užitečných. Tlačeno v Starém Městě pražském. M.D.XCVI.

Telči. Užíval erb zlaté pětিলisté růže.⁵⁷³ Za vlády posledních Přemyslovců a Lucemburků ve 13. a 14. století zasáhli představitelé rodu několikrát výrazně do historie českého středověkého státu. Získali postupně a zčásti opět ztratili rozsáhlé statky v jižních Čechách a na jižní Moravě.⁵⁷⁴ Ty však byly od roku 1354 rozděleny nejprve mezi čtyři bratrské linie, později mezi dvě rodové větve: hradecko-telčskou a řečicko-velhartickou.⁵⁷⁵ Jejich příslušníci patřili mezi důležité politické osobnosti jednotlivých mocenských frakcí, které se střetly v průběhu husitské revoluce.

Strůjcem nového rozkvětu pánů z Hradce se stal Jidřich IV. z Hradce, kterému se podařilo vytvořit z panství Jindřichův Hradec a panství Telč rozlehlé kompaktní velkostatky nového typu, jež položily základy rodového vrchnostenského podnikání. Dosáhl na nejvyšší zemské úřady – v letech 1485 byl nejvyšším komorníkem, 1503-1507 nejvyšším purkrabím pražským. Jeho jediným synem byl Adam I. z Hradce, který roku 1523 dosáhl úřadu nejvyššího kancléře království českého. Roku 1526 se významně angažoval za zvolení Ferdinanda I. českým králem, čímž založil novou společensko-politickou orientaci pánů z Hradce, která přetrvala až do vymření rodu.⁵⁷⁶ Zatímco Rožmberkové si vždy udrželi jistý odstup od habsburského trůnu a dvora, daný vědomím vlastního výjimečného postavení prvního a nejbohatšího českého šlechtického rodu, pánové z Hradce se velmi těsně přimkli k politice Ferdinanda I. a jeho nástupců.⁵⁷⁷ Adam I. za život podpořil jediné literární dílo, jímž byla minuce Pavla Olivetského na rok 1526.⁵⁷⁸ Za ženu měl Annu z Rožmitálu.

Adamův starší syn Jáchym, otec Adama II., byl v letech 1533-1545 vychováván na dvoře Ferdinanda I., kde se stal pážetem královny Anny Jagellonské a poté komorníkem a spolužákem arciknížat Maxmiliána a Ferdinanda. Spolu s nimi kromě výuky absolvoval i kavalírské cesty do Itálie, Francie a Nizozemí, rovněž válečné tažení a pobyt ve vojenském ležení v Uhrách. Jáchymovy věrné služby Ferdinandovi I. přispěly k jeho rychlé politické kariéře. V pouhých 27 letech se po dvouletém působení ve výnosné funkci karlstejského purkrabí (1551-1553) stal roku 1554 nejvyšším kancléřem,⁵⁷⁹ členem císařské tajné rady

---

⁵⁷³ Jenž se po polovině 16. století ocitl na srdečním štítu položeném na čtvrceném štítě s růžovým věncem, děleným polem zlatým a červeným, zlatou kotvou a zlatým korunovaným písmenem SEDLÁČEK, *Českomorovská heraldika*, s. 9-10.

⁵⁷⁴ Deštnou, Drahov, Hořepník, Kardašovu Řečici, Kozi hrádek, Počátky, Žirovnici, Horažďovice, Velhartice, Strmilov, Studenou, Slavonice, Bílkov, Dačice a další.

⁵⁷⁵ Velhartická větev vymírá roku 1453.

⁵⁷⁶ PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 9-80.

⁵⁷⁷ LEDVINKA, V., *Adam II. z Hradce a poslední pání z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*. In: *Opera Historica* 6/1998, s. 15.

⁵⁷⁸ HRDLÍČKA, *Literární mecenát*, s. 354.

⁵⁷⁹ *Ottův slovník naučný* XI., s. 732.

(1557) a byl vyznamenán i řádem zlatého rouna.⁵⁸⁰ Od Ferdinanda I. získal rovněž do dědičného vlastnictví jedno z největších jihočeských panství – Hlubokou. Jeho majetek se tak v průběhu tří let více než zdvojnásobil. Pan Jáchym tedy mohl na sklonku padesátých let zahájit rozsáhlou renesanční přestavbu jindřichohradeckého zámku a také nově zakoupeného paláce v Praze na Nových zámeckých schodech. Architektem obou přestaveb se stal Antonín Vlach-Ericer.⁵⁸¹ Jáchym se poprvé podílel na vydání literárního díla roku 1542. Tehdy společně se svým neplnoletým bratrem Zachariášem finančně podpořil tisk spisu *Dvanácte artikulův víry křesťanské, kteréž slují Symbolum dvanácte apoštolův gruntovně vyslovené a z řeči německé v českú vyložené*.⁵⁸² V předmluvě jim ho dedikoval Jan Straněnský, který byl jeho překladatelem. Roku 1549 se Jáchym podílel na vydání českého překladu Michaela Heldinga *Kázání patnáctera o přesvaté mši v Augšpurku na říšském sněmu kázaná*.⁵⁸³ Roku 1552 podpořil Jáchym náboženský spis *O umučení pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání*, jehož autorem byl Tomáš Bavorovský, farář a arcijáhen v Plzni.⁵⁸⁴ Jan Straněnský, jinak jindřichohradecký úředník, věnoval Jáchymovi trojí vydání svých minucí pro rok 1553, 1558 a 1562.⁵⁸⁵ Roku 1554 připsal Jáchymovi překlad německých kázání s názvem *Poklad duše*⁵⁸⁶ kněz Tomáš Rešl působící tenkrát v Blansku u Kaplice. Podle předmluvy mu hradecký pán poskytl originální znění, aby jej mohl přeložit do češtiny. Téhož roku se spolu s dalšími pány a rytíři účastnil financování tisku *Kosmografie české*⁵⁸⁷ od Sebastianu Münstera v překladu Zikmunda z Púchova. Ještě ve stejném roce mu připsal svůj spis *Enchiridion, to jest skrovné a krátce složené knížky a ukázání míst artikulův obecných o svátostech a jiných věcech církve svaté pořádcích* františkánský kazatel Jan z Chyše.⁵⁸⁸ Počátkem šedesátých let se pak podílel na vytištění překladu latinské knihy vídeňského biskupa Friedricha Nausea *Kázání křesťanské s krátkými výklady na evangelia, kteréž se přes celý rok v nedělní a sváteční dni čtou*.⁵⁸⁹ Také ještě roku 1561 mu Jan Straněnský dedikoval své

---

⁵⁸⁰ LEDVINKA, *Adam II.*, s. 16.

⁵⁸¹ MUK, J.-VILÍMKOVÁ, M., *Ke vzniku nového stavení jindřichohradeckého zámku*. In: Historická Olomouc a její současné problémy 4/1983, s. 173-180.

⁵⁸² Knihopis č. 2151. Tisk vyšel i o 11 let později, předmluva datovaná do roku 1541 opět nese dedikaci hradeckým bratrům.

⁵⁸³ Knihopis č. 2930. Titul vyšel opět v roce 1567, Knihopis č. 2931.

⁵⁸⁴ Knihopis č. 1006.

⁵⁸⁵ Knihopis č. 15.725, č. 15.724 a č. 15.722.

⁵⁸⁶ Knihopis č. 14.105.

⁵⁸⁷ Knihopis č. 5969.

⁵⁸⁸ Knihopis č. 3474.

⁵⁸⁹ Knihopis č. 6092.

dílo *Epištoly a evangelia nedělní i sváteční*.⁵⁹⁰ Společně s dalšími šlechtici a zástupci Starého Města pražského se podílel na vydání knihy Pietra Andrea Mattioliho *Herbář jinak bylinář velmi užitečný a figurami pěknými i zřetelnými podle pravého a živého zrostu bylin ozdobený i také mnohými a zkušenými lékařstvími rozhojněný*⁵⁹¹ z roku 1562 v překladu Tadeáše Hájka z Hájku. Posledního roku svého života ještě podpořil vydání českého překladu modliteb Mathiase Sittarda, zpovědníka císařů Ferdinanda I. a Maxmiliána II. *Modlitby na neděle a svátky* přeložené od Kristiána z Vlčetína.⁵⁹² Za ženu měl Annu z Rožmberka, nevlastní sestru Viléma a Petra Voka, s níž měl jediného syna, Adama II. Jáchym zemřel nenadále roku 1565 ve vlnách rozvodněného Dunaje u Vídně, když se pod ním nešťastnou náhodou prolomil most.⁵⁹³

Adam z Hradce (1549-1596) krátce navštěvoval jindřichohradeckou městskou školu, v dalších letech měl osobní vychovatele.⁵⁹⁴ Podobně jako otec prodělal roku 1567 protiturecké tažení v Uhrách a poté v letech 1569-1573 jako komorník arciknížat Rudolfa a Arnošta službu i výchovu u vídeňského dvora a při kratších i delších cestách a pobytech v Nizozemí, Francii, Itálii a Španělsku.⁵⁹⁵ Dostalo se mu humanistického vzdělání, jeho učitelem ve Vídni byl roku 1560 Petrus a Rotis.⁵⁹⁶ Pobyt v blízkosti mladých Habsburků mu ztěžovala stále patrnější tělesná nedostatečnost, zaviněná nevyléčitelnou „uherskou“ nemocí, patrně syfilitidou.⁵⁹⁷ Roku 1571 se oženil s Kateřinou z Montfortu, šlechticnou pocházející ze Štýrska, kterou mu vybral vídeňský dvůr. Fyzické neduhy ani nedobré povahové rysy⁵⁹⁸ Adamovi nezabránily v okázalé reprezentaci a posléze ani osobnímu politickému vzestupu. Roku 1585 povýšil císař Rudolf politicky dosud pasivního Adama do funkce nejvyššího kancléře království českého. Hradecký pán, v té době již neschopen pohybu, nalezl vůli ke změně dosavadního neurovaného života. I přes finanční problémy⁵⁹⁹ pokračoval s přestavbou jindřichohradeckého zámku pod vedením Baldassara Maggi, který pro Adama přestavěl a rozšířil i Hlubokou. Svízelnou situaci, kterou

---

⁵⁹⁰ Knihopis č. 2261.

⁵⁹¹ Knihopis č. 5416.

⁵⁹² Knihopis č. 15. 423.

⁵⁹³ *Ottův slovník naučný* XI., s. 732.

⁵⁹⁴ TEPLÝ, F., *Dějiny města Jindřichova Hradce I/2*, Jindřichův Hradec 1927, s. 220-221.

⁵⁹⁵ TEPLÝ, c. d., s. 323.

⁵⁹⁶ *Rukověť humanistického básnictví* 2, s. 355.

⁵⁹⁷ LEDVINKA, *Adam II.*, s. 18-19.

⁵⁹⁸ Dokumenty dokazují, že Adam procházel několikaletým obdobím osobní krize, která se spojila s krajní nedůsledností, nerozhodností, nekontrolovatelnou marnotratností, holdováním hazardním hrám i alkoholu.

⁵⁹⁹ Dluhy hradecké vrchnosti vzrostly v průběhu druhé poloviny sedmdesátých let na kritickou mez 112 000 kop gr. č. a představovaly tak desetinásobek čistého ročního výnosu celého dominia. Viz. LEDVINKA, V., *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985, s. 55, 98-100.

představovalo Adamovo prohlubující se zadlužení, zvrátilo roku 1589 dědictví po strýci Zachariášovi, který zemřel bez mužských potomků. Adam se rázem stal druhým nejzámožnějším velmožem v Českém království po Vilémovi z Rožmberka. Vlastnil 7 velkostatků s 5 městy, 11 městečky, 263 vesnicemi a 6325 poddanými.⁶⁰⁰

Od roku 1593 nejvyšší purkrabí pražský, sám „vlašný katolík“,⁶⁰¹ zřídil z podnětu své manželky Kateřiny z Montfortu, horlivé katoličky, roku 1595 jezuitskou kolej. Jezuitům rovněž věnoval Adam svou rozsáhlou knihovnu.⁶⁰² Udržoval styky s literárně činnými muži. Finančními půjčkami a dary vylepšoval postavení literátské družiny a školy v Jindřichově Hradci.⁶⁰³ Patrně nejznámějším literátem udržujícím vztahy k hradeckému rodu byl Šimon Lomnický z Budče, který později přešel do služeb Rožmberků.⁶⁰⁴ U příležitosti svatby a úmrtí bylo Adamovi věnováno několik latinských sborníků.⁶⁰⁵ Roku 1577 se stal mecenášem knihy Matouše Wolkenbergera *Zahrádka růžová žen plodných o početí, působení, zplození, složení a rození člověka a o všech nebezpečných případnostech, způsobích, bolestech a tajnostech, které při porodu nejpředněji znamenány a nejvíce vyšetřeny bývají*.⁶⁰⁶ O rok později se Adam II. podílel na třetím vydání českého překladu *Kázání Friedricha Nausea*.⁶⁰⁷ Roku 1579 dedikoval Adamovi z Hradce svůj spis *O rozličně vrtkavém, nestálém a rychle proměnlivém štěstí i neštěstí všech věcí v tomto světě* Pavel Lucín, humanistický básník a jindřichohradecký měšťan.⁶⁰⁸ Roku 1585 se podílel na vydání českého překladu *Pokladu duše*⁶⁰⁹ a *Epištol a evangelií nedělních*⁶¹⁰, přičemž v obou případech jde o reedice děl, která podpořil již jeho otec. Dále roku 1585 podpořil minucí Petra Codicilla z Tulechova,⁶¹¹ který jej v dopise z ledna 1586 označil za ochránce a opatrovníka „učených lidí i Academiae“. ⁶¹² V roce 1589 se Adam podílel na vydání spisu Valentina Polona s názvem *Pomni na mne, knížka obsahující v sobě kratičká spasitedlná naučení a sebrání o duchovním podstatném vysvětlení křesťanského učení a pravé*

⁶⁰⁰ LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení*, s. 55-56. Ovšem roku 1594 byl odsouzen k vyplacení 50 000 kop gr. č. za panství Polnou a Přibyslav, jež mělo původně připadnout Zachariášově dceři Kateřině. Tím byl osud hradeckých peněz zpečetěn.

⁶⁰¹ LEDVINKA, *Adam II.*, s. 24.

⁶⁰² HRDLIČKA, *Literární mecenát*, s. 350.

⁶⁰³ TEPLÝ, *Dějiny města II/3*, s. 251-267.

⁶⁰⁴ MUK, J., *Ke studiu Šimona Lomnického z Budče*. In: Jihočeský sborník historický 35/1966, s. 186.

⁶⁰⁵ *Rukověť humanistického básnictví 2*, s. 355.

⁶⁰⁶ Knihopis č. 16.922.

⁶⁰⁷ Knihopis č. 6094, první vydání podpořil jeho otec Jáchym z Hradce.

⁶⁰⁸ Knihopis č. 5012. Spis je dedikován také Jindřichovi Vencelíkovi z Vrchovišť a na Včelnici.

⁶⁰⁹ Knihopis č. 14106.

⁶¹⁰ Knihopis č. 2270.

⁶¹¹ Knihopis č. 4177.

⁶¹² HRDLIČKA, *Literární mecenát*, s. 361.

pobožnosti.⁶¹³ Téhož roku podpořil společně s Vilémem z Rožmberka spis Šimona Lomnického z Budče *Postní zvyk*.⁶¹⁴ Třetím dílem, které bylo Adamovi tohoto roku připsáno, bylo *Historické vypsání o Zikmundovi, římském císaři, uherském a českém etc. Králi* od Václava Rameše.⁶¹⁵ Roku 1590 mu Baltazar Hostounský, jezuitský kněz a učitel, připsal český překlad latinského spisu *O zřetelném slovu božím* z pera Stanislava Hosia.⁶¹⁶ Roku 1592 připsal Adamovi dvě svá díla Martin Bacháček z Nauměřic. Jde o *Kalendář hvězdářský k psaní ku položení země české pořádně spravený a vydaný k létu Páně 1593*⁶¹⁷ a druhým spisem byla minucí na rok 1592.⁶¹⁸ O rok později připsal tento profesor astronomie a matematiky na pražském vysokém učení Adamovi ještě *Kalendář hospodářský a kancelářský*.⁶¹⁹ V posledním roce života se stal hradecký pán mecenášem českého překladu *Křesťanských vojenských kázání proti Turku* jezuity Georga Scherera od Václava Brosia⁶²⁰ a konečně společně s Petrem Vokem podpořil druhé vydání Mattioliho *Herbáře*. Smrt jej zastihla roku 1596 v pražském paláci. Součet dluhů a pohledávek dosáhl na počátku roku 1597 úctyhodných 214 310 kop gr. č.⁶²¹

Otce přežil jediný syn Jáchym Oldřich (1579-1604), který byl zatížen tělesnou i duševní chorobou. Po jeho smrti se jedinou dědičkou zbylých hradeckých držav stala dcera Adama II. Lucie Otýlie (1582-1633) provdaná za vzdáleného bratrance Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka.

7. 13 Dedikace roku 1598

7. 13. 1 Bernard a Jan Jiří, synové Přecha z Hodějova⁶²²

EMMELIUS, Helfricus, Silva quadrilinguis vocabulorum et phrasium Bohemicae, Latinae, Graecae et Germanicae linguae.⁶²³

⁶¹³ Knihopis č. 14.153.

⁶¹⁴ Knihopis č. 4983.

⁶¹⁵ Knihopis 14.736.

⁶¹⁶ Knihopis 3195.

⁶¹⁷ Knihopis č. 927.

⁶¹⁸ Knihopis č. 928.

⁶¹⁹ Knihopis č. 922.

⁶²⁰ Knihopis č. 15.354 a 15.354a.

⁶²¹ LEDVINKA, *Adam II.*, s. 25.

⁶²² Přech z Hodějova je již zpracován výše. Viz. kapitola 7.10.1.

⁶²³ Titul pokračuje: In usum studiosae iuventutis scholasticae, naturali methodo alphabeti Bohemici in ordinem disposita, et poetarum phrasium copiosa suppellectili locupletata.

Knihopis 2253.

)†(2a

Nobilissimae stirips, praeclarissimae indolis, et summae spei adolescentibus, BERNHARDO et IOHANNI, fratribus geminis, magnifici et generosissimi equitis, Dn. PRZECHII ab HODDIEIOVA, Tloskovii, Marssovii, Milivii, Lczovicii et Nedviezii domini, s. Caesareae Majestatis, Bohemica regis consilarii, dn. Patroni et compatriis sui merito colendi, filiis. S.P.D.

)†(6a -)†(6b

*Altera: quod magnifici patris vestri, Dn. Przechii ab Hodeiova, tanta sunt in me merita, ut ea sine turpi ingratitude scelere, silentio praeterire nequaquam possim. Ab eo enim tempore, quo singulari DEI beneficio, et meo felici fato, primum illi innotui; semper me benignissime atque humanissime complexus est, et praeter meritum meum fovit liberalissime. Cum ante annos sex natus esset mihi filius Samuel, in sacro baptismo pro infante fidem suam sponsor interposuit; Si quando etiam opus mihi fuit subsidio (ut angusta res domi meae, et magnitudo impensarum typographicarum, non raro alienis auxiliis indigent), ex sua sua copia munifice inopiam meam sublevavit, non passus mihi deesse, quod sibi abunde esset vel superesset, adeo ut nunc esse me in illius aere libenter fatear, et vobis, haeredibus eius, omni officio me obligari ingenue agnoscam ac publice testatum faciam.*⁶²⁴

7. 14 Shrnutí

Ad calcem Silvae adiectus est locupletissimus index omnium vocum et locutium Germanicarum, quibus Bohemica, Latina et Graeca synonymice explicantur, in gratiam eorum, qui ex Germanicis, Latina et Bohemica discere cupiunt, contextus. Haec omnia nunc primum eduntur studio, opera et impensis M. Danielis Adami a Veleslavina. Anno M.D.XCIIIX.

⁶²⁴ Překlad předmluvy: „Mladíkům velmi urozeného rodu, znamenitého nadání a největších nadějí, dvojčatům Bernardovi a Janu Jiřímu, synům vznešeného a urozeného rytíře pana Přecha z Hodějova, pána na Tloskově, Maršově, Milevsku, Lčovici a Nedvězí, rady jeho císařského veličenstva českého krále, mého příznivce a úctyhodného kmotra zasílám mnoho pozdravů.

A druhým důvodem je, že zásluhy vašeho nejdůstojnějšího otce o mne jsou tak veliké, takže je nikdy nemohu přejít mlčením, aniž bych se dopustil hanebného zločinu nevděčnosti. Neboť od té doby, co jsem se díky jedinečné dobrotnosti Boží a svému šťastnému osudu s ním seznámil, mě laskavě a přátelsky podporoval a více, než jsem si zasloužil, s velikou štědrostí podporoval. Když se mi před šesti roky narodil syn Samuel, zaručil se svou vírou za dítě při svatém křtu. A také kdykoliv jsem potřeboval podporu – jako si nezřídka omezenost mého domu a množství tiskařských nákladů cizí pomoc vyžadovaly – štědře ulevoval mé nouzi ze své hojnosti, nestrpěl, aby mi chybělo, co sám měl v hojnosti nebo mu přebývalo. A tak nyní prohlašuji, že jsem jeho dlužníkem, a čestně vyznávám, že vám, jeho dědicům jsem zavázán veškerou úsluhou a veřejně to dosvědčuji.“ BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 359 – 362. Přeložila Marie Kyralová.

Následující tabulky přehledně shrnují poznatky z jednotlivých kapitol, které se snad takto průběžně mohly ve svém souhrnu jevit roztržštěně. U dedikantů či případně u jejich příbuzných a potomků jde o tyto jevy: zapojení do státní správy či jiná veřejná funkce, vzdělání, vyznání a společenské postavení. Poslední tabulka se snaží alespoň rámcově přiblížit, v jakém asi finančním zázemí se ten který dedikant pohyboval. Žádná z tabulek bohužel nezahrnuje úplný výčet dedikantů, protože jednotlivé položky nemáme vždy k dispozici.

Tabulka 2. Zapojení dedikantů ve správě.⁶²⁵

Jméno dedikanta	Hodnost v době vydání dedikace	Nejvyšší dosažená hodnost
Vilém z Malovic	Nejvyšší berník	Nejvyšší berník
Ladislav ml. z Lobkovic	Prezident královské komory Císařský rada	Prezident královské komory Císařský rada
Petr Vok z Rožmberka	Hejtman bechyňského kraje	Velitel v protitureckém tažení do Uher
Vít Flavín z Rottenfeldu	Místosudí dvorský	Místosudí dvorský
Václav Říčanský z Říčan	Císařský rada	Císařský rada Sudí dvorský
Václav Šturm z Hiršfeldu	Místosudí dvorský	Místosudí dvorský
Jiří ze Sudet		Rektor pražské univerzity
Vilém Ostrovecký z Kralovic	Císařský rada	Císařský rada
Kryštof Betengl z Najenpergka		Měststský radní v Praze
Matěj z Aventina	Městské úřady	Děkan filosofické fakulty
Bohuslav i Václav (otec) Griespekové		Účast na zemských sněmech
Adam (syn) Zilvár		Hejtman královéhradeckého kraje

⁶²⁵ V tabulce jsou zaneseni jen ti dedikanti, u nichž byla politická či společenská aktivita zjištěna.

Michal Khek ze Schwarzbachu	Stavební písař na Hradě	Stavební písař na Hradě
Bratři Slavatové Adam Jindřich Albrecht Zachariáš	Císařský rada Truksas	Císařský rada Císařský rada Hejtman kraje chrudim. Truksas
Karel st. ze Žerotína		Moravský zemský hejtman
Jiří Fuňka z Olivetu	Sekretář císařské komory	Sekretář císařské komory
Bratři Hodějovští		Přech: císařský rada
Ferdinand ze Žerotína	Císařský rada Moravský zem. hejtman	Císařský rada Moravský zem. hejtman
Jan nejst. z Valdštejna	Nejvyšší komorník	Nejvyšší komorník
Hertvík Zejdlic	Podkomoří měst věnných	Vrchní hejtman všech panství
Jan Malovec z Malovic	Císařský rada	Císařský rada
Křištof Vratislav	Císařský rada	Císařský rada
Adam z Hradce	Nejvyšší purkrabí	Nejvyšší purkrabí

Tabulka 3. Vzdělání a vyznání dedikantů.⁶²⁶

Jméno dedikanta.	Postavení. ⁶²⁷	Vzdělání.	Vyznání.
Vilém Malovec	Rytíř		Jednota bratrská
Ladislav ml. z Lobkovic	Pán	Otec na studiích v Boloni	Luterán? (jistě nekatol.)
Petr Vok Z Rožmberka	Pán	Domácí výuka	Jednota bratrská

⁶²⁶ Uvedeny jsou pouze osoby, u nichž je alespoň jedna z položek doložena.

⁶²⁷ Že se jednalo o člověka svobodného, rozumí se samo sebou. Zde jde o postavení v rámci české šlechtické/městské společnosti. Zda byl dedikant příslušníkem stavu panského, rytířského či městského. Svěbytnou erb formou pak jsou nobilitovaní měšťané, kteří formálně byli podřízeni městskému právu, ale užívali erb a predikát. Pro vstup do stavu rytířského museli o přijetí do stavu žádat, což erbovníci většinou nedělali, ale v českých podmínkách i tak byli s rytířstvem stavěni na stejnou úroveň. K tomu více: FIALA, M.-HRDLÍČKA, J.-ŽUPANIČ, J., *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997.

Vít Flavín	Erbovní měšťan	Synové domácí výuka	
Václav Říčanský	Pán	Syn studia v Lipsku	Utrakvista
Václav Šturm	Erbovní měšťan	Studia v Praze?	
Jan Jestřibský	Rytíř	Synové v Čechách	Jednota bratrská
Jiří ze Sudet	Erbovní měšťan	Celá řada v Čechách i v zahraničí	Luterán
Vilém Ostrovecký	Rytíř	Synové v zahraničí	
Křištof Betengl	Erbovní měšťan	Synové v cizině	Jednota bratrská
Jan Labounský	Rytíř	Syn v Basileji	Jednota bratrská
Matěj z Aventina	Erbovní měšťan	Studia v Čechách	
Bohuslav Griespek	Rytíř	Studia v zahraničí	Jednota bratrská
Adam Zilvar	Rytíř	Studia v zahraničí	Jednota nebo utrakvista
Bratři Slavatové	Pán	Bratrská škola na Košumberce?	Jednota bratrská
Karel starší ze Žerotína	Pán	Řada doma i v zahraničí	Jednota bratrská
Bratři Hodějovští	Rytíř Přech – pán	Domácí školy	Katolíci, Přech přestup k Jednotě bratrské
Ferdinand ze Žerotína	Pán		Jednota bratrská
Hertvík Zejdlic	Pán	Domácí výchova	
Adam z Hradce	Pán	Domácí výchova, zahr. cesty	Katolík

Tab 4. Majetek dedikantů (nebo jejich potomků) k roku 1603⁶²⁸

Jméno	Počet přiznaného majetku ⁶²⁹
Magdaléna Lobkovská, ⁶³⁰ hrabinka ze Salmu <i>na Ledči nad Sázavou</i> (stav panský za kraj čáslavský)	p. 473, k. 22, f. 3, kol 17, d. žid. 2. ⁶³¹
Jan Litvin z Řičan ⁶³² (stav panský za kraj bechyňský a podbrdský) <ul style="list-style-type: none"> - statek Mnich - za kraj podbrdský 	-p 45, k. 5, kola 4 - p. 128, k. 8, f. 1, kol 15.
Šturm z Hiršfeldu ⁶³³ <ul style="list-style-type: none"> -Adam <i>a na Komořanech</i>(za stav rytířský kraje kouřimského) - Ludvík <i>a na Březině</i> (za stav rytířský kraje bechyňského) 	-p. 2, k. 6. - p. 30, k. 4, kola 4.
Jestřibský z Rysmburku ⁶³⁴ <ul style="list-style-type: none"> -Jetřich <i>a na Boharyni</i> (za rytířský stav kraje hradeckého) 	- p. 33, k. 5, f. 1, kola 3.
Vostrovec z Kralovic ⁶³⁵ <ul style="list-style-type: none"> - Jan <i>a na Vlašimi</i>, za rytířský stav kraje kouřimského 	- p. 346, k. 19, f. 4, kol 17. - p. 949, k. 154, f. 5, kol 51. ⁶³⁶

⁶²⁸ Dle *Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z roku 1603*, ed. MARAT, F., Praha 1898. Jedná se o soupis majetku, který měl být podroben roku 1604 berním. V soupisu však chybí města pražská a ojediněle i některé drobnější statky, ale jinak je ze soupisů, které máme pro dané období, nejúplnější. Také svým časovým zařazením nejbližší době, ve které Daniel Adam dedikoval své tisky. Ovšem je třeba mít na vědomí, že i když pomineme přirozenou neochotu vlastníků půdy k jakémukoli úlnějšímu přiznání majetku, za tehdejších podmínek nebylo možné úplný rozsah feudálních majetků. Několik prověřovacích konfrontací s urbáři skutečně odhalilo značnou nepřesnost přiznaných údajů. K tomu více MÍKA, A., *Majetkové rozvrstvení šlechty v předbělohorském období*. In: Sborník historický 15/1967, s. 45-75. I v této tabulce jsou zaneseny pouze dohledané údaje k dedikantům nebo jejich přímým potomkům.

⁶²⁹ Pro orientaci uvedme, že průměrný počet osedlých u osob stavu rytířského byl 48,5 a u stavu panského 313 osedlých na jednoho šlechtice. Nejvyšší přiznaný majetek byl 4996 poddaných a patřil Janu Rudolfo Trčkovu z Lipy. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení*, s. 52 a 63.

⁶³⁰ Manželka Ladislava z Lobkovic.

⁶³¹ Vysvětlivky ke zkratkám: p=poddaní, k=komíny, f=fary, d.ž.=domy židovské, kola=kola moučná a sladová, tedy vlastně mlýny. V soupisu bývá uváděno více položek, ovšem vzhledem k tomu, že tato tabulka si neklade za cíl vyčíslit majetek jednotlivých dedikantů a jejich příbuzných úplně, ale snaží se spíše ilustrovat široké majetkové rozpětí, ve kterém se majetek dedikantů pohyboval, rozhodla jsem se všechny položky nezahrnout.

⁶³² Jediný syn Václava z Řičan.

⁶³³ Synové Václava Šturma z Hiršfeldu.

⁶³⁴ Syn Jana Jestřibského. Měli by být zaneseni i jeho bratři, ale nepodařilo se mi je dohledat.

Betengl z Najenpergku ⁶³⁷ - Eustach a na Rychnově a Borohrádku (za stav rytířský kraje Hradeckého)	- p. 621, k. 24, f. 3, kol 38, dom. žid. 6.
Bohuslav Griespek z Griespachu a na Nečtinách (za stav rytířský kraje plzeňského)	- p. 104, k. 6, f. 1, kol 18 ⁶³⁸
Adam Zilvar ze z Zilbršteina a na Žirci (za stav rytířský kraje hradeckého)	- p. 313, k. 27, f. 2, kol 11.
Slavata z Chlumu - Adam a na Čestíně Kosteletě (za stav panský kraje čáslavského) - Anna, roz. ze Smiřic, a na Žilovicích (za kraj panský kraje chrudimského) ⁶³⁹ - Kunka, roz. z Kácova, a na Košumberce (za panský stav kraje chrudimského) ⁶⁴⁰	- p. 11, kola 2. - p. 19, k. 3. - p. 342, k. 39, f. 5, kola 3.
Hodějovský z Hodějova - Přech na Tloskově, Milívště a Lžovicích - za panský stav kraje bechyňského - za panský stav kraje prácheňského - za stav panský kraje podbrdského - za stav panský kraje vltavského	- p. 349, k. 12, f. 2, kol 23. - p. 239, k. 7, f. 3, kola 4. - p. 13. - p. 328, k. 13, f. 4, kol 33.
Petr Vok z Rožmberka a na Třeboni - za stav panský kraje Bechyňského - za stav panský kraje Slánského	- p. 3940, k. 436, f. 30, kol 87. - p. 8.
Zeidlic ze Šenfeldu - Jan a na Zvoleňovsi ⁶⁴¹ (za panský stav kraje slánského) - Markéta, roz. z Hustiřan, ⁶⁴² a na Chocni - za panský stav kraje hradeckého	- p. 39, k. 3, f. 1, kola 2. - p. 189, f. 1, m. 1.

⁶³⁵ Syn Viléma Ostrovce z Kralovic.

⁶³⁶ Ze statku sirotčího po Janu Malovcovi na Kamenici, za rytířský stav kraje Bechyňského.

⁶³⁷ Bratr Křištofa Betengla.

⁶³⁸ A bratři Ferdinand a Blažej, strýcové a poručníci Bohuslavovi, který byl plnoletý teprve jeden rok, přiznávají ze sirotčího statku nečtinského a kuřivodského: p. 113, k. 4, f. 1, kol 9.

⁶³⁹ Vdova po Albrechtu Slavatovi.

⁶⁴⁰ Vdova po Jindřichovi Slavatovi.

za panský stav kraje chrudimského	- p. 120, k. 8, kola 2.
Křištof Vratislav z Mitrovic a na Lochovicích (za rytířský stav kraje podbrdského)	- p. 105, k. 10, f. 1, kola 3.
Jáchym Ondřej z Hradce a na Hradci ⁶⁴³ (za panský stav kraje bechyňského)	- p. 2547, k. 741, f. 13, kol 151, d. žid. 1.
Karel ze Žerotína ⁶⁴⁴	- p. 1703.

---

⁶⁴¹ Syn Hertvíka Zejdlice.

⁶⁴² Vdova po Hertvíkovi Zejdlicovi.

⁶⁴³ Syn Adana II. z Hradce.

⁶⁴⁴ Pro Moravu existuje nejbližší soupis majetku až z roku 1619 a je pojat poněkud jiným způsobem. Přesto jsem se rozhodla údaj vztahující se ke Karlu ze Žerotína alespoň pro srovnání zanést. Převzato z JUROK, J., *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000, s. 204.

ZÁVĚR

Daniel Adam z Veleslavína byl literárně činný tiskař a nakladatel, propagátor humanistické vzdělanosti a organizátor předbělohorského literárního života. V domácím prostředí zosobňoval tiskaře a nakladatele, u něhož knihtisk nefungoval primárně jako prostředek obživy, ale byl posláním širšího společenského a kulturního obsahu. Obchodní stránku dovedl vhodně propojovat s hlubšími a dlouhodobými vzdělavatelskými cíli. K realizaci svého programu shromáždil kolem pražské tiskárny družinu stejně smýšlejících literátů, jakými byli Adam Huber z Rysenpachu, Jan Kocín z Kocínětu či Václav Plácel z Elbinku. Nicméně v době, kdy se práce v tiskárně ujímal, nebyly jeho vyhlídky zrovna nejsvětější. Podnik byl značně zadlužený po krátkodobém působení syna Jiřího Melantricha, což byla situace, se kterou se Veleslavín potýkal a dluhy splácel ještě několik let. Jistě nehovoří nijak vzletně, když děkuje některým svým dedikantům za *fedruňk i jinou provedenou pomoc*, kterou ho ráčí podporovati. Vedle spolupracovníků z oblasti vědecké a literární si tedy dovedl najít i okruh příznivců mezi šlechtou a měšťanstvem, který jej pak neváhal podporovat v tiskařské činnosti i po stránce finanční. Nicméně se zdá pravděpodobné, že k řadě přípisů pro jeho tisky mu byla motivací osobní známost či doporučení spolupracovníků. Zvláště patrné je to u dedikací latinských, ve kterých připisuje knihy synům svých přátel a příznivců.

Mezi osobami, kterým jsou Veleslavínovy tisky věnovány, najdeme jedince významné i obyčejné, Danielu Adamovi blízké i neznámé (těch je však málo), pocházející z různého prostředí. Téměř všichni muži, jimž jsou knihy věnovány, se zapojili do státní správy a byli politicky činní, i kdyby pouze na nižších příčkách pomyslného žebříčku, či budovali své kariéry v městské správě nebo univerzitním prostředí. Řadě z nich se v mládí dostalo vzdělání, které pak dopřáli i svým potomkům. Zdá se, že k volbě dedikanta vedla buď osobní známost⁶⁴⁵ nebo pak právě především politická funkce, kterou v době věnování daný člověk zastával. Nezřídka pak i zájmy a společenské postavení dedikanta, jež jej mohlo určitou formou s danou knihou spojovat.⁶⁴⁶ Co do společenského postavení, jedná se z větší části o šlechtice, kde pak v menší míře převažují rytíři či nobilitovaní měšťané, páni jsou zastoupeni v míře menší.

Jak plyne z tabulky 3, velká část dedikantů se hlásila k učené Jednotě bratrské. I sám Veleslavín, jak bylo uvedeno na příslušných místech, s ní přinejmenším sympatizoval.

⁶⁴⁵ Dedikace Jiřímu ze Sudet, Matyášovi/Matějovi z Aventina.

⁶⁴⁶ Viz. například dedikace *Kroniky nové o národu tureckém* velitelům vojenského tažení do Uher.

Tato skutečnost mohla odrážet jednak stav tehdejší šlechtické společnosti, mezi kterou popularita postupně se otevírající Jednoty stoupala. Ovšem odvažila bych se i předpokládat, že při výběru mecenášů mohlo hrát jejich vyznání svou roli, zvláště když uvážíme tiskařovy sympatie. Zde bych si dovolila malou odbočku a uvedla tuto skutečnost do dobového kontextu. Jednota byla v Čechách zakázána svatojakubským mandátem z roku 1508, opět obnoveným po stavovském povstání roku 1547, v tomto případě pouze pro Čechy.⁶⁴⁷ Těžiště se tak přesouvá na Moravu, ovšem její sbory se po krátkodobém útlumu rozvíjely i v Čechách. Přes veškeré zákazy po celé 16. století byla Jednota činná a získávala si další příznivce.

Jednota bratrská druhé poloviny 16. století jen málo připomínala nevelkou uzavřenou sektu o století dříve. Pryč bylo období kořenů vycházejících z myšlenek Husa, Chelčického či Rokycany. Překonán ovšem byl i bratr Řehoř, který se chtěl stranit světa i vědění. Na přelomu 15. a 16. století začínal v Jednotě na významu nabývat bratr Lukáš Pražský, který se snažil církev reformovat a otvírat směrem k městské společnosti a šlechtě. Šlechtici mohli do Jednoty vstupovat při zachování určitých pravidel vycházejících z Písma a učení církve. Na prvním místě byla myšlenka zásadní rovnosti urozených s ostatními lidmi. Jako soudci a držitelé úřadů tak měli přísně dbát spravedlnosti a své poddané chránit a sloužit jim vhodnou správou. Co na tom, že si bratrství šlechtici často tato nařízení vykládali po svém. Urození potom v průběhu let zaujali v Jednotě větší procento, než jaké bratří tvořili v celku českého obyvatelstva.⁶⁴⁸ S vystoupením Luthera začínaly i v Čechách růst počty jeho přívrženců, s nimiž byla Jednota nutně konfrontována, a později také s českými novoutrakvisty, kteří ztělesňovali propojení luteránství s místní husitskou tradicí. Pro Jednotu pod vedením Jana Augusty, od roku 1548 vězněným na Křivoklátě, a tak později nahrazeným novými seniory, přinesla tato konfrontace nezbytnost rozloučit se s dosavadní uzavřeností a omezenými obzory. Jan Augusta nicméně zastával neustále konzervativní křídlo, zatímco moravský senior Jan Blahoslav se soustředil na konečné uznání důležitosti učení a umění. Moravské křídlo Jednoty také začalo obracet pozornost ke kalvinismu, který byl svou naukou Jednotě bližší než luterství. V Čechách zaujímal přední místo sbor mladoboleslavský, který chránil Arnošt Krajíř z Krajku. Jednota tedy, i přes rostoucí podporu v české společnosti, neustále povolena nebyla, česká konfese z roku 1575 sice dávala jistou naději, ale jednalo se pouze o ústní slib. Nicméně nic z toho

---

⁶⁴⁷ ŘÍČAN, R., *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957, s. 182-183.

⁶⁴⁸ ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 320.

nebránilo církvi, aby se rozvíjela a vedla své vnitřní spory. Formálního schválení se však dočkala až Majestátem Rudolfa II. roku 1609.

Svět veleslavínských dedikací před námi téměř v plné šíři odkrývá barvy předbělohorské kulturní společnosti. Od nejvyšších příček společenských i majetkových po rytíře sotva regionálního významu. Téměř za každou stojí malý příběh, kvůli kterému stojí za to předmluvy velmi pozorně číst. Potkáme se zde s univerzitními mistry, písaři kanceláři, mladíky odjíždějícími na studia, vdovami, kterým chce tiskař poskytnout útěchu v jejich nemoci. Čteme o osobách, jež vydání knihy iniciovali, dokonce Veleslavínovi zapůjčili originál knihy k překladu; pak je velmi pravděpodobné, že sami na vydání díla, o něž jevíli takový zájem, přispěli. Řadě z nich tiskař neváhá za vytrvalou přízeň a poskytovaný *fedruňk* vznosnými slovy skládat téměř chvalozpěvy na štědrost a nezištnou pomoc. Těžko však předpokládat nějaké velké finanční příspěvky od vdovy, která dožívala podzim svého života na tvrzi za Prahou, zde šlo nejspíš o projevení vděčnosti vůči dříve poskytnutému dobrodiní či obecné přízni, kterou snad Danielu Adamovi kdysi poskytoval její manžel.

Pozorný tiskař věděl o zálibách svých mecenášů. Petru Vokovi věnuje Karionovu *Kroniku světa*, protože „ráčí býti milovníkem Historií a hodnověrných Kronik“, Fridrichovi ze Žerotína, vojáku a cestovateli, jež se chystal na tažení do Uher, pak *Kroniku novou o národu tureckém*. Komu jinému připsat *Apatéku domácí* či *Abecedu pobožné manželky*, než ženám svých přátel, co mu projevují podporu, s nimiž se často a rád vídá a spolupracují společně na nových překladech. Studujícím synům známých věnoval vydávané slovníky a výbory z řeckých a latinských klasiků, protože „zjistil, že nemají, odkud by se naučili slovní výrazy vytríbeného písemného projevu“. Jeden z nejnákladnějších tisků své doby, Mattioliho *Herbář*, pak zase Daniel Adam připisuje mužům v pravdě urozeným a bohatým, jak se na dané dílo sluší a patří – Adamu II. z Hradce a Petru Vokovi. Jednoduše řečeno, Daniel Adam znal své mecenáše a oni znali jeho.

O významu literárního mecenátu pro osobní reprezentaci jsme pohovořili výše. Zde uveďme ještě jeden z možných důvodů, z lidské stránky věci jeden z nejpádnejších. V ojedinělých zmínkách se totiž můžeme dočíst, že šlechtici vysoce oceňovali schopnost tvůrčího psaní a mnohé z nich velmi mrzelo, že sami takové neobyčejné nadání nemají. Petr Vok z Rožmberka před svou smrtí v roce 1611 naříkal, že „v literním učení nedal se

lépe cvičiti“.⁶⁴⁹ Literární mecenáš umožňoval člověku se s tímto nedostatkem vyrovnat – právě tak si mohl zajistit svůj díl literární nesmrtelnosti, budoucí nové čtenářské zážitky a knihy do své knihovny. Daniel Adam tak umožnil všem svým mecenášům, aby se stali součástí světa předbělohorské knihy. A oni zase na oplátku podpořili jeho další svébytné bytí.

---

⁶⁴⁹ RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 429.

Seznam použité literatury:

A)Prameny:

Archiv hlavního města Prahy:

Rkp. 1058 – Kniha svědomí Starého Města pražského z let 1574-1577.

Rkp. 1059 – Kniha svědomí Starého Města pražského z let 1579-1581.

Rkp. 1060 – Kniha svědomí Starého Města pražského z let 1581-1586.

Rkp. 1136 – Kniha nálezů radních Starého Města pražského z let 1583-1587.

Rkp. 1173 - Kniha inventářů Starého Města pražského z let 1584-1597.

Rkp. 1174 – Kniha inventářů Starého Města pražského z let 1596-1614.

Rkp. 2230- Kniha obligací Starého Města pražského z let 1583-1591.

B)Edice a soupisová díla.

ed. BERÁNEK, K., Manuál rektora univerzity Karlovy I., Praha 1981.

ed. BRANDL, V., Spisy Karla staršího ze Žerotína I-III, Brno 1870-1872.

ed. DVORSKÝ, F., Dopisy Karla st. z Žerotína (1591-1610), Praha 1904.

ed. GINDELY, A., Dekrety Jednoty bratrské, Praha 1865.

FIALA, M.-HRDLÍČKA, J.-ŽUPANIČ, J., Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648, Praha 1997.

FIALA, M.-KREJČÍK, T., Erbovní listiny Archivu Národního muzea, Praha 2001.

HEJNIC, J.-MARTÍNEK, J., Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století 1-5, Praha 1966-1982.

ed. MARAT, F., Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z roku 1603, Praha 1898.

PALACKÝ, F., Dílo Františka Palackého I., ed. CHARVÁT, J., Praha 1941.

ed. PRAŽÁK, E., Mikuláš Dačický z Heslova - Paměti, Praha 1955.

ROZUM, J.V.M., Daniele Adama z Veleslavína práce původní, Praha 1853.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I.-XII., XV./1-2 (různí editoři), Praha 1877-1929.

ed. TOBOLKA, Z.-HORÁK, F., Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII.století II/1-8, Praha 1925-1967.

ed. VOCHOČ, M.J.,Kalendář historický národa českého, Praha 1940.

C) Monografie.

- BAČKOVSKÝ, R., Bývalá česká šlechta, Praha 1948.
- BÍLEK, T., Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618, Praha 1882.
- BOHATCOVÁ, M. a kol., Česká kniha v proměnách staletí, Praha 1990.
- BOHATCOVÁ, M., Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů, Praha 2005.
- BŮŽEK, V., Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Praha 1996.
- BŮŽEK, V., Rytíři renesančních Čech, Praha 1995.
- ed. BŮŽEK, V.-KRÁL, P., Člověk českého raného novověku, Praha 2007.
- BŮŽEK, V.-HRDLÍČKA, J. a kol., Dvory velmožů s erbem růže, Praha 1997.
- BŮŽEK, V. a kol., Věk urozených, Praha 2002.
- ČECHURA, J., České země v letech 1526-1583. První Habsburkové na českém trůně I., Praha 2008.
- DYK, J., Rod Rytířů Gryspků z Gryspachu v Čechách, Kralovice 1909.
- EWANS, Robert, J. W., Rudolf II. a jeho svět, Praha 1997.
- HALADA, J., Lexikon české šlechty I.- III., Praha 1992-1994.
- HEJNIC, J., Dva humanisté v roce 1547, Praha 1957.
- HLOBIL, I.–PETRŮ, E., Humanismus a raná renesance na Moravě, Praha 1992.
- HRUBÝ, F., Etudiants tcheques aux ecoles protestantes de l' Europe occidentale à la fin du 16e et au debut du 17e siècle, Brno 1970.
- JANÁČEK, J., České dějiny. Doba předbělohorská I/1, Praha 1971.
- JANÁČEK, J., Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, Praha 1955.
- JANÁČEK, J., Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987.
- JANÁČEK, J., Ženy české renesance, Praha 1995.
- JENÍČEK, V.V., Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1549-1599. Přehled dějin hradu a rodu, Praha 1939.
- JÍLEK, F., M. Daniel Adam z Veleslavína, Přerov 1947.
- JIREČEK, J., Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho, Praha 1884.
- JIREČEK, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II, Praha 1876.
- JUOK, J., Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku, Nový Jičín 2000.
- KNOZ, T., Karel starší ze Žerotína, Praha 2005.
- kol. aut., Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátků renesance do závěru baroka, Praha 1989.

- kol. aut., Gryspekové a předbělohorská šlechta. Kralovice a poddanská města, Praha 1998.
- KOLDINSKÁ, M., Každodennost renesančního aristokrata, Praha 2001.
- KOPECKÝ, M., Český humanismus, Praha 1988.
- KOPECKÝ, M., Daniel Adam z Veleslavína, Praha 1962.
- KOPECKÝ, M., Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova, Praha 1962.
- KOPECKÝ, M., Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory, Brno 1979.
- KRATOCHVÍL, M.V., Čas hvězd a mandragor, Praha 1972.
- KYBALOVÁ, L., Dějiny odívání – renesance, Praha 1996.
- LEDVINKA, V., Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596), Praha 1985.
- LEDVINKA, V.-PEŠEK, J., Praha, Praha 2000.
- LEHÁR, J. a kol., Česká literatura od počátků k dnešku, Praha 2006.
- MAŠEK, P., Význam Bartoloměje Netolického pro český knihtisk 16. století, Praha 1987.
- MAŤA, P., Svět české aristokracie, Praha 2004.
- MOLNÁR, A., Českobratrská výchova před Komenským, Praha 1956.
- MYSLIVEČEK, M., Erbovník 1-2, Praha 1993 a 1997.
- MŽYKOVÁ, M.-MAŠEK, P.-KASÍK, S., Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu, České Budějovice 2002.
- ODLOŽILÍK, O., Karel starší ze Žerotína 1564-1636, Praha 1936.
- Ottův slovník naučný I.-XXVIII., Praha 1888-1909.
- PÁNEK, J., Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka, Praha 1996.
- PÁNEK, J., Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Praha 1989.
- PÁNEK, J., Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552, Praha 1987.
- PEŠEK, J., Jiří Melantrich z Aventýna - Příběh pražského arcitiskaře, Praha 1991.
- PEŠEK, J., Měšťanská kultura a vzdělanost v předbělohorských Čechách 1547-1620; Praha 1993.
- ed. PEŠEK, J., Pražské městské elity středověku a raného novověku, Documenta Pragensia XXII., Praha 2004.
- RAMEŠ, V., Encyklopedie křestních jmen, Praha 2000.
- SEDLÁČEK, A., Českomoravská heraldika. Část zvláštní, Praha 1925.
- SEDLÁČEK, A., Hradý, zámky a tvrze Království českého I.-XV., Praha 1993-1998.
- SEDLÁČEK, A., Místopisný slovník historický Království českého, Praha 1998.
- SKALICKÁ, E., Šlechtické rody na Rakovnicku, Rakovník 1998.

SLAVÍKOVÁ, M., Daniel Adam z Veleslavína a jeho význam pro rozvoj tiskařské a vydavatelské činnosti v 16. století. Diplomová práce FF UK v Praze 1983.

ed. SVATOŠ, M., Dějiny Univerzity Karlovy I., 1344/7-1622, Praha 1993.

ŠAMÁNKOVÁ, Architektura české renesance, Praha 1961.

ed. ŠMAHEL, F., Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory, Praha 1970.

ŠMAHEL, F., Mezi středověkem a renesancí, Praha 2002.

TEPLÝ, F., Dějiny města Jindřichova Hradce I.-II., Jindřichův Hradec 1927.

TOMEK, V.V., Dějepis města Prahy XII., Praha 1901.

TŘÍSKA, K., Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503-1897, České Budějovice 1963.

VÁLKA, J., Česká společnost v 15.-18. století. (Úvod do problematiky dějin pozdního feudalismu) I. Předbělohorská doba, Praha 1972.

VAŠICA, J., České literární baroko, Praha 1938.

VEČEŘOVÁ, P., Šumanská tiskárna (1588-1625). Praha 2005.

VESELÁ, L., Knihy na dvoře Rožmberků, Praha 2005.

VOIT, P., Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a koncem 18. století, Praha 2006.

VOIT, P., Minulost pražského knihtisku. Praha 1987.

VOLF, J., Dějiny českého knihtisku do roku 1848, Praha 1926.

VOREL, P., Velké dějiny zemí Koruny české VII., 1526-1618, Praha 2005.

WINTER, Český průmysl a obchod v XVI. věku, Praha 1913.

WINTER, Z., Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1622), Praha 1897.

WINTER, Z., Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909.

ZÍBRT, Č., Dějiny československého knihtiskařství, Mladá Boleslav 1939.

D) Studie.

BAĐUROVÁ, A.-BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě, Folia Historica Bohemica 11/1987, s. 321-364.

BERÁNEK, K., Tiskařská privilegia České dvorské kanceláře v Státním ústředním archivu v Praze. In: Strahovská knihovna 12/13 (1977/1988), s. 69-104.

BOHATCOVÁ, M., Anna Adamová z Aventinu. In: Česká literatura. Časopis pro literární vědu, 5/1999, s. 452-456.

- BOHATCOVÁ, M., Hayd-Haden-Had: Tři jména jednoho tiskaře? In: Strahovská knihovna 1/1995, s. 77-106.
- BOHATCOVÁ, M., Otázky nad publikační činností pražských Severinů. In: Listy filologické 109/1986, s. 97-115.
- BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., Knihotiskař Jiřík Nigrin a jednolistové „Proroctví“ Jindřicha Demetrianu. In: Sborník Národního muzea, řada A-Historie, 2/1981, s. 73-134.
- BOHATCOVÁ, M.-HEJNIC, J., O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578-1620). In: Folia Historica Bohemica 9/1985, s. 291-388.
- BOK, V., Poznámky a doplňky k produkci pražské tiskárny Michala Peterla staršího a Michala Peterla mladšího (1562-1593). In: Strahovská knihovna 3/1997, s. 125-135.
- BŮŽEK, V., Literární mecenáš nižší šlechty v předbělohorských Čechách. In: Husitství-Reformace-Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, ed. PÁNEK, J.-POLÍVKA, M.-REJCHRTOVÁ, N., Praha 1994, s. 831-843.
- FLEGL, M., K významu osobnosti Florianu Gryspeka v předbělohorských Čechách. In: Středočeský sborník historický 8/1973, s. 181-187.
- HRDLÍČKA, J., Literární mecenáš posledních pánů z Hradce. In: Opera Historica 6/1998, s. 349-367.
- JIRÁSEK, L., Poslední Zilvar na vlčické tvrzi. In: Rešerše 4/1995, s. 2-5.
- KAŠPAROVÁ, J., Španělské tisky 16. století z dílny pražského tiskaře Jiřího Nigrina. In: Documenta Pragensia 1/1990, s. 209-218.
- KNEIDL, P., Kronika trojanská a nejstarší prvotisky vytištěné v Čechách. In: Strahovská knihovna 11/1976, s. 160-188.
- KNEIDL, P., Michal Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskař 16. století. In: Strahovská knihovna 1/1995, s. 107-133.
- LEDVINKA, V., Adam II. z Hradce a poslední pán z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století. In: Opera Historica 6/1998, s. 7-32.
- MARTÍNEK, J., Humanisté a mecenáši. In: Listy filologické 110/1987, s. 25-31.
- MARTÍNEK, J., O tiskaři překladu Píseckého Řeči Isokratovy k Démonikovi. In: Listy filologické 96/1973, s. 47.
- MENČÍK, F., Studenti z Čech a Moravy ve Wittenbergu od r. 1502 až do r. 1602. In: Časopis českého musea 71/1897, s. 250-268.
- MÍKA, A., Majetkové rozvrstvení šlechty v předbělohorském období. In: Sborník historický 15/1967, s. 45-75.

- MUK, J., Ke studiu Šimona Lomnického z Budče. In: Jihočeský sborník historický 35/1966, s. 186.
- MUK, J.-VILÍMKOVÁ, M., Ke vzniku nového stavení jindřichohradeckého zámku. In: Historická Olomouc a její současné problémy 4/1983, s. 173-180.
- NOVOTNÝ, M., Vilém Malovec z Malovic (Mecenáš a defraudant). In: Východočeský sborník historický 15/2008, s.127-163.
- PÁNEK, J., Dva typy šlechtického mecenátu v době Rudolfa II., Folia Historica Bohemica 13/1990, s. 159-186.
- PÁNEK, J., K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době. In: Documenta Pragensia X/1990, s. 239-253.
- PÁNEK, J., Renesanční velmož a utváření hudební kultury šlechtického dvora (K hudebnímu mecenátu Viléma z Rožmberka). In: Hudební věda 26/1989, s. 4-17.
- PEŠEK, J.- WIZDÁLKOVÁ, B., Impresí Jana staršího a Jana Filomena Jičinských (1563-1590). In: Documenta Pragensia 1/1992, s. 135-207.
- PEŠEK, J., Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620. In: Folia Historica Bohemica 2/1980, s. 247-282.
- PEŠEK, J., Melantrišská pozůstalost z roku 1586. In: Documenta Pragensia I/1980, s. 77-101.
- PEŠEK, J., Měšťanská kultura a vzdělanost v rudolfínské Praze, In: Folia Historica Bohemica 5/1983, s. 173-193.
- PEŠEK, J., Poznámky ke struktuře a zaměření mecenátu Rudolfa II. In: Folia Historica Bohemica 11/1987, s. 365-375.
- PETRÁŇ, J., Skladba pohusistské aristokracie v Čechách. In: AUC Philosophica et Historica 1, Studia historica 14/1976, s. 36-37.
- ROHANOVÁ, M., Neznámý tisk Jana Jičinského staršího a průřez jeho českou tiskařskou tvorbou. In: Miscellanea 5/1988, s. 139-146.
- RYBIČKA, A., Melantrichové z Aventina a jejich tiskárna. In: Časopis českého musea 39/1865, s. 123-142 a s. 209-221.
- SCHREIB, J., K hudebnímu mecenátu posledních Rožmberků. In: Opera Historica 4/1995, s. 77-87.
- SPUNAR, P., Příspěvek k dějinám severýnské tiskárny v Praze. In: Časopis Národního muzea 122/1953, s. 56-61.
- ŠIMÁK, J., Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.-XVIII. století. In: Časopis českého musea 79/1905, s. 290-297, 419-424.

- ŠIMÁK, J., Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XVI.-XVII. století. In: Časopis českého musea 80/1906, s. 118-123, 300-305, 510-539.
- ŠKARKA, A., Ze zápasu nekatolického tisku s protireformací. (Literární a tiskařská aféra z roku 1602). In: Český časopis historický 42/1936, s. 1-55, 286-332, 484-520.
- TEIGE, J., Adamové z Veleslavína. In: Časopis českého musea 73/1899, s. 436-437.
- WINTER, Z., Dluhy Melantrišské (Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých). In: Časopis českého musea 1890, s. 279-281.
- WINTER, Z., Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech XVI. věku. In: Časopis českého musea 67/1893, s. 46-104.

Seznam příloh:

- Obr. 1. – Jiří Melantrich z Aventýna. Převzato z knihy *Kalendář historický*, VOCHOČ, M.J.(ed.), Praha 1940.
- Obr. 2. – Tiskařský signet Jiřího Melatricha. Převzato z BOHATCOVÁ, M. a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- Obr. 3. – Melatrichův signet s hady. Převzato z BOHATCOVÁ, M. a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- Obr. 4 – Daniel Adam z Veleslavína. Převzato z VOIT, P., *Encyklopedie knihy*, Praha 2006.
- Obr. 5 – Veleslavínův signet s pegasem. Převzato z VOIT, P., *Encyklopedie knihy*, Praha 2006.
- Obr. 6 – Titulní list Pseudoaugustinovy *Soliloquia animae ad Deum*. Převzato z elektronické podoby Knihopisu (www.knihopis.org).
- Obr. 7 – Erb Viléma Malovce z Malovic, dedikanta *Soliloquia animae ad Deum*. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I*, Praha 1992.
- Obr. 8 – Erb Ladislava ml. z Lobkovic, dedikanta Pseudoaugustinovy Rukověti. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 9 – Ladislav ml. Popel z Lobkovic. Převzato z VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, Praha 2005.
- Obr. 10 – Titulní list Karionovy Kroniky světa. Převzato z *Dějiny evropského světa 1453-1576: Historický obraz z počátku raného novověku v pojetí Daniela Adama z Veleslavína, který českému čtenáři předložil v druhém vydání Kroniky světa Jana Kariona roku 1584*, VOREL, P. (ed.), Praha 2008.
- Obr. 11 – Erb Petra Voka z Rožmberka, dedikanta Karionovy Kroniky světa. Převzato z *Životy posledních Rožmberků II*, PÁNEK, J. (ed), Praha 1985.
- Obr. 12 – Jezdecká supralibros Petra Voka. Převzato z VESELÁ, L., *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.
- Obr. 13 – Petr Vok z Rožmberka. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 14 – Exlibris Petra Voka. Převzato z BOHATCOVÁ, M. a kol., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- Obr. 15 – Titulní list Kocínovy Abecedy pobožné manželky, dedikováno Evě Flavínové z Pokratic. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.

- Obr. 16 – Erb Víta Flavína z Rottenfeldu, manžela Evy Flavínové z Pokratic. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 17 – Titulní list Kronik dvou o založení země české, dedikovaných Václavu Říčanskému z Říčan. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 18 – Erb Václava Říčanského z Říčan, dedikanta Kronik dvou o založení země české. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992.
- Obr. 19 – Erb Václava Šturma z Hiršfeldu, jehož synům je dedikován překlad Isokratovy řeči Ad Daemonicum. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty III.*, Praha 1994.
- Obr. 20 – Titulní list překladu Isokratovy řeči Ad Daemonicum. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 21 – Titulní list Vivesova Ad veram sapientiam introductio dedikované synům Jana Jestřibského z Rysumburku. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 22 - Erb Jana Jestřibského z Rysumburku. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992.
- Obr. 23 – Titulní list Šalamounových knih Proverbia a Ecclesiastes dedikovaných synovi Jiřího ze Sudet. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 24 – Erb Jiřího ze Sudet. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 25 – Titulní list vydání Ecclesiasticu. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 26 – Erb Viléma Ostrovce z Kralovic, jehož synům je Ecclesiasticus věnován. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty II.*, Praha 1993.
- Obr. 27 – Erb Křištofa Betengla z Najenpergku, dedikanta Pravidla křesťanského života. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty III.*, Praha 1994.
- Obr. 28 – Titulní list Pravidla křesťanského života. Převzato z elektronické verze Knihopisu.
- Obr. 29 – Titulní list tisku Hospodář dedikovaného Janu Labounskému z Labouně. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 30 – Erb Jana Labounského z Labouně. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty II.*, Praha 1994.
- Obr. 31 – Erb Matyáše/Matěje Bydžovského, jemuž je dedikován překlad Regimentu zdraví. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 32 – Tabule sedmi zlých a sedmi dobrých věcí člověka. Tisk dedikovaný Julianě Mamingarové z Vitenče. Převzato z KOPECKÝ, M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962.

- Obr. 33 – Erb Bohuslava Gripeka z Griespachu, jemuž je dedikován spis *Elegantiarum e Plauto et Terentio*. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 34 – Erb Adama Zilvara z Pilníkova, jemuž je dedikován spis *Elegantiarum e Plauto et Terentio*. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty II.*, Praha 1993.
- Obr. 35 – Erb Michala Khecka ze Schwarzbachu, jehož synům je dedikován spis *Elegantiarum puerillum*. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 36 – Titulní list Štítu víry pravé, jenž je dedikován bratrům Slavatovým. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 37 – Erb Slavatů z Chlumu a Košumberka. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1993.
- Obr. 38 – Erb Žerotínů, Karlovi je věnováno Putování svatých, Fridrichovi Kronika nová o národu tureckém. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992.
- Obr. 39 – Titulní list Putování svatých dedikované Karlovi ze Žerotína. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 40 – Karel ze Žerotína. Převzato z VOREL, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII.*, Praha 2005.
- Obr. 41 – Titulní list překladu Vypsání města Jeruzaléma dedikovaného Jiřímu Fuňkovi z Olivetu. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 42 – Titulní list Eusebiovy Historie církevní. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 43 – Erb Hodějovských z Hodějova, jimž byla vedle Flavína z Rottenfeldu Historie církevní dedikována. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 44 – Titulní list Kroniky nové o národu tureckém. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.
- Obr. 45 – Fridrich ze Žerotína. Převzato z MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- Obr. 46 – Erb Jana nejst. z Valdštejna. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992.
- Obr. 47 – Erb Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu. Převzato z HALADA, J., *Lexikon české šlechty I.*, Praha 1992.
- Obr. 48 – Erb Křištofa Vratislava z Mitrovic. Převzato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník I*, Praha 1993.
- Obr. 49 – Mattioliho Apatéka domácí věnovaná manželkám Jana ml. a Přecha z Hodějova. Převzato z BOHATCOVÁ, M., *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha 2005.

Obr. 50 – Mattioli: Herbář. Převzato z elektronické podoby Knihopisu.

Obr. 51 – Erb Adama II. z Hradce, kterému byl společně s Petrem Vokem z Rožmberka Mattioliho Herbář dedikován. Přejato z MYSLIVEČEK, M., *Erbovník 1*, Praha 1993.

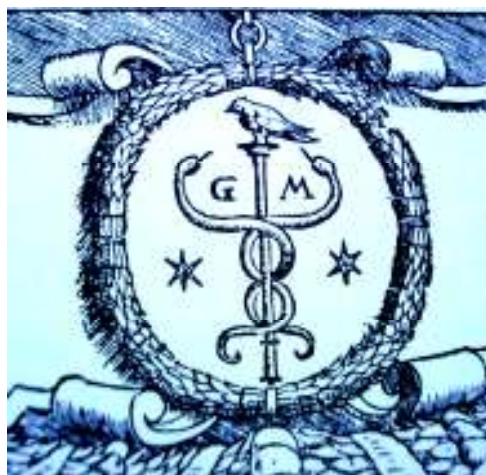
Obr. 52 – Silva quadrilinguis věnovaný synům Přecha z Hodějova. Převzato z KOPECKÝ, M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962.

Obr. 1. Jiří Melantrich z Aventýna

Obr. 2. Tiskařský signet Jiřího Melantricha

Obr. 3. Melantrichův signet s hady

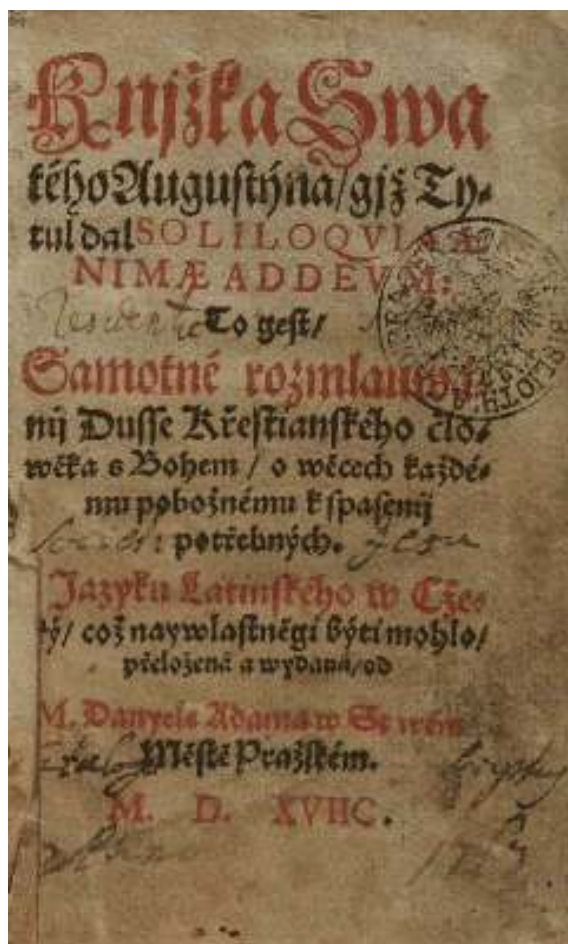

Obr. 4. Daniel Adam z Veleslavína

Obr. 5. Veleslavínův erb/signet s pegasem

Obr. 6. Titulní list Soliloquia animae ad Deum

Obr. 7. Erb Viléma Malovce z Malovic

Obr. 8. Erb Ladislava ml. z Lobkovic, dedikanta Pseudoaugustinovy Rukověti

Obr. 9. Ladislav ml. Popel z Lobkovic

Obr. 10. Titulní list Karionovy Kroniky světa

Obr. 12. Jezdecká supralibris Petra Voka

Obr. 13. Petr Vok z Rožmberka

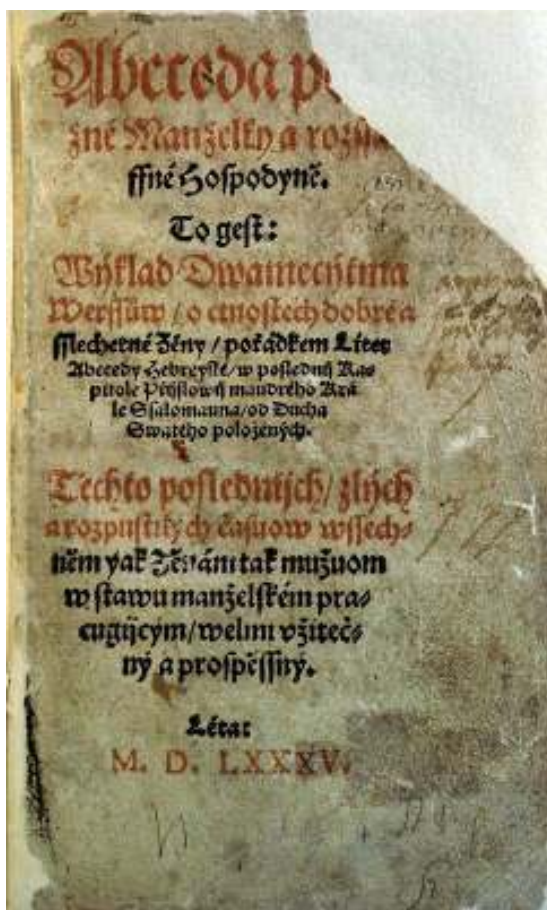

Obr. 11. Erb Petra Voka z Rožmberka, dedikanta Karionovy Kroniky světa

Obr. 14. Exlibris Petra Voka

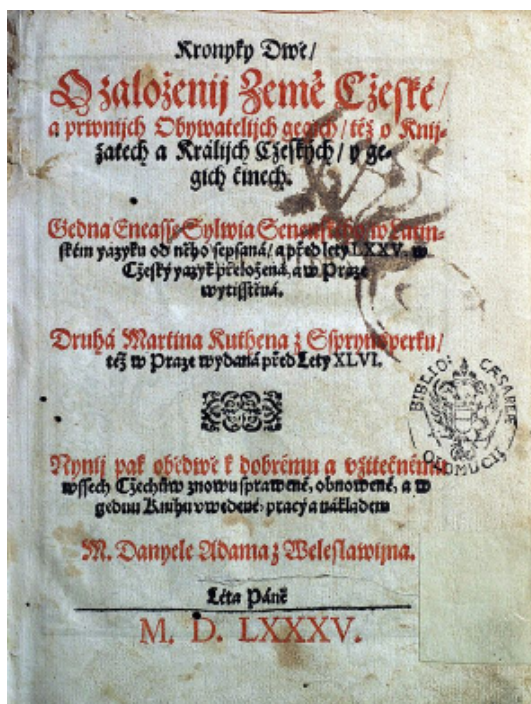

Obr. 15. Abeceda pobožné manželky

Obr. 16. Erb Víta Flávína z Rottenfeldu, manžela Evy Flávínové z Pokratic

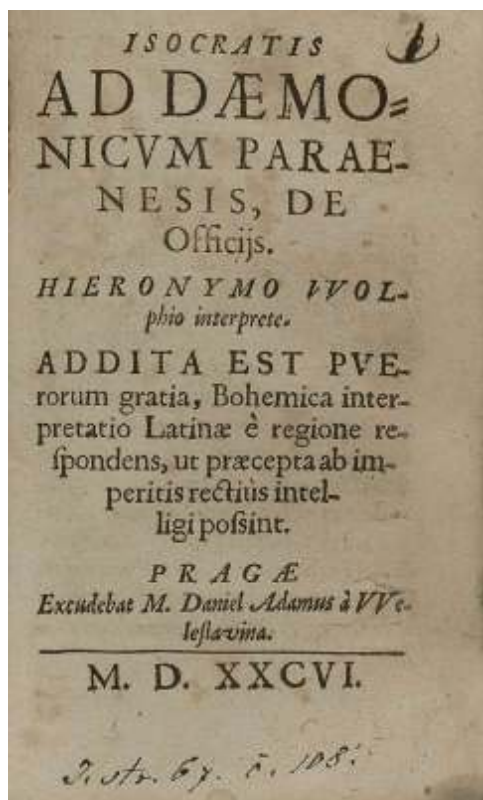
Obr. 17. Kroniky dvě o založení země české

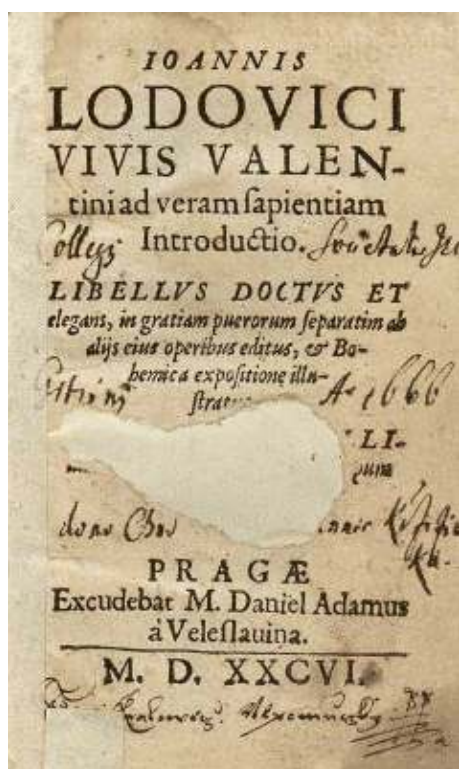
Obr. 18. Erb Václava Říčanského z Říčan, dedikanta Kronik dvou o založení země české

Obr. 19. Erb Václava Šturma z Hiršfeldu

Obr. 20. Titulní list překladu Isokratovy řeči K Demonikovi dedikované synům Václava Šturma z Hirschfeldu

Obr. 21. Titulní list Vivesova Ad veram sapientiam introductio dedikované synům Jana Jestřibského z Rysumburku

Obr. 22. Erb Jana Jestřibského

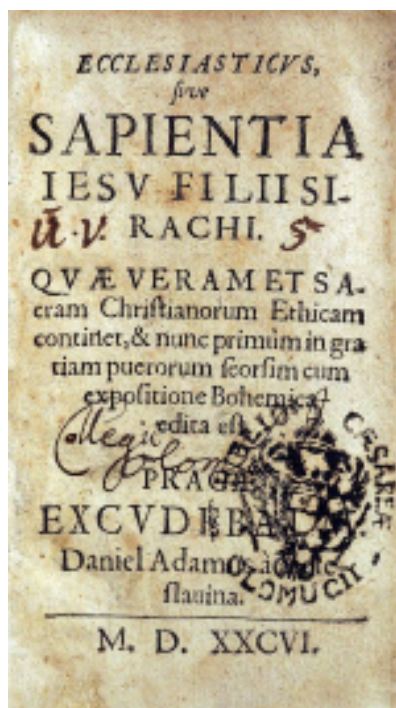

Obr. 23. Titulní list Šalamounových knih Proverbia a Ecclesiastes dedikovaných synovi Jiřího ze Sudet

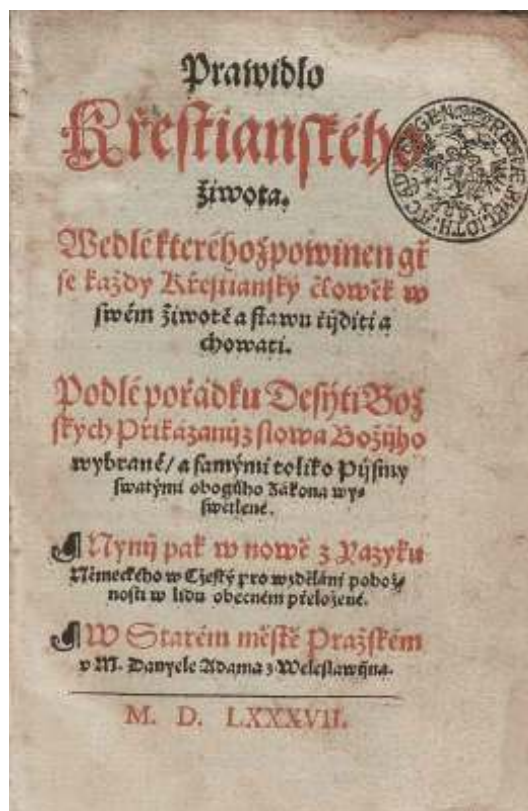

Obr. 24. Erb Jiřího ze Sudet

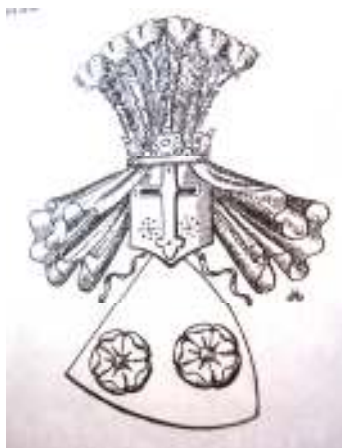

Obr. 25. Titulní list vydání Ecclesiasticu

Obr. 28. Titulní list Pravidla křesťanského života

Obr. 26. Erb Viléma Ostrovce z Kralovic, jehož synům je Ecclesiasticus věnován

Obr. 27. Erb Křištofa Betengla, dedikanta Pravidla křesťanského života

Obr. 29. Titulní list tisku Hospodář dedikovaného Janu Labounskému z Labouně

Obr. 30. Erb Jana Labounského z Labouně

Obr.33.Erb Bohuslava Griespeka z Griespachu

Obr. 31. Erb Matyáše/Matěje z Aventýna, jemuž je věnován překlad Regimentu zdraví

Obr. 34. Erb Adama Zilvara z Pilníkova, jemuž je společně s Bohuslavem Griespekem věnován spis Elegentiarum e Plauto et Terentio

Obr. 32. Tabule sedmi zlíh a sedmi dobrých věcí člověka

Obr. 35. Erb Michala Khecka ze Schwarbachu, jehož synům je dedikován spis Elegentiarum puerillum

Obr. 36. Titulní list Štítu víry pravé, který byl dedikován čtyřem bratřím Slavatovým z Chlumu a Košumberka

Obr. 37. Erb Slavatů z Chlumu a Košumberka

Obr. 38 Erb Žerotínů

Obr. 39. Putování svatých dedikované Karlovi ze Žerotína

Obr. 40. Karel ze Žerotína

Obr. 41. Vypsání města Jeruzaléma dedikované Jiřímu Fuňkovi z Olivetu

Obr. 42. Titulní list Eusebiovy Historie církevní

Obr. 43. Erb rodu Hodějovských, z nichž Janovi ml. a Přechovi byla vedle Víta Flavína z Rottenfeldu Historie církevní dedikována

Obr. 44. Kronika nová o národu tureckém. Její první kniha byla dedikována Petru Vokovi z Rožmberka a Fridrichovi ze Žerotína. Druhá pak Janovi nejst. z Valdštejna, Hertvíkovi Zejdlíci ze Šenfeldu, Janu Malovcovi z Malovic a Křištofovi Vratislavovi z Mitrovic

Obr. 45. Friderich ze Žerotína

Obr. 48. Erb Křištofa Vratislava z Mitrovic

Obr. 46. Erb Jana z Valdštejna

Obr. 47. Erb Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu

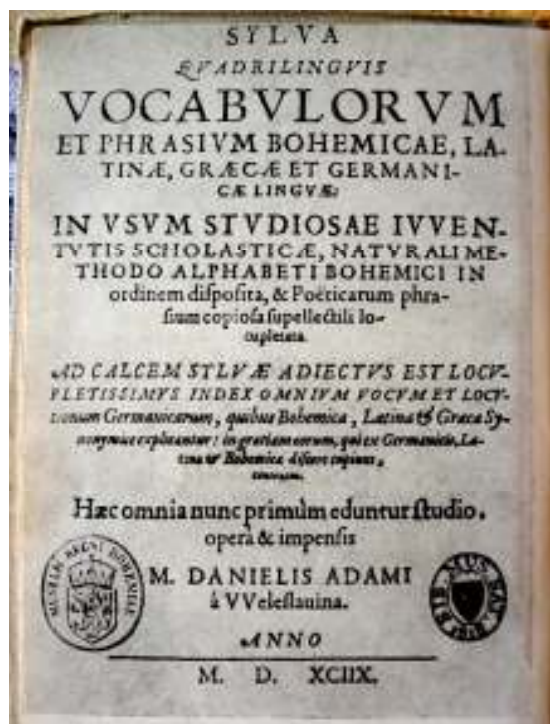

Obr. 49. Mattioliho Apatéka domácí dedikovaná manželkám Jana ml. a Přecha Hodějovských z Hodějova

Obr. 50. Mattioli: Herbář

Obr. 52. Sylva quadrilinguis věnovaný synům Přeča z Hodějova

Obr. 51. Erb Adama II. z Hradce, jemuž byl společně s Petrem Vokem Mattioliho Herbář dedikován